Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

СОВЕТ ЎЗБЕКИСТОНИ

ГАЗЕТА 1918 ЙИЛ 21 ИЮНДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

ЎЗБЕКИСТОН КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ, ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СОВЕТИ ВА МИНИСТРЛАР СОВЕТИНИНГ ОРГАНИ

№№ 62-63 (20.329-20.330) • 1989 йил 16 март, пайшанба • Баҳоси 4 тийин.

Кеча Москвада Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитетининг навбатдаги Пленуми ўз ишини бошлади.

Пленум қатнашчилари КПССдан СССР халқ депутатларини яширин овоз бериш йўли билан сайладилар.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари М. С. Горбачев кун тартибидаги иккинчи масала—«КПССнинг ҳозирги шароитдаги аграр сиёсати тўғрисида» доклад қилди.

Пленум бугун ўз ишини давом эттиради.

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитетининг Пленуми тўғрисида

ИНФОРМАЦИОН БИЛДИРИШ

1989 йил 15 март куни КПСС Марказий Комитетининг навбатдаги Пленуми ўз ишини бошлади. Пленум муҳокамасига қуйидаги масалалар киритилган:

1. Совет Иттифоқи Коммунистик партиясидан СССР халқ депутатлари сайловини ўтказиш тўғрисида.

2. Партиянинг ҳозирги шароитдаги аграр сиёсати тўғрисида.

Пленумда КПССдан СССР халқ депутатлигига номзодлар ҳозир бўлдилар.

КПССдан СССР халқ депутатлари сайловини ўтказувчи сайлов комиссиясининг раиси В. А. Коптюг биринчи масала юзасидан ахборот берди. Бу ахборот матбуотда эълон қилинмоқда.

Сўнгра овоз беришга киришилди, унда КПСС Марказий Комитетининг аъзолари, КПСС Марказий Комитети аъзолигига кандидатлар, КПСС Марказий ревизия комиссиясининг аъзолари, шунингдек, иттифоқдош республикалар Компартиялари Марказий Комитетларининг, ўлка ва область партия комитетларининг биринчи секретарлари, иттифоқдош республикалар Компартиялари Марказий Комитетларининг иккинчи секретарлари, иттифоқдош республикалар Олий Советлари Президиумларининг Раислари ҳамда Министрлар Советларининг Раислари, министрлар, КПССнинг марказий органлари составига кирмаган, аммо сайлаб қўйиладиган бошқа партия органларининг аъзолари бўлган ҳарбий округларнинг қўмондонлари қатнашдилар.

Яширин овоз бериш натижасида номзодларнинг ҳаммаси Совет Иттифоқи Коммунистик партиясидан СССР халқ депутатлари этиб сайландилар.

Пленум КПССдан СССР халқ депутатларига наказлар тўғрисида қарор қабул этди, бу қарор матбуотда эълон қилинади.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари М. С. Горбачев партиянинг ҳозирги шароитдаги аграр сиёсати тўғрисидаги масала юзасидан доклад қилди. Ушбу масалани муҳокама қилишда қатнашиш учун Пленумга қишлоқ райкомлари секретарларидан, колхоз раисларидан, совхоз директорларидан, ижарачилар, олимлардан ҳамда агросаноат комплексининг бошқа ходимларидан бир группаси таклиф этилган.

Пленум қатнашчиларига КПСС Марказий Комитетининг Сиёсий бюроси КПСС XXVII съезди билан XIX Бутуниттифоқ партия конференциясининг йўл-йўриқларидан келиб чиқиб тайёрлаган партия аграр сиёсати масалаларига доир ҳужжатларнинг лойиҳалари билан олдиндан танишиб чиқиш имконияти берилди.

16 март куни КПСС Марказий Комитетининг Пленуми ўз ишини давом эттиради.

КПССнинг ҲОЗИРГИ ШАРОИТДАГИ АГРАР СИЁСАТИ ТЎҒРИСИДА

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари М. С. ГОРБАЧЕВнинг 1989 йил 15 мартда КПСС Марказий Комитети Пленумида қилган доклади

Ўртоқлар!

Жамиятимизда Марказий Комитетнинг ушбу Пленумига катта умид боғламоқдалар. Пленум шундай аграр сиёсатни ишлаб чиқиши ва халққа тавсия этиши лозимки, бу сиёсатнинг амалга оширилиши деҳқонларнинг ерга хўжайинлигини тиклай оладиган, озиқ-овқат муаммосини пухта ҳал қиладиган бўлиши керак. Бу ишда энди сусткашликка мутлақо йўл қўйиб бўлмайди. Масаланинг шу тарзда қўйилишини мамлакатда юз берган реал вазият, қайта қуришнинг умумий вазифалари тақозо этмоқда.

Бизга қишлоқни ривожлантиришдаги туб ўзгаришларни — сиёсий, иқтисодий, социал, маданий ўзгаришларни, жамиятимиз ҳаёти фаолиятининг энг асосий соҳаларидан бирида тўпланиб қолган муаммоларни энг қисқа муддатда ҳал қилишни таъминлайдиган, шу тариқа қишлоқ меҳнаткашларининг ташаббуслари учун кенг уфқ очиб берадиган аграр сиёсат керак.

I.

Биз аграр сиёсат тўғрисида гапирганимизда шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги ва қишлоқнинг ўзидаги муносабатларни шакллантириш ва тартибга солиш ғоялари, мақсадлари, воситалари ва усулларини, энг муҳими эса — озиқ-овқат масаласини биринчи навбатда ҳал қилишни кўзда тутамиз.

Аграр ўзгартишларни ҳозир амалга оширилаётган сиёсий ва иқтисодий ислоҳотдан ажратиб бўлмайди, инсоннинг хилма-хил эҳтиёжларини қондириш, унинг меҳнат ва социал активлигини рўёбга чиқариш бу ислоҳотнинг марказида турибди. Жамиятимиз турмушини революцион тарзда янгиламай, демократиялаштирмай, хўжалик юритишнинг янги идеологиясини вужудга келтирмай туриб, экономикамизнинг юқори самарали аграр секторини яратиб бўлмайди. Худди шу каби қишлоқдаги туб ўзгаришлар мамлакат иқтисодий ва социал тараққиётининг мажбурий шартидир.

Бошқача қилиб айтганда, ҳозирги аграр сиёсат — қандайдир ўзига хос тор доирадаги, маҳкамачилик тармоқ доирасидаги бир нарса эмас. Йўқ, ҳозир аграр сиёсат бутун сиёсий йўлимизнинг етакчи йўналиши, революцион қайта қуришнинг таркибий қисмидир.

Пировард натижада замонавий аграр сиёсатни ишлаб чиқишни умуман социализм тўғрисидаги ва унинг социал-иқтисодий истиқболлари тўғрисидаги янги тасаввурларни шакллантиришдан ажратиб бўлмайди.

Маълумки, Пленумга тайёргарлик анча олдин бошланган эди. Аграр муаммолар партияда, илмий доираларда, мутахассислар орасида кенг ва ҳар томонлама муҳокама қилинмоқда. Айтиш мумкинки, ўртоқлар, бу ҳаётий масалаларни бутун мамлакат муҳокама қилмоқда.

Сиёсий бюро биз учун жуда зарур бўлган ана шу мунозарани фақат диққат билан кузатиб турмади, уни ҳар томонлама рағбатлантирди, биз ҳал қилишимиз лозим бўлган мураккаб муаммоларнинг моҳиятига мумкин қадар чуқурроқ кириб бориш учун бу масалага ижодий, амалий ёндашув муҳитини вужудга келтиришга ҳаракат қилди. Ҳилма-хил мулоҳазаларни, таклифларни, нуқтаи назарларни — баъзан эса бир-бирига мутлақо зид бўлган нуқтаи назарларни ўз ичига олган жуда катта ҳажмдаги материал таҳлил қилинди.

Ушбу Пленумдаги доклад ва қўлингиздаги тегишли ҳужжатларнинг лойиҳалари умумпартия, умумхалқ муҳокамасининг якунидир, дейиш тўғри бўлур эди, деб ўйлайман.

Марказий Комитетнинг ушбу Пленумида биз жамиятнинг тобора ошиб бораётган эҳтиёжларига мос келадиган, узоқ муддатга мўлжалланган ва илмий жиҳатдан асосланган аграр сиёсатни ишлаб чиқиш учун назарий, сиёсий ва амалий масалалар чуқур, омилкорлик билан кўриб чиқилишига умид қилмоқдамиз.

XIX Бутуниттифоқ партия конференциясининг делегатлари мамлакатни озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашнинг аҳволи тўғрисида нақадар ташвишланиб гапирганликлари ҳаммамизнинг эсимизда. Ўшанда биз бу муаммони жамиятимиз турмушининг энг нозик нуқтаси, деб атаган эдик. Яқинда бўлиб ўтган партия ҳисобот-сайлов йиғилишлари ва конференцияларида ҳам бу хусусда катта ташвиш билдирилди. Ҳозир сайлов кампанияси чоғида меҳнаткашлар бу масалаларни ўртага ўткир қилиб қўймоқдалар.

Воқелигимиз шундайки, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари бизга етишмаяпти. Давлат чет эллардан дон, гўшт, мева, сабзавот, қанд, ўсимлик ёғи ва бошқа баъзи маҳсулотларни кўплаб харид қилишга мажбур бўлмоқда.

Меҳнат унумдорлиги жиҳатидан ҳам, далаларнинг унумдорлиги жиҳатидан ҳам, чорва маҳсулдорлиги жиҳатидан ҳам, озиқ-овқат маҳсулотлари хилма-хиллиги ва сифати жиҳатидан ҳам биз ҳамон ривожланган катта ва кичик мамлакатлардан орқада қолмоқдамиз. Бу тафовут қисқармаяпти, балки ортиб бормоқда.

Озиқ-овқат маҳсулотларининг етишмаслиги социал кескинликни вужудга келтирмоқда, шунчаки гап-сўз эмас, балки одамларнинг норозилигини келтириб чиқармоқда. Озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашдаги бундай аҳвол кўп йиллардан буён давом этмоқда.

Бу масалаларни биз олдин кўрмаганмиз ва шуғулланмаганмиз, деб ўйламанг. Мен ҳатто бундай деган бўлур эдим: Марказий Комитет ва ҳукумат халқ хўжалигида аграр соҳага нисбатан кўпроқ шуғулланган бирорта ҳам бошқа муаммо йўқ.

Сўнгги 20 йил ичида аграр сектор жуда кўп ресурсларни — капитал маблағни ҳам, техникани ҳам, минерал ўғитларни ҳам олди. Ерларни мелиорациялашнинг катта программаси амалга оширилди. Лекин кўрилган бу чоралар назарда тутилган самарадорликка, кутилган ўсишга олиб келмади.

Шу вақтга қадар биз озиқ-овқат масаласини тубдан ҳал қила олмадик. Жуда катта имкониятларга эга бўлган мамлакатимизда аҳвол ана шундай!

Бизда энг асосий миллий бойлигимиз — ер фондини асраш ва ундан оқилона фойдаланиш иши жуда қониқарсиз аҳволда. Сўнгги 25 йил ичида ўзлаштирилган экинзорларнинг 22 миллион гектари ишдан чиқди, шундан салкам 12 миллион гектари саноат қурилиши ва йўлларга ажратилди, 6 миллион гектардан кўпроқ ерлар эса ташландиқ бўлиб қолди ва у ерларда буталар ўсиб ётибди. Айни бир вақтда миллионлаб гектар янги ерларни ўзлаштиришга жуда катта маблағ сарфланди.

Кўп регионларда далалар унумдорлиги пасайиб кетмоқда. Уч миллион гектардан кўпроқ суғориладиган экинзор — ҳар бир давлатнинг «олтин фонди» — хўжасизлик оқибатида амалда оборотдан тушиб қолди. Бунга сўнгги йигирма йил ичида гидростанциялар қурилишининг ўйланмай тузилган лойиҳаларини амалга ошириш натижасида мамлакат 10 миллион гектардан кўпроқ пичанзор ва яйловлардан маҳрум бўлганлигини илова қилиш керак.

Қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг кўплаб нобуд бўлаётганлиги ташвиш уйғотмоқда. Қишлоқда етиштирилаётган маҳсулотларнинг 20 процентгача бўлган қисми, баъзи маҳсулотларнинг эса 30—40 процентгачаси хўжасизлик оқибатида нобуд бўлмоқда.

Қишлоқ социал ва маданий ривожланиш жиҳатидан шаҳардан жуда орқада қолиб кетди. Яхши йўлларнинг йўқлиги ҳамма регионлар учун муаммодир, Норатупроқ зона учун эса бу — кулфатнинг ўзидир. Қишлоқнинг замонавий қулай уй-жойлар, коммунал хизмат, мактаблар, медицина, маданият муассасалари билан таъминланиши жуда ёмон. Одамлар энг зарур масалаларни ҳал қилиш — тиббий ёрдам олиш, энг оддий маиший хизматдан фойдаланиш, оддий буюмларни харид қилиш учун кўпинча ўнлаб ва ҳатто юзлаб километр йўл босишга мажбур бўлмоқдалар.

Эҳтиросларни авж олдирмай айтишим мумкинки, кўпгина регионларда аҳвол шу даражага бориб етдики, одамлар ерни, қишлоқларни ташлаб чиқиб кетмоқдалар. Мамлакатнинг. бир қанча областларида қишлоқ аҳолисининг кўчиши жуда нозик нуқтага етиб қолди.

Хўш, гап нимада? Нима учун биз кўрган чора-тадбирлар (уларнинг орасида жуда жиддий тадбирлар ҳам бор) кутилган натижаларни бермади, қишлоқда зарур ўзгартишларни таъминламади? Ана шу асосий саволга жавоб топиш керак. Биз масаланинг моҳиятига етиб боришимиз, қишлоқларимиздаги, мамлакатни озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашдаги ҳозирги ўткир вазиятнинг илдизларини аниқлашимиз ва уни ҳал этиш йўлларини топишимиз керак.

Бунинг учун тарихга мурожаат қилиш, жамиятимиз тараққиётининг турли босқичларида аграр сиёсатга қандай ёндашилганлигини кўриб чиқиш, ундан ишимиз учун сабоқ чиқариб олиш фойдалидир.

II.

Деҳқонлар масаласи — революция назарияси нуқтаи назаридан ҳам, янги жамият қуриш вазифалари нуқтаи назаридан ҳам партиямиз сиёсатида ҳамиша марказий ўрин тутиб келган.

Партия ишлаб чиққан аграр сиёсат, большевикларнинг қишлоқда олиб борган жуда катта амалий фаолияти 1917 йил октябрида деҳқонлар оммасининг революция томонида, ишчилар синфи томонида бўлишини таъминлади. Совет ҳокимиятининг дастлабки декретларидан бири — Ер тўғрисида декрет ана шу сиёсатнинг ифодаси эди, у ер масаласини меҳнаткаш деҳқонларнинг кенг позициясидан туриб ҳал қилиб берди.

Партия ҳатто гражданлар урушининг оғир йилларида ҳам, бу урушнинг энг хатарли дақиқаларида ҳам қишлоқдаги ишларнинг аҳволини, ишчилар синфининг

(Давоми 2-бетда).

ПАРТИЯНИНГ ДЕПУТАТЛИК МАНДАТЛАРИ

КПССдан СССР халқ депутатлари сайлови

15 март куни КПСС Марказий Комитетининг Пленумида Совет Иттифоқи Коммунистик партиясидан СССР халқ депутатлари сайлови бўлди.

Сайлов бошланиши олдидан КПССдан сайлов комиссиясининг раиси **В. А. Коптюг** ахборот берди.

СССР халқ депутатлари сайлови тўғрисидаги Қонунга ва КПСС Марказий Комитетининг 1989 йил 10 январдаги Пленумида қабул қилинган қарорларга мувофиқ, деди у, Совет Иттифоқи Коммунистик партиясидан СССР халқ депутатлари сайловини ўтказиш лозим. КПССдан халқ депутатлигига номзодлар кўрсатилиб, улар рўйхатга олингандан кейин орадан икки ой вақт ўтди. Бутун сайловолди кампанияси КПСС Марказий Комитетининг партияга, совет халқига сайловолди Мурожаатномасида баён этилган аниқ-равшан, реалистик сиёсий платформага асосланди. Бу ҳужжат партия амалда жамиятнинг авангарди, раҳбар кучи сифатида иш кўраётганлигини яна бир бор намойиш этди. Партия қайта қуриш йўлидан қатъий бораверишни, социалистик жамиятимизни ҳар томонлама демократиялаш, туб иқтисодий ислоҳотни амалга ошириш, Советлар ҳокимиятини тиклаш, ҳуқуқий давлатни қарор топтириш орқали уни янгилашга эриша бориш ниятидадир.

Мурожаатномада баён этилган ҳаракат программаси Совет Иттифоқи Коммунистик партиясидан халқ депутатлигига ҳар бир номзоднинг программасига асос қилиб олинди. Айни вақтда муштарак программамизнинг кўпгина жиҳатлари номзодларнинг ўз ишлари тажрибаси ҳамда уларнинг коммунистлар ва жамоатчилик билан учрашувлари вақтида бўлиб ўтган муҳокамалар асосида ана шу жиҳатларни рўёбга чиқариш йўллари нуқтаи назаридан янада ривожлантирилди.

Шуни қайд этиш кераккки, деб таъкидлади нотиқ, ниҳоясига етган сайловолди кампанияси уни ўтказиш барча босқичларида янгича ёндашувлар билан фарқ қилди. Номзодлар кўрсатилишдан олдинги босқичда улар тўғрисидаги таклифларни ишлаб чиқишда 105 мингдан кўпроқ партия ташкилоти қатнашди. Улар юқори партия комитетларининг кўриб чиқиши учун 31,5 минг номзодни таклиф этдилар. Бевосита КПСС Марказий Комитетига 12 мингтадан зиёд телеграмма, хат, йиғилишларнинг қарорларидан кўчирмалар келди. Маълумки, Марказий Комитетнинг январь Пленуми муҳокама қилиш учун таклиф этилган 312 номзоддан 100 нафар номзодни кўрсатган эди. Бу қарор бир овоздан қабул қилинганди.

Ҳар бир номзод Пленумда алоҳида-алоҳида овозга қўйилганини биласизлар. Ўртоқ Лигачев номзоди хусусидагина бир киши бетараф қолди. Қолган ҳамма бир овоздан номзод қилиб кўрсатилди.

Сайлов комиссияси КПСС Марказий Комитетининг 1989 йил 10 январдаги Пленумининг СССР халқ депутатлигига номзодлар кўрсатиш тўғрисидаги протоколини, шунингдек Совет Иттифоқи Коммунистик партиясидан овозга қўйилишга розилик тўғрисидаги аризани кўриб чиқиб, СССР халқ депутатлигига номзодларнинг ҳаммаси СССР халқ депутатлари сайлови тўғрисидаги Қонунга мувофиқ кўрсатилганлигини аниқлади.

Комиссия Пленум СССР халқ депутатлигига кўрсатган барча номзодларни рўйхатга олди ҳамда сайлов тўғрисидаги қонунда белгилаган муддатларда номзодларнинг рўйхатини марказий ва маҳаллий партия матбуотида эълон қилди.

Умуман номзодларнинг составн партия составининг умумхалқ характерини, у жамият барча қатламларининг ва биринчи навбатда ишчилар синфининг манфаатларини ифода этишини кўрсатади. Социал жиҳатдан айни ишчилар КПССдан номзодларнинг энг кўп қисмини ташкил этади. Улар 26 кишидан иборат. Номзодлар орасида 7 нафар колхозчи бор, умуман эса саноат, қурилиш, қишлоқ хўжалиги, яъни моддий ишлаб чиқариш соҳасининг ходимлари барча номзодларнинг қарийб ярмини — 47 кишини ташкил этади. Номзодлар орасида маданият, илм-фан, маориф ва соғлиқни сақлаш ходимларидан 22 киши бор.

Навбатдаги катта группани партия ходимлари ташкил этади — улар 21 киши. КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси аъзолари ва аъзоликка кандидатлардан, Марказий Комитет секретарларидан 12 киши СССР халқ депутатлигига номзод қилиб кўрсатилдилар.

Корхоналар, колхозлар ва районлар партия комитетларининг бир қанча секретарлари ҳам жойларда ва Марказий Комитет Пленумида коммунистлар томонидан қўллаб-қувватландилар.

Номзодларнинг состави, деб таъкидлади нотиқ, партиямизнинг кўпмиллатли хусусиятини етарли даражада тўлиқ акс эттиради. Рўйхатга олинганлар орасида барча иттифоқдош республикаларнинг вакиллари, 23 миллат намояндалари бор. 71 номзод олий маълумотга, 24 номзод эса илмий даражага эга. Уларнинг деярли ҳаммаси партия, совет ишида ҳамда бошқа жамоат ишларида катта тажриба орттиришган. 100 номзоднинг 39 нафари КПСС Марказий Комитетининг Марказий ревизия комиссиясининг аъзоси, 31 киши иттифоқдош республикалар Компартиялари Марказий Комитетларининг, ўлка, область партия комитетларининг аъзоси, 19 киши — шаҳар, район партия комитетларининг, тегишли ревизия комиссияларининг аъзоси, 8 киши — бошланғич ва цех партия ташкилотларининг секретарларидир. Ҳозирги пайтда номзодларнинг учдан бир қисми СССР Олий Советининг депутатларидир.

Шу йилнинг январь — март ойларида сайлов тўғрисидаги Қонунга мувофиқ партия ташкилотларида ва меҳнат коллективларида КПССдан СССР халқ депутатлигига номзодларнинг коммунистлар, меҳнаткашлар билан, партия ва пропаганда активлари, жамоатчилик билан учрашувлари бўлиб ўтди. КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси шу кампаниянинг муҳимлигини эътиборга олиб, махсус қарор қабул қилди, бу қарорда иттифоқдош республикалар Компартияларининг Марказий Комитетларига, ўлка, область партия комитетларига ана шу учрашувларни ташкил этиш ҳамда партия ташкилотларига тегишли ёрдам беришни топширди. Бунда шунга эътибор берилдики, учрашувлар норасмий тусда бўлиб, КПСС Марказий Комитетининг партияга, совет халқига Мурожаатномаси асосида партия сиёсатини амалга оширишнинг муҳим масалалари кенг кўламда муҳокама этилишини таъминлаши лозим эди.

Буларнинг ҳаммаси депутатликка номзодларнинг коммунистлар ҳамда меҳнаткашлар билан учрашувлари фаол ва кенг тус олишига кўмаклашди. Депутатликка номзодлардан Уфа шаҳридаги қурилиш ташкилотининг бригадири З. С. Валеева, В. И. Ленин номидаги Верхняя Салда металлургия ишлаб чиқариш бирлашмасининг токари В. И. Громов, Каунас мўйна ишлаб чиқариш бирлашмасининг бош директори В. Ю. Левицкас, Олтой ўлкасидаги «Алей» колхози правлениеси раисининг ўринбосари В. Г. Филиппова ва бошқа кўпгина номзодлар партия коллективларида 10—15 тадан учрашув ўтказдилар.

М. С. Горбачев, Л. Н. Зайков, Е. К. Лигачев, В. А. Медведев, В. П. Никонов, Н. И. Рижков, Н. Н. Слюньков, В. М. Чебриков, А. Н. Яковлев, А. И. Лукьянов, Г. П. Разумовский, О. Д. Бакланов ўртоқлар мамлакатнинг турли регионларида меҳнат коллективлари, республика, ўлка ва область партия ташкилотларининг активлари билан учрашдилар. Учрашувлар матбуотда кенг ёритилди.

Партия ташкилотларида ва меҳнат коллективларида депутатликка номзодлар билан жами 845 учрашув бўлиб ўтди. Учрашувларда 155 минг киши қатнашди, тўрт ярим мингдан зиёд киши сўзга чиқди.

(Давоми 5-бетда).

М. С. ГОРБАЧЕВ ДОКЛАДИ

(Давоми. Боши 1-бетда).

деҳқонлар билан иттифоқи муаммоларини назардан қочирмади.

Айни ана шу иттифоқни, революция ғалабаларини сақлаб қолиш манфаатлари янги иқтисодий сиёсатга ўтишни тақозо этди.

Партиянинг НЭП йилларидаги аграр сиёсати озиқ-овқат разверсткасини озиқ-овқат солиғи билан алмаштиришни, деҳқон хўжаликларидан маҳсулотларни тортиб олиш миқдорини қатъий чеклаб қўйишни; эркин савдога йўл қўйишни; кооператив ҳаракатни кенг ривожлантиришни; ерларни ижарага олишга ва муайян миқдорда ёлланма меҳнатни қўлланишга рухсат беришни; нарх-наво, солиқ, кредит ёрдамида хўжалик фаолиятини давлат тартибга солиб туришини; контрактация системасини ривожлантиришни; шаҳар билан қишлоқ ўртасида тенг айирбошлашни аста-секин йўлга қўйишни; халқнинг турмуш даражасини юксалтириш ва мамлакатни индустрлашнинг зарур шарти сифатида қишлоқ хўжалигини биринчи навбатда тиклаш ва ривожлантиришни ўз ичига олган эди.

Янги иқтисодий сиёсат революцион жараённинг мантиқан объектив давом этишидан келиб чиқар, «жиддий ва узоқ муддат»га мўлжалланган, қуйидан бўладиган ташаббусга таянган, демократия, хўжалик ҳисоби, кооперация шаклларининг хилма-хиллигига асосланиб тузилган эди. Бу — деҳқонлар учун социализмга боришда энг мақбул ва энг тушунарли йўл эди.

Натижа ҳам тез орада кўзга ташланиб қолди. 1925 йилдаёқ кўпгина кўрсаткичлар бўйича ишлаб чиқаришнинг биринчи жаҳон уруши арафасида эришилган даражаси тикланди. 1927 йилда мамлакатда 10 минглаб қишлоқ хўжалик ширкатлари ва кооперативлари, шу жумладан 6,3 мингта ерни биргаликда ишлаш ширкати, 8,5 мингта артел ва коммуна бор эди.

Деҳқонлар матлубот жамиятларига бирлашдилар. Матлубот кооперациялари маҳсулот ишлаб чиқарувчи деҳқон билан истеъмол қилувчи шаҳарликлар ўртасида энг муҳим тижорат воситачиси бўлди. 1926—1927 йилларда чакана товар обороти бутун ҳажмининг ярмидан кўпроғи матлубот кооперацияси орқали амалга оширилди, дон, гўшт, тухум, зиғир толаси ҳамда маҳсулотларнинг бошқа жуда кўп турларини тайёрлашнинг анчагина қисми матлубот кооперациялари ҳиссасига тўғри келди.

20-йилларнинг иккинчи ярмида контрактация системаси, яъни давлат ва кооператив ташкилотлар билан деҳқон хўжаликлари ўртасида шартнома тузиш системаси сезиларли даражада ривожланди. Бу мажбуриятларга ишлаб чиқариш воситаларини етказиб бериш ва агротехника ёрдами кўрсатиш мажбуриятлари ҳам киритилар эди. Шунинг ўзи иқтисодий муносабатларни ривожлантиришда катта қадам эди. Чунки у бозор стихиясини чеклаб қўяр, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштириш, қайта ишлаш ва сотишга планли таъсир ўтказиш механизмининг қандай бўлишини белгилаб берган эди.

Умуман, янги иқтисодий сиёсатнинг амалга оширилиши В. И. Ленин олға сурган хўжалик юритиш принциплари ва усуллари тўғрилигини, кооперациянинг, «социализмнинг хўжалик базаси» сифатида деҳқонлар билан товар айирбошлаш ролига у берган баҳонинг тўғрилигини тасдиқлади.

Аммо 20-йилларнинг иккинчи ярмида янги иқтисодий сиёсат халқ хўжалигининг мураккаб вазияти келтириб чиқарган бир қатор қийинчиликларга ва зиддиятларга дуч келди. Заиф саноат деҳқонларга зарур нарсаларни етарли даражада етказиб бера олмади. Натижада қишлоқ хўжалигининг ривожланиши моддий-техника базасининг чекланган имкониятларига тобора кўпроқ дуч кела бошлади. Унинг аҳволи ҳақида, хусусан, мана бу рақамлар далолат бериб турибди: 1928 йилда баҳорги экин майдонларининг 70 процентдан кўпроғига уруғлик қўлда сепилди.

Жами ғалланинг 45 процентга яқини ўроқ ва чалғи билан ўриб олинди, бутун ҳосилнинг 40 процентдан кўпроғи занжир ва мола ёрдамида янчилди.

Моддий-техника базасининг ана шундай ҳолатида бозор муносабатларининг таъсири заифлаша бошлади, қишлоқ хўжалик маҳсулоти етиштиришнинг ўсиш суръатлари сусайди. Айни вақтда индустрлаштириш планларини амалга ошириш соҳасида авж олдириб юборилган кенг кўламдаги иш тобора кўпроқ моддий, меҳнат ва молия ресурсларини талаб қилар эди. Шаҳар аҳолиси йилига тахминан 4 процентдан кўпайиб борди. Меҳнаткашларнинг пул даромадлари ва уларнинг ҳақ тўлашга қобилиятли талаби тез ўсди. Шаҳарларда нон ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотлари етишмай қолди. Карточка системасини жорий этишга тўғри келди.

Мамлакатда кризис вазияти намоён бўла бошлади. Бундан буёнги ривожланиш йўллари ҳақидаги, индустрлаштиришнинг тақдири ҳақидаги, озиқ-овқат муаммосини ҳал этиш ҳақидаги масалалар жуда жиддий бўлиб қолди. Улар алоҳида сиёсий тус олди, айтишим мумкинки, фавқулодда характерга эга бўлиб қолди.

Буларнинг ҳаммаси туб масалага — ишчилар синфининг деҳқонлар билан иттифоқи ҳақидаги, деҳқонларга муносабат ҳақидаги масалага бориб тақалди. Тарихимизнинг ана шу ниҳоятда масъулиятли пайтида мамлакат раҳбарияти муаммолар ва зиддиятларни ҳал этишнинг иқтисодий усулларини изланиш, ленинча принциплар, НЭП тажрибаси негизида — ўзгарган шароитга мувофиқ иқтисодий сиёсатни ишлаб чиқиш йўлидан бормади. Балки тамомила қарама-қарши бўлган бошқа йўлдан — НЭПни, товар-пул муносабатларини йиғиштириб қўйиш, меҳнатни моддий рағбатлантиришнинг ролини камайтириш, социал-иқтисодий вазифаларни ҳал этишга буйруқбозлик-маъмурий ёндашишдан фойдаланиш йўлидан борди.

Деҳқонларга муносабатда Сталин ва унинг атрофидаги яқин кишилари аслида уларнинг ўзлари танқид қилган концепцияни — қишлоқ хўжалиги воситаларини амалда ҳақ тўламасдан саноатга кўчириш ҳисобига «дастлабки социалистик жамғарма» тўғрисидаги Троцкий — Преображенский концепциясини амалга оширдилар. Амалда қишлоқдаги бадавлат табақаларга фавқулодда солиқлар солиш ҳақидаги Зиновьев — Каменев ғояси ҳам дастак қилиб олинди.

Ана шу барча хатти-ҳаракатлар келтириб чиқарган деҳқонларнинг табиий норозилиги ўзига хос саботаж деб талқин қилинди. Тазйиқ чораларини татбиқ этиш зарурати ҳам ана шу билан асослангандек бўлди.

Оқибат натижада бундай ёндашиш жиддий стратегик хатоларга, аграр-деҳқонлар масаласини ҳал этиш йўллари ҳақидаги марксистик қарашлар ва тасаввурлардан чекинишга олиб келди.

Шуни эслатиб ўтиш мумкинки, марксизм асосчилари деҳқон хўжаликларини экспроприация қилиш ғоясини қатъиян рад этиб, уни социалистик ўзгаришлар учун ниҳоятда реакцион ва ҳалокатли деб ҳисоблар эдилар. 1894 йилдаёқ Ф. Энгельс бундай деб ёзган эди: «... Биз давлат ҳокимиятини ўз қўлимизга олгач... майда деҳқонни зўрлик ишлатиб экспроприация қилиш тўғрисида ҳатто ўйлашимиз ҳам мумкин эмас. Бизнинг майда деҳқонларга нисбатан вазифамиз, аввало, уларнинг хусусий ишлаб чиқаришини ва мулкини ширкат ишлаб чиқаришига ва ширкат мулкига айлантиришдан иборат, лекин бу вазифани зўрлик билан эмас, балки намуна кўрсатиш йўли билан ва шу мақсад учун жамоат ёрдамини таклиф қилиш йўли билан бажариш лозим... Ана шу маънода биз деҳқонларга нисбатан жуда либерал бўлишимиз мумкин».

Кооперациялаш учун, В. И. Ленин фикрича, «бутун бир тарихий давр талаб қилинади». Шуни ҳисобга олиб, В. И. Ленин деҳқон хўжаликларини социалистик асосда ўзгартиришнинг ихтиёрийлик ва босқичма-босқичлик, деҳқонларнинг коллектив қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришига ўтишида ҳеч қандай мажбур қилишга йўл қўймаслик, уларнинг манфаатларини бутун жамият манфаатлари билан қўшиб ҳисобга олиш, кооперацияга давлат томонидан моддий-техника ёрдами кўрсатган ҳолда унинг хилма-хил формаларидан кенг фойдаланиш сингари асосий принципларини таърифлаб берди. Большевистик партиянинг аграр программаси ва сиёсати ана шу асосларда шакллантирилди.

Деҳқонларга муносабатда буйруқбозлик-маъмурий ёндашишлар ҳақида гапирар эканмиз, қишлоқ хўжалигини ёппасига коллективлаштиришнинг зўравонлик методлари ва суръатга зўр бериш, ишлаб чиқариш, айирбошлаш ва тақсимот жараёнларига волюнтаристик аралашув унинг энг бесўнақай кўринишлари бўлганлигини тан олиш керак.

Аграр секторда «ҳарбий коммунизм» давридаги экономикага алоқаси бўлмаган зўравонлик методлари қайта тикланди. Ер тўғрисидаги Декретдаёқ қонун билан тан олинган инсоннинг ерга хўжайинлик қилиш иштиёқи хусусий мулкчилик сарқити деб эълон қилинди. Ерга хўжайинлик қилишнинг барча хилма-хил усуллари амалда бир шаклга солинди. Колхоз ва совхозларнинг ҳар қандай хўжалик мустақиллиги истисно қилинди, уларнинг меҳнаткашлари кунбайчиларга айлантирилди. Демократик муассасалар йиғиштириб қўйилди: колхозцентр ва колхозсоюзлар, кооперациянинг кўпгина турлари тугатилди; колхозлар, совхозларга деҳқонларга бюрократик аппаратнинг кенг тармоқли системаси бошлиқ бўлиб қолди.

Натижада қишлоқ хўжалигига жуда катта зарар етказилди. Чорва туёғи, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш кескин қисқарди, шаҳарлар таъминоти ёмонлашди, қишлоқларда истеъмол қилиш даражаси пасайди. 1932—1933 йилларда ана шу сабабларга кўра, шунингдек қурғоқчилик оқибатида бир қатор жойларда очарчилик ҳам бўлди. Бунинг устига, товар-пул айирбошлашининг издан чиқиши натижасида умуман экономиканинг нормал ишлаши жиддий бузилди. Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришининг коллективлаштириш бошланган пайтдаги даражасидан урушдан илгариги йилларда фақат икки марта — 1937 ва 1940 йилларда ошишга муваффақ бўлинди.

Ўша йиллардаги воқеаларга баҳо берар эканмиз, биз инсоний фожиа ҳақида ҳам гапириб ўтишимиз шарт. Бу фожиа шундан иборат бўлдики, қулоқлар билан курашда ўрта ҳол деҳқонларнинг жуда катта қисмига ва ҳатто камбағалларга нисбатан амалда зўравонлик ишлатилди. Миллионларча деҳқонлар оилалари билан ердан, туғилиб ўсган жойларидан жудо бўлиб, лагерларда ва сургун жойларда дарбадар юрдилар ва ҳалок бўлдилар.

Аграр соҳада ленинча йўлдан жуда қўпол чекиниш социал, иқтисодий ва маънавий характердаги катта иллатларни келтириб чиқарди. Деҳқонлар билан товар айирбошлашга ва ўзаро манфаатдорликка асосланган муносабатларнинг буйруқбозлик муносабатлари билан алмаштирилиши аграр сиёсатда тўнтаришнигина билдириб қолмай, мамлакатда принципиал янги сиёсий ва социал вазият яратилишига олиб келди. Бу нарса саноатда хўжаликни юритишнинг волюнтаристик методлари билан қўшилиб, амалда умуман жамиятни бошқаришнинг маъмурий-буйруқбозлик системасини вужудга келтирди.

Ўша даврдаги ўзига хос ички ва ташқи омиллар туфайли вужудга келган конкрет тарихий вазиятда ижтимоий тараққиётнинг объектив қонунларини инкор қиладиган, янги жамият қуришнинг «ҳарбий коммунистик» методларини афзал кўрган кучлар устун келди.

Омма орасида социализм ҳақидаги ибтидоий тасаввур тарқатилиб, социализм қисқа муддат ичида қурилади, бу иш нари борса икки-уч беш йилликда тугалланади, деб таъкидланди. Ана шундай қарашлар асосида индустрлаштиришга, барча деҳқонларни пролетар руҳида тезда қайта тарбиялашга, майда товар қишлоқ хўжалигини саноат типидаги йирик фабрикаларнинг алоҳида системасига айлантиришга қаратилган сиёсий йўл ҳам ишлаб чиқилди.

Коллективлаштириш н и амалга оширишдаги ёндашувлар хато бўлганлигини қайд этар эканман, шуни ҳам таъкидлаб ўтмоқчиманки, шу асосда қишлоқдаги социалистик ўзгартишлар зарурлигини рад этиш нотўғри бўлур эди, шунингдек колхоз тузумининг самарасиз эканлиги ҳақида хулоса чиқариш ҳам инсофдан бўлмас эди. Йўқ, коллектив хўжалик табиатан ғоят катта потенциал имкониятларга эгаки, бу имкониятлар тўғри иқтисодий муносабатлар шароитидагина тўлатўкис намоён бўлади ва ажойиб натижалар беради. Мамлакатимиздаги ва бошқа социализм мамлакатларидаги минг-минглаб илғор хўжаликларнинг тажрибаси бунинг далилидир.

Колхоз ва совхозлар хўжалик фаолиятини қатъиян чеклаб қўйиш натижасида вужудга келган тўсиқ бўлувчи омилларни тугатиш масаласини, аграр секторни бошқаришнинг буйруқбозлик методларидан воз кечиш ҳақидаги, деҳқонларга муносабатда ленинча принципларни тиклаш масаласини ҳаёт кейинги йилларда бир неча бор ўртага қўйди. Аммо ўша йилларда бу иш бажарилмай қолаверди.

Уруш мамлакат қишлоқ хўжалигига жуда катта зарба берди. Шундай ҳам паст даражада бўлган қишлоқдаги ишлаб чиқарувчи кучларга жиддий путур етказилди. Уруш арафасида мамлакатимиз ҳали кўп жиҳатдан деҳқончилик мамлакати эди. Бинобарин, биз Улуғ Ватан урушида совет халқининг жасорати ҳақида гапирар эканмиз, деҳқонларнинг армияни, мамлакат ичкарисидаги меҳнаткашларни озиқ-овқат билан таъминлаш соҳасидаги меҳнат жасоратини ҳам, жанглардаги довюраклигини ҳам муносиб тақдирлашимиз керак. Деҳқонларнинг миллионларча фарзандлари Ватанни ҳимоя қилиб, жанг майдонларида жонларини фидо қилдилар.

Хулосона шуни айтиш керакки, урушдан кейинги йилларда РСФСР, Украина, Белоруссия, Болтиқбўйидаги урушда вайрон бўлган районлар қишлоқ хўжалигини тиклаш юзасидан катта тадбирлар кўрилган эди. Аммо барча қишлоқлар муҳтож бўлган янги аграр сиёсат барибир ишлаб чиқилмади. Бунинг устига буйруқбозлик механизмлари, қишлоқлардан ресурсларни сўриб олиш усуллари, қишлоқ меҳнаткашларининг турмуш шароитларига менсимасдан қараш сусайиши у ёқда турсин, балки тобора ошиб борди.

Нотенг айирбошлаш асосида қишлоқдан жуда катта маблағлар ундириб олинди. Масалан, 1946—1953 йилларда қишлоқ хўжалигида 298 миллиард сўм миллий даромад ҳосил қилинди (унинг бошқа тармоқларда ҳам реализация қилинган қисми ҳам шу жумлага киради), бу пулларнинг 193 миллиард сўмигина қишлоқ хўжалигида фойдаланилди (қишлоқ хўжалигининг умумдавлат харажатларидаги улуши ҳам шу жумлага киради). Бунинг маъноси шуки, 105 миллиард сўм қишлоқдан экономиканинг бошқа соҳаларига олиб берилди.

Колхозчилар меҳнатига ҳақ номигагина тўланарди. Улар асосан шахсий ёрдамчи хўжаликлари ҳисобига кун кечиришга мажбур эдилар, бу хўжаликларга эса жуда катта солиқлар солинарди. Ҳар бир деҳқон хонадони ер солиғи тўлаши, шунингдек давлатга кўпинча қурби етиши ёки етмаслигига қарамай, белгиланган миқдорда гўшт, сут, тухум, жун ва бошқа маҳсулотларни топшириш керак эди. Баъзан иш беъманигарчиликкача бориб етарди. Маълумки, ҳосил бериш-бермаслигидан қатъи назар, ҳатто ҳар бир туп мевали дарахт кўчати учун ҳам солиқ ўйлаб чиқарилган эди.

Колхозчиларга менсимай қараш шу нарсада ҳам намоён бўлдики, уларга пенсия таъминоти белгиланмаган эди. Уларда паспорт йўқ эди ва улар рухсатсиз қишлоқдан кета олмасдилар.

1953 йилдан кейин қишлоқ хўжалигини мустаҳкамлашга қаратилган анча йирик иқтисодий, сиёсий, ташкилий тадбирлар кўрилди. КПСС Марказий Комитетининг 1953 йил сентябрь Пленумига биноан қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг анча асосланган харид нархлари жорий этилди, қуйидан планлаштириш принципи эълон қилинди, солиқ сиёсати тартибга келтирилди. Қишлоқ меҳнаткашларининг моддий манфаатдорлиги оширилди, пенсия жорий этила бошланди. Паспорт режимидаги чекланишлар бекор қилинди. Колхозлар маҳаллий шароитларни ҳисобга олиб ўз уставларига ўзгартишлар киритиш ҳуқуқига эга бўлдилар. Қўриқ ва партов ерлардан 42 миллион гектарини ўзлаштиришга қаратилган катта программа амалга оширилди.

Бу тадбирлар самара бериб, қишлоқ хўжалиги анча юксак суръатлар билан олға қадам ташлай бошлади. 1953 йилдан кейин умуман беш йил ичида ундан илгариги беш йилликдагига нисбатан қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришининг ўсиши 34 процентни ташкил қилди. Хўжаликни юритиш натижаларига интенсив омиллар таъсири кучайди.

Колхозлар экономикасини соғломлаштириш жараёни бошланди. Уларнинг пул даромадлари 1957 йилда 1952 йилга нисбатан колхоз хонадони ҳисобига 2,3 баравар, меҳнат кунига пул тўлаш эса 3 баравар ошди. Мамлакат тараққиётининг янги босқичига мос аграр сиёсатни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш консерватив кучларга қарши кескин ғоявий-сиёсий кураш вазиятида ўтди. Шунга қарамай, олға қараб ҳақиқатан ҳам катта қадамлар ташланди. Лекин кўп ўтмай колхоз ва совхозлар фаолиятига яна асоссиз тарзда аралашиш бошланди, уларга марказдан турли хилдаги кўрсатмалар мажбуран қабул қилдирилди, бемаъни қайта қуришлар ўтказилди.

Қишлоқ хўжалигида реализация қилинадиган бинокорлик материаллари ва бошқа ишлаб чиқариш воситалари нархининг муттасил оширилиши, МТС техникасининг колхозларга юқори баҳоларда сотилиши колхоз ва совхозлар экономикасининг аҳволига салбий таъсир кўрсатди, кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш жараёнига путур етказди, яна нотенг айирбошлашга олиб келди.

Худди шу даврда шахсий ёрдамчи хўжаликнинг барҳам топишидан иборат аслида сўлларча концепция амалга оширила бошланди, бундай хўжаликнинг мавжудлиги гўё қишлоқда социалистик муносабатларни қарор топтиришга халақит берган эмиш. Истиқболсиз деб аталадиган қишлоқларни тугатиш сиёсати ҳам тезлаштирилди.

Буларнинг ҳаммаси эса оқибат натижада қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши ўсиш суръатларининг пасайишига, ғалла проблемасининг кескин тус олишига, озиқ-овқат таъминотининг ёмонлашувига олиб келди.

КПСС Марказий Комитетининг 1965 йил март Пленумида самарали аграр сиёсатни ишлаб чиқишга яна бир бор уриниб кўрилди. Ана шу Пленум қарорларига биноан миллий даромадни қишлоқ хўжалик фойдасига қайта тақсимлаш ва қишлоқ социал проблемаларини кенгроқ кўламда ҳал этиш, аграр секторни ривожлантириш, колхоз-совхоз ишлаб чиқаришини интенсивлаштириш учун иқтисодий методлардан фойдаланиш юзасидан тадбирлар кўрилди. Қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг харид нархлари оширилди.

Бу тадбирлар деҳқонлар томонидан қўллаб-қувватланди ва қишлоқдаги хўжалик фаолиятини жонлантирди. Саккизинчи беш йиллик, сизларга маълумки, ўз кўрсаткичлари бўйича анча муваффақиятли бўлиб чиқди.

Аммо март Пленуми қарорлари ҳам бажарилмай қолди, у белгилаган йўл эса кейинчалик жиддий равишда бузилди. Шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги нотенг айирбошлаш кучайганлиги оқибатида хўжаликни юритишнинг иқтисодий шароитларига путур етказилди. Колхоз ва совхозлар зарур маблағ ишлаб топиш имкониятидан маҳрум этилдилар, бу эса уларнинг иқтисодий аҳволига салбий таъсир кўрсатди. Натижада 1980 йилга келиб колхозлар ҳам, совхозлар ҳам умуман зарар келтирадиган бўлиб қолишди, ваҳолонки, 1970 йилда совхоз ишлаб чиқаришининг жами рентабеллиги 22 процент, колхоз ишлаб чиқаришида эса 34 процентни ташкил қилган эди.

60-йилларнинг охири — 70-йилларнинг бошларида қишлоқ хўжалигини интенсивлаштириш проблемасини хўжаликлараро кооперацияни кенг кўламда ривожлантириш, агросаноат корхоналари ва комплексларини тузиш йўли билан ҳал этишга уриниб кўрилди. Аммо принцип жиҳатидан умуман тўғри бўлган бу тадбир ҳам реал аҳволдан ажратилган ҳолда олға сурилган эди. Қишлоққа мўлжалланган маблағларнинг катта қисми қимматбаҳо объектлар қурилишига сарфланди, уларни ерларнинг ҳосилдорлигини оширишга, ишлаб чиқаришни механизациялашга, қишлоқни социал қайта қуришга сарфлаш ўрнига «деворларга суваб» юборилди. Оқибат натижада харажатлар мўлжалдаги иқтисодий фойда келтириш ўрнига катта нобудгарчиликларга айланиб кетди.

Аграр секторнинг ўзида иқтисодий муносабатларнинг носозлиги, хўжаликни юритиш эски методларининг сақлаб қолинганлиги, меҳнатни ташкил этиш ва унга ҳақ тўлашдаги катта нуқсонлар моддий омилларнинг қишлоқ меҳнаткашига таъсирини жиддий равишда заифлаштирди. Бундай вазиятда ўша давр учун муҳим социал ютуқ бўлган деҳқонлар меҳнатига гарантияли ҳақ тўлаш ҳам боқимандаликнинг ўсишига сабаб бўлди, чунки ишлаб чиқаришнинг пировард натижалари билан боғланмаган эди. Миграция жараёнлари қишлоқнинг социал ривожланишидаги қолоқликни кучайтирди.

Хуллас, 80-йилларнинг бошларида қишлоқ хўжалиги, умуман мамлакатнинг аграр комплекси ва бутун экономикамиз шундай аҳволга тушиб қолдики, энди шошилинч чоралар кўриш керак эди. Ана шундай вазиятда Озиқ-овқат программасини ишлаб чиқиш ҳақида қарор қабул қилинди, бу программани КПСС Марказий Комитетининг 1982 йил май Пленуми тасдиқлади.

Бу билан кризис ҳолатининг ўсиб боришини бирор даражада тўхтатиб туришга ва ҳатто қишлоқ хўжалигидаги аҳволни бирмунча яхшилашга эришилди. Бу хусусдаги маълумотлар сизларга маълум. Бироқ май Пленумининг қарорларига давр ўз таъсирини кўрсатди, бу қарорлар муросасозлик, чала характерга эга эди.

Марказий Комитетнинг 1985 йил апрель Пленумида ва кейинги Пленумларида, XXVII съездда, XIX партия конференциясида мамлакат иқтисодий ривожланишининг батафсил таҳлил қилиниши, мамлакат озиқ-овқат комплексидаги ишларнинг аҳволига танқидий баҳо берилиши бугунги кунда аграр муаммоларнинг бутун комплексини кўриб чиқишга яна бир бор қайтишни талаб қилади.

Ўтмишни аниқлаш ва баҳолашдан қандай асосий сабоқлар келиб чиқади? Қайта қуриш даврининг аграр сиёсатини ишлаб чиқишда нималарни кўзда тутиш зарур?

Биз аввало умумий хулоса чиқаришимиз керак. Бу хулоса социалистик революцион ўзгаришлар ленинча концепциясининг барқарор аҳамиятга эга эканлигини тасдиқлашдан ва унинг бузилишига йўл қўйиш мумкин эмаслигини англаб олишдан иборат.

Социализм омманинг жонли ижодиёти эканлиги ҳақидаги Лениннинг туб-заминли фикри унутилганлиги билан социализм ишига жуда катта зарар етказилди. Янги жамият меҳнаткашларнинг манфаатлари йўлида ва меҳнаткашларнинг ўзлари томонидан қурилади. Бу эса барча ўзгартирувчилик жараёнларида халқнинг кенг иштирок этишини, демократияни ҳар томонлама ривожлантиришни, халқ ҳокимияти ва ўзини-ўзи бошқариш принципларини қарор топтиришни тақозо қилади. Бирорта ҳам социал ўзгариш ҳар қандай дабдабали шиорлар билан ниқобланмасин, омма манфаатларига зид равишда ва уларнинг бевосита иштирокисиз амалга оширилиши мумкин эмас.

Лениннинг ана шу принципиал қоидалари сўзда тан олинди-ю, амалда писанд қилинмади, буйруқбозлик-маъмурий методлар билан алмаштирилди.

Бу эса мамлакатнинг бутун ижтимоий тараққиётига ғоят катта зарар етказди, сиёсий муассасалар фаолиятини кўп даражада бузди. Социалистик қурилишнинг ленинча концепциясидан чекиниш қишлоқлардаги аҳволга айниқса ёмон таъсир кўрсатди. Назария ҳам, практика ҳам шуни исботламоқдаки, аграр сиёсат ижтимоий тараққиёт талабларини, ишчилар синфи ва деҳқонлар манфаатларини тўғри акс эттирган тақдирдагина социалистик ўзгаришларни мустаҳкамлаш ва чуқурлаштиришнинг энг муҳим омилларидан бири бўлади ва ҳақиқатан ҳам шундай бўлмоқда. Аксинча, агар аграр сиёсат ана шу манфаатларнинг қарама-қарши бўлишига йўл қўйса, у қишлоқ хўжалигига путур етказибгина қолмай, бутун жамият тараққиётида ҳам жиддий қийинчиликларни келтириб чиқаради.

Умумий принципиал хулоса ана шундан иборат, ўртоқлар. Лекин биз замонавий аграр сиёсатни ишлаб чиқиш учун янада конкретроқ сабоқлар ҳам чиқариб олишимиз керак.

Биринчи сабоқ. Қишлоқда барча ютуқлари, муваффақиятлари ва ғоят катта талафотлари билан социалистик ўзгаришларнинг бутун тажрибаси Лениннинг, аграр сиёсат деҳқонга ерга хўжайинликдан иборат мустаҳкам мавқеини таъминлайдиган ишлаб чиқариш муносабатларини, хўжаликни юритиш формаларини яратишга қаратилиши лозим, деган асосий фикрини тасдиқлайди.

Иккинчи сабоқ. Шаҳар билан қишлоқ ўртасида, аграр сектор билан экономиканинг бошқа секторлари ўртасида иқтисодий асосланган, адолатли муносабатлар ўрнатилмаса, аграр сектор ҳам, умуман жамият ҳам муваффақиятли ривожлана олмайди. Бу соҳадаги ҳар қандай бузилиш жиддий оқибатларга олиб бориши мумкин. Бу хулоса иқтисодий, социал аҳамиятгагина эмас, сиёсий аҳамиятга ҳам эгадир, чунки бунда гап ишчилар синфи билан деҳқонлар иттифоқи ҳақида, социализмнинг тақдири ҳақида бормоқда.

Учинчи сабоқ. Экономикани, барча ижтимоий жараёнларни бошқаришнинг демократик методлари зарур эканлиги социалистик тузум моҳиятининг ўзидан келиб чиқади. Бундан эса буйруқбозлик-маъмурий системанинг мақбул эмаслиги келиб чиқади. Унинг методларига қишлоқ хўжалигида айниқса йўл қўйиб бўлмайди, чунки қишлоқ хўжалиги ер билан, ниҳоятда хилма-хиллиги билан фарқ қилувчи табиий-иқлим шароитлар билан боғлиқдир.

Тўртинчи сабоқ. Қишлоқда ишлаб чиқариш муносабатлари билан ишлаб чиқарувчи кучларнинг жонли диалектикасини ҳамиша кўриб туриш ғоят муҳимдир. Агросаноат комплекси тармоқларида иқтисодий муносабатларни тубдан қайта қуришга биринчи даражали аҳамият берар эканмиз, биз унинг моддий-техника базасини янада ривожлантиришни унута олмаймиз. Фан-техника революцияси моддий ишлаб чиқаришнинг ҳамма соҳаларини, шу жумладан қишлоқ хўжалигини ҳам қамраб олаётган ҳозирги кунда бу айниқса муҳимдир.

Бешинчи сабоқ. Ўртоқлар, қишлоқ меҳнаткашларининг меҳнат ва турмуш шароитига менсимасдан қарашга йўл қўймасликдан иборат ҳақиқатни қатъий ўзлаштириб олиш энг муҳим сабоқдир. Биз бугун ишлаб чиқаётган аграр сиёсат деҳқон ва унинг меҳнати жамиятда муносиб ўрин эгаллайдиган бўлиши учун қишлоқни чинакам қайта тиклашни эътибор марказига қўйиши керак. Бу ғоят муҳим социал-иқтисодий вазифагина эмас, балки, айтиш мумкинки, бизнинг маънавий бурчимиз ҳамдир. Жамиятда деҳқоннинг мавқеини тубдан ўзгартирмай туриб ишлаб чиқариш вазифаларини ва озиқ-овқат муаммосини ҳал этишга жиддий умид боғлаб бўлмайди. Қишлоқ одамлари ҳақида ғамхўрлик қилиш ҳозирги аграр сиёсатимизнинг марказий бандидир.

Айрим тарихий сабоқлар ана шундай, улардан келиб чиқадиган асосий хулосалар ана шундай.

III.

Ўртоқлар! Биз шундай аграр сиёсатни ишлаб чиқишимиз керакки, унинг амалга оширилиши яқин вақт ичида озиқ-овқат муаммоси жиддийлигини юмшатиш имконини берсин, ўн учинчи беш йилликда эса барқарор озиқ-овқат таъминоти учун етарли миқдорда ва ассортиментда қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштиришни таъминласин.

Янги аграр сиёсат йўлида биз қишлоқларда туб социал-иқтисодий ўзгаришларни амалга оширишимиз, қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ташиш, сақлаш ва қайта ишлашни замонавий даражага олиб чиқишимиз керакки, бу нарса бутун экономикани уйғун ривожлантиришнинг муҳим омили бўлади.

Партия олдига, бутун жамият олдига қўйилган асосий социал-иқтисодий ва сиёсий вазифа ана шундан иборат.

Мана бундай савол туғилиши табиийдир: қишлоқ хўжалик маҳсулоти ишлаб чиқаришнинг қандай ҳажмига эришмоғимиз лозим ва бунинг учун қандай ресурслар керак? Сизларга тарқатилган ҳужжатларда бу хусусда таклифлар баён қилинган. Уларда кўрсатилган марраларга эришиш ниҳоятда муҳим ва зарурдир. Аммо менинг фикримча, Пленумимизда биз ана шу марраларга чиқиш учун талаб қилинадиган йўлларни қидиришга, амалий тадбирлар комплексига асосий эътиборни қаратишимиз лозим.

Сиёсий бюронинг фикрича, ҳозирги аграр сиёсатнинг асосий масаласи — қишлоқдаги иқтисодий муносабатларни тубдан ўзгартиришдир. Мен буни яна бир бор таъкидлаб ўтмоқчиман, чунки Пленумга тайёргарлик жараёнидаги мунозара биз олға сураётган тадбирларга эришиш воситаларини танлаб олишнинг долзарблиги ва муҳимлигини жиддий тушунмаслик мавжудлигини кўрсатди.

Энг кўп сингиб кетган фикрлардан бири шуки, гўё қишлоққа кўпроқ техника, ўғит, бинокорлик материаллари, капитал маблағлар берилса, ерларни мелиорациялаш тезлаштирилса бас — бу нарса ҳамма муаммоларни ўз-ўзидан ҳал этар эмиш. Ҳақиқатан ҳам қишлоқ кўп нарсаларга муҳтож, унга жуда кўп нарсаларни бериш керак.

Бу даъвога эътироз билдириш умуман қийин. Лекин тарихни таҳлил этиш, қайта қуришнинг сўнгги йиллардаги тажрибаси шуни яққол кўрсатмоқдаки, агар биз бу йўлни аграр сиёсатнинг бош йўналиши деб эълон қилсак жиддий хатога йўл қўямиз.

Бунинг сабабини изоҳлаб берай. Кейинги йилларда аграр секторга жуда катта капитал маблағлар, бошқа моддий ресурслар сарфланди. Аммо ана шу харажатларга муносиб жиддий натижаларга эришилмади.

Бу гап масалан, РСФСРнинг Ноқоратупроқ зонаси сингари мураккаб ва оғир регион учунгина характерли эмас. Украинага бир назар ташлайлик. Бу ерда кейинги 20 йил ичида қишлоқ хўжалигининг асосий ишлаб чиқариш фондлари 4,2 баравар, ўғит етказиб бериш 3 баравар, меҳнатга ҳақ тўлаш 2,7 баравар ошди, қишлоқ хўжалик маҳсулоти етиштиришнинг ўсиши эса жами 39 процентни ташкил қилди.

Биз Болтиқбўйидаги иттифоқдош республикалар илғор хўжаликларининг муносиб ютуқлари ҳақида гапиряпмиз. Лекин бу ерларда ҳам ана шундай тенденцияни кўрамиз. Кейинги 20 йил ичида қишлоқ хўжалигининг асосий ишлаб чиқариш фондлари Литвада қарийб 5 баравар, Латвияда 3,8 баравар, Эстонияда 4,1 баравар ошди.

Қишлоқ хўжалигининг ялпи маҳсулоти эса Литвада 45 процент, Латвияда 39 процент ва Эстонияда 33 процент ошди. Аммо бу республикалар колхоз ва совхозларида маҳсулот асосий турларининг таннархи, масалан, қорамол семиришининг таннархи 2—2,3 баравар, чўчқаларни семиртириш таннархи 1,6—1,7 баравар, сут таннархи 1,6—1,8 баравар, сабзавот таннархи 1,6—2,2 баравар ошди.

Ўрта Осиё иттифоқдош республикаларида ҳам тахминан ана шундай манзарани кўрамиз. Ўзбекистонни олайлик. Кейинги 20 йил ичида бу республикада 1,6 миллион гектар суғориладиган ер ўзлаштирилди, қишлоқ хўжалигининг асосий ишлаб чиқариш фондлари 6 баравар, ялпи маҳсулот эса 78 процент кўпайди.

Бундай тенденция қишлоқ хўжалигини юритишнинг турли шароитларига эга бўлган регионларда намоён бўлаётганлиги шундан далолат берадики, асосий сабаб — моддий-техника ресурсларининг чекланганлиги эмас, балки унинг сабаби анча чуқурроқдир.

Ўртоқлар, биз эски, одат бўлиб қолган ва балки ҳатто қулай бўлган андозалардан тезроқ ҳоли бўлишимиз керак. Қишлоқда иқтисодий муносабатлар ва социал шароитлар тубдан ўзгартирилмаса, капитал маблағлар ҳам, техника ҳам биз истаган самарани бермаслигини тезроқ тушуниб олиш зарур. Бундай хулоса ўтмишнинг салбий сабоқларидангина эмас, балки илғор хўжаликларнинг замонавий тажрибасидан ҳам келиб чиқади. Улар аввало, янги иқтисодий ёндашишларни татбиқ этиш, моддий манфаатдорликни, инсонга ғамхўрлик ва эътиборни кучайтириш туфайли муваффақиятларга эришдилар.

Қишлоқдаги иқтисодий ўзгаришларнинг моҳияти шундан иборат бўлиши керакки, деҳқонга мустақиллик, омилкорлик ва ташаббус кўрсатиш учун кенг имкониятлар бериш керак. Биз қишлоқ меҳнаткашларининг (барча меҳнаткашларнинг ҳам) ҳозирча расмий жиҳатдангина уларга тегишли бўлган мулкдан бегоналашувига қатъиян барҳам беришимиз лозим. Хўжаликни юритишнинг ва хўжалик ҳисоби муносабатларининг хилма-хил формаларидан кенг фойдаланиш орқали социалистик мулк эгаси ҳуқуқларини амалга ошириш формаларини тубдан ўзгартириш лозим.

Қишлоқда иқтисодий муносабатларни қайта қуриш социалистик мулкка мавжуд қарашларни назарияда ҳам, практикада ҳам қайта кўриб чиқишни талаб қилади. Мулкни сунъий мезонларга кўра, юқори ва қуйи формаларга, изчил ва ноизчил социалистик формаларга бўлишнинг сингиб кетганлиги оқибатида хўжаликни юритиш ва бошқаришни ташкил этиш формаларини танлашга догматик ёндашишга кўп жиҳатдан сабаб бўлди, катта камчиликларга олиб келди.

Бугун гап ишлаб чиқариш воситаларига социалистик эгаликнинг турли формалари тенглиги ва шунга асосланган хўжалик юритиш усулларини тан олиш ҳақида бормоқда.

Бугун биз хўжалик юритишнинг жуда хилма-хил формалари — колхозларга ҳам, совхозларга ҳам, агрофирмаларга ҳам, агрокомбинатларга ҳам, деҳқон хўжаликлари ва шахсий ёрдамчи хўжаликларга ҳам, саноат, қурилиш ва бошқа ноаграр корхоналар агроцехларига ҳам, ёрдамчи хўжалик ва бошқа хўжаликларга ҳам кенг йўл очиб беришимиз керак.

Деҳқонларнинг оилавий-якка тартибдаги меҳнат фаолиятига ҳам янгича ёндашув зарур. Кооперация сингари бу фаолиятнинг ҳам ҳуқуқлари тикланиши керак. Бу ўринда гап шахсий меҳнатга асосланган товар етиштириб берувчи деҳқон хўжаликлари ҳақида бормоқда. Меҳнаткашларнинг шахсий ёрдамчи хўжаликларини тўла ҳуқуқ билан тиклашимиз лозим, албатта.

Бизнинг жамиятимиз социал-иқтисодий структурасида барча хўжалик юритиш формалари мустаҳкам ҳамжиҳатликда ишлаши, бир-бири билан мусобақа қилиши, бир-бирини тўлдириши, амалда ўзининг самарадорлиги ва истиқболлигини исботлаши мумкин.

Энг асосий нарса шуки, хўжалик юритишнинг янги механизми, кооперация, ижара орқали колхоз ва совхозлар замиридаги жуда катта потенциални имкони борича кўпроқ очиш, яъни меҳнатнинг коллектив формаларига ўтишда назарда тутилган барча нарсаларни рўёбга чиқариши керак.

Бу вазифани ҳал этишнинг асосий йўли қандай? Хўжалик ҳаётини ҳар жиҳатдан демократиялаш бунинг моҳиятидир, демократиялаш колхозларни кооперативлар кооперативига айлантириш йўлларида уларнинг структурасини тубдан ўзгартиришга имкон беради. Моҳият эътибори билан совхозларга ҳам шундай ёндашувни қўллаш мумкин.

Иқтисодий муносабатларни қайта қуриш, планларимизни амалга ошириш ва қишлоқда хўжалик юритиш формаларининг ниҳоятда хилма-хиллигини таъминлаш учун вақт керак бўлади, албатта. Вазифани жўнлаштирмай қўя қолайлик — ахир биз қишлоқ ҳаётининг бутун укладини тубдан ўзгартиришга киришмоқдамиз.

(Давоми 3-бетда).

М. С. ГОРБАЧЕВ ДОКЛАДИ

(Давоми. Боши 1- ва 2-бетларда).

Социалистик мулк муносабатларини қайта қуришнинг энг муҳим йўлларидан бири, эҳтимолки, ҳозирги босқичда ҳал этувчи йўлларидан бири — қишлоқда ижара муносабатларини ривожлантиришдир. Худди ана шу ижара орқали шахсий манфаатдорликни фаоллик билан сафарбар этиб, инсонга хўжайинлик туйғусини қайтариб бериб, унинг ижодий имкониятларини рағбатлантириб, ленинча ғояни ниҳоятда тўла рўёбга чиқариш мумкин.

Ижара хусусида жамиятда мунозаралар бўлмоқда. Турли фикр-мулоҳазалар айтилмоқда. Илғор колхоз ва совхозларнинг кўпчилик раҳбарлари ижарага принцип эътибори билан ижобий баҳо бериб, айни вақтда ўз хўжаликларида ижарасиз ишласа ҳам бўлади, деб ҳисобламоқдалар.

Маълумки, бу хўжаликларда ер ва фондларнинг юксак самарадорлигига эришилган, хўжалик ҳисобининг имкониятларидан кенг фойдаланилмоқда. Дарҳақиқат, ана шундай. Аммо, айни вақтда истиқболни ҳам назарда тутиш керак. Барча коллективлар, жумладан энг яхши коллективлар ҳам ишлаб чиқаришни жадаллаштириб бориш ва унинг самарадорлигини ошириш йўлларини қидиришлари лозим. Рўй-рост айтадиган бўлсак, янги марралар сари ҳаракат тобора мураккаб бўлиб бораверади ва бу ўринда анъанавий ёндашувлар кифоя қилмайди, чоғи.

Мен бу ўринда ҳам ижарани рад этмаган бўлур эдим. Аммо, майли, ҳаётнинг ўзи ҳал қилувчи сўзни айта қолсин. Илғор колхоз ва совхозларимизнинг меҳнат коллективлари бу масалани ўзлари ҳал этишлари керак, деб ўйлайман.

Ижара муносабатларига бошқача, айтишим мумкинки, батамом зид қараш, демакки, колхозлар ва совхозлар тақдирига бошқача қараш ҳам бор. Бу қараш тарафдорларининг фикрича, колхоз ва совхозларни тарқатиб юбориш, уларнинг ери, ишлаб чиқаришнинг бошқа воситаларини ижарачиларга бериш лозим. Бундай фикр юритиш илмий жиҳатдан ҳам, амалий жиҳатдан ҳам асосланмаган, деб ўйлайман. Айрим ҳолларда ана шундай қарорлар ҳам қабул қилиниши мумкинлигини истисно этиб бўлмайди. Аммо, ҳар қалай, асосий йўл колхозларнинг ҳам, совхозларнинг ҳам ички хўжалик ижарасига ўтишида, ижарачиларнинг кооперативларини тузиш негизида колхоз ва совхозларни ўзгартиришдадир.

Ҳозир колхоз ва совхозлар ихтиёрида, гарчи етарли бўлмаса ҳам, аммо ижарачиларнинг кўпгина эҳтиёжларини қондиришга қодир бўлган ривожланган инфраструктура бор, биз ана шу реал фактга етарлича баҳо беришимиз лозим. Бу ишлаб чиқариш воситалари таъминотига ҳам, етиштирилган маҳсулотни сотишга ҳам, кўпдан-кўп хизмат турларидан баҳраманд бўлишга ҳам ва ҳатто территорияларни социал ривожлантириш ишида куч-ғайратларни бирлаштиришга ҳам тааллуқлидир. Фақат социалистик мамлакатлар эмас, шу билан бирга капиталистик мамлакатлар кооперативлари тажрибасига назар ташлайдиган бўлсак, ҳамма ерда кооперативлар ва деҳқон хўжаликлари ишлаб чиқариш эҳтиёжлари ва социал эҳтиёжларни қондириш учун куч-ғайратларини бирлаштиришга у ёки бу даражада муҳтож эканлигига ишонч ҳосил қилиш мумкин.

Эҳтимол, колхоз ва совхозларни тарқатиб юбориш тўғрисидаги таклиф кўп жиҳатдан ижара муносабатлари тақдири учун хавотир олинаётганлиги, мазкур муносабатларнинг равнақига муайян кучларнинг енгиб ўтиш осон бўлмайдиган қаршилиги сабабли путур етиши мумкин, деб чўчиш боисидан пайдо бўлгандир.

Хўш, нима десак экан? Янгиликка қаршилик бор ва у дарҳол йўқолмайди. Сўнгги икки-уч йил ичида орттирилган тажриба шундан далолат бериб турибдики, колхозлар, совхозлар, бошқа корхоналарнинг ижара муносабатларига ўтиши йўлидаги реал тўсиқлар икки нарсадан иборат.

Бир томондан, одамлар сиёсатимизнинг жиддийлиги ва узоқ муддатга мўлжалланганлигига ишонч ҳосил қилиш учун мустаҳкам ҳуқуқий гарантияларга эга бўлишни истайдилар. Биз СССР Олий Совети Президиумининг СССРда ижара ва ижара муносабатлари тўғрисидаги Фармонини тақдим этиб, ҳозирнинг ўзидаёқ ана шу хавотирликни йўқота оламиз ва шундай қилишимиз лозим. Шу Фармоннинг лойиҳаси сизларда бор. Фикримизча, ана шу Фармон ижарачилар ва ижарага берувчиларнинг манфаатларини ҳимоя қилган бўлур эди. Йил охиригача эса ижара ҳақидаги Қонунни ишлаб чиқиш ҳам мумкин бўлур эди.

Иккинчи томондан эса, ҳаёт кўрсатиб турганидек, ижара қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида мутахассислар мавқеини тубдан ўзгартиради. Шу муносабат билан ана шу мутахассисларнинг бир қисми хўжалик юритишнинг ушбу формаси ҳақида танқидий фикр-мулоҳазалар айтишмоқда. Айни вақтда шунга ишончим комилки, кўпчилик мутахассислар қишлоқдаги янги муносабатларда ўз ўринларини топадилар, чунки бу муносабатлар ана шу мутахассисларга ўз қобилиятларини тўлароқ намоён этиш ва моддий рағбатлантиришдангина эмас, балки касби-коридан ҳам мамнун бўлиш учун имкон беради.

Кўп йиллардан буён виждонан ишламай қўйган, меҳнатнинг пировард натижаларига боғлиқ бўлмаган ҳолда барқарор даромад олишга мослашган колхозчилар ва ишчиларнинг бир қисми ҳам ижарани хушламай турибди. Биз бунга барҳам беришимиз керак, акс ҳолда олға қараб бора олмаймиз. Бу ўринда реал йўл — пировард натижага қараб ҳақ тўлашга ўтишдир. Шунда кўп нарсалар ўз жойини топади.

Биз ижарага ўтиш билан боғлиқ барча масалаларни ўтмишдаги тажрибани ёдда тутиб, ленинча принципларга, аввало ихтиёрийлик принципига қатъий амал қилиб ҳал этишимиз керак. Топшириқларни белгиламаймиз, муддатларни тайинламаймиз.

Агар Пленум Сиёсий бюро, СССР Олий Совети Президиуми ва ҳукуматнинг бу борадаги таклифларини қўллаб-қувватласа ва биз тегишли ҳужжатларни қабул қилсак, ижарага кенг кўламда ўтиш учун ҳуқуқий ва иқтисодий негизлар пайдо бўлади. Ўшанда бу жараён ўз йўриғи билан, рисоладагидек бораверади, ҳозиргига нисбатан жадалроқ одимлашига ишончим комил.

Шу муносабат билан ижаранинг хилма-хил формаларидан фойдаланиш зарурлигини таъкидлаб ўтмоқчиман. Колхозлар ва совхозлар, агрофирмалар ва агрокомбинатлар ҳамда уларнинг бўлинмалари билан бир қаторда айрим деҳқон оилалари ҳам ижара шартлари асосида ишлаши мумкин. Улар ташландиқ ерларни, хуторларни, айниқса Россиянинг Ноқоратупроқ районларида, Белоруссия ва Болтиқ бўйида ана шундай ерлар ва хуторларни ўзлаштиришга қодирдирлар.

Хўжалик практикасидан улуш қўшишни, акционерлик усулларини ҳам қўллашни истисно этмаслик керак. Хуллас, бу ўринда ташаббус учун жуда кенг майдон очилмоқда.

Ҳар қандай ҳолда ҳам, ижарага берувчилар ва ижарачиларнинг ҳуқуқ ва бурчларини, уларнинг иш принципларини, коллектив мулк ва шахсий мулк доирасида ижара ва акционерлик муносабатларини қарор топтиришни, социалистик ишлаб чиқариш муносабатлари умумий системасида мулкнинг ана шу формалари ўрни ва ролини аниқ-равшан белгилаб қўйиш керак.

Бу ўринда гап ижарачилар қўлига ерни ва ишлаб чиқаришнинг бошқа воситаларини бериб қўйиш, ана шу воситаларни, жумладан ишлаб чиқариш структурасини мустақил вужудга келтириш ҳамда шартнома билан мустаҳкамланган ижара даромадларини ижарачининг ўзи тасарруф этиши ҳуқуқини ҳам қўшиб, реал эгалик қилиш ҳақида бормоқда ва ҳоказо. Ижарачи ердан фойдаланганлик учун давлатга тегишли солиқ тўлайди, ижарага олинган участкани асраш ва унинг сифати учун қатъий жавобгар бўлади, шартномадаги мажбуриятларини аниқ-пухта бажаради.

Ҳозирги вақтда ижара асосида ишловчи айрим коллективларни тузишдан хўжалик барча бўлинмаларининг ижара асосида ишлашига янгичасига қатъий ўтиш, хўжалик ичидаги барча бир-бири билан боғлиқ циклларни ижара билан қамраб олиш муҳим, демоқчиман.

Айни вақтда ғоянинг бузилишига, ижара негизлари бузиб юборилган ёки бундай негизлар умуман бўлмаган хўжалик юритиш формаларини ижара муносабатлари, деб кўрсатишга уринишларга сира йўл қўйиб бўлмайди. Кооперацияни давлатники қилиб қўйишнинг ва ишлаб чиқариш коллективларининг ишига маъмурий аралашувнинг ҳар қандай формаларини қатъиян истисно этиш керак.

Мулк формаларини қайта қуриш туфайли товар-пул муносабатларини янада кенгайтириш негизида шаҳар билан қишлоқ, халқ хўжалигининг турли соҳалари ўртасида иқтисодий алоқалар ўзгаради.

Умуман, ўртоқлар, биз ижарачилар билан хўжалик ҳисобидаги муносабатлар маҳсулотни сотиш усуллари батамом эркин танлаб олинишига асосланиши тарафдоримиз. Биз эртами-кечми, албатта, шундай қиламиз.

Шу нарса батамом равшанки, агар колхоз ва совхозлар, ижара коллективлари ишлаб топган пул эвазига яшай бошласалар, у ҳолда бу уларни қишлоқ хўжалик маҳсулотини кўпроқ, яхшироқ сифатда ва кам харажат билан етиштиришга мажбур этади.

Ўшанда биз давлат озиқ-овқат фондини бунёд этиш учун маҳсулот турлари ва миқдорини танлаб сотиб олиш имконига эга бўламиз.

Аммо бу келажакда қилинадиган ишдир. Биз эндигина ҳаракат бошлаётган ҳозирги аҳвол билан янги иқтисодий механизм тўла куч билан ишлайдиган вақт келгунча ўтиш даври муқаррар бўлади, албатта, шу давр мобайнида турли формалардан, жумладан давлат буюртмасидан фойдаланилиши керак.

Ўтиш даври вазифаларига жавоб берадиган тадбирлар сизларга тарқатилган ҳужжатларда баён этилган.

Бу ўринда мен эътиборингизни давлат буюртмасига қаратмоқчи эдим. Ҳозирги босқичда мазкур буюртманинг зарурлигини тан олар эканмиз, давлат буюртмаси бизга ўтмишдаги тажрибадан яхши маълум бўлган тайёрлашнинг тазйиқ ўтказиш методларининг яширин формасига айланиб кетмаслиги ҳақида ўйлашимиз керак. Биз харид интизоми тарафдоримиз, албатта. Аммо бу етиштирувчининг ҳам, тайёрловчининг ҳам муқаррар иқтисодий жавобгарлигига таянадиган ўзаро шартномавий мажбуриятлар интизоми бўлиши керак. Бу ўринда етиштирувчи ва тайёрлаш ташкилотининг ўзаро манфаатдорлиги негизидаги контрактация ўз ролини ўйнаши лозим.

Аммо айни вақтда ҳозироқ биз қонунда қуйидаги принципни қатъий қайд этиб қўйишимиз керак: контрактация шартномасидаги мажбуриятлар бажарилганидан кейин маҳсулот етиштирувчи маҳсулотнинг қолган қисмини ўз хоҳиши билан сотади, у бу маҳсулотни тайёрловчи ташкилотларга ёки савдо ташкилотларига, қайта ишловчи корхоналарга, матлубот кооперациясига сотиши, колхоз бозорида, умумий овқатланиш муассасасида сотиши мумкин.

Ўз-ўзидан қуйидаги савол пайдо бўлади: ўтиш даври нима учун зарур, бу вақтда қандай вазифалар ҳал этилиши керак. Ана шундай ўтиш даврининг зарурлигини экономикадаги, молиядаги, пул муомаласидаги ҳозирги аҳвол ва ички бозордаги ҳозирги вазият объектив тарзда тақозо этмоқда, бу нарх белгилашни ислоҳ қилиш зарурлиги билан ҳам боғлангандир.

Биз жамият турмушининг ана шу барча муҳим соҳаларида жуда кўп иш қилишимиз керак, аҳволни яхшилик сари ўзгартиришимиз лозим. Туб иқтисодий ислоҳотнинг ўзи ҳам худди ана шунга қаратилгандир. Нарх белгилаш ислоҳотини ўтказиш ҳам иқтисодий ислоҳотнинг таркибий қисмидир.

Ҳозирги мавжуд нарх системаси неча ўн йиллар мобайнида қарор топди, анчагина асоратлари бор ва ҳозирдаёқ объектив иқтисодий шарт-шароитларга мос эмас. Қишлоқ хўжалиги билан саноат ўртасидаги ўзаро нарх муносабатлари амалда яхшиланаётгани йўқ, харид, улгуржи ва чакана нархлар ўртасидаги тафовут кўпайиб бормоқда, бу эса экономика аҳволига, колхоз ва совхозларнинг, саноат корхоналари ва умуман мамлакатнинг молиявий аҳволига салбий таъсир ўтказмоқда. Кўпгина хўжаликлар давлатнинг ёрдамисиз кенгайтирилган такрор ишлаб чиқаришни таъминлашга ва айниқса, ўзларининг социал муаммоларини ҳал этишга қодир эмас. Биз сифат жиҳатидан янги, харид, улгуржи ва чакана нархларнинг бир-бири билан боғлиқ бўлган системасини яратиш объектив зарурат бўлиб қолганлигини кўриб турибмиз, мазкур система ниҳоятда қулай бўлган зоналарда юқори сифатли маҳсулот етиштиришни интенсивлаштиришга, рағбатлантиришга қаратилиши, тақчилликни йўқотишга, хўжалик ҳисобини мустаҳкамлашга қаратилиши керак. Янги нарх механизми ишлаб чиқариш ва истеъмолда прогрессив мутаносибликлар, структуравий силжишларни юзага чиқаришнинг, пировард натижаларни кўпайтиришнинг самарали дастури бўлиши керак. Бу бизнинг принципиал йўлимиздир.

Биз шуни аниқ-равшан тасаввур этишимиз керакки, нарх-наво ислоҳотисиз, нарх белгилаш бутун системасининг ислоҳотисиз экономикани қайта қуриш вазифаларини амалга ошириш, хўжалик юритишнинг янги методларини жорий этиш, социалистик бозорни бунёд этиш мумкин эмас.

Харид нархларини жиддий тарзда такомиллаштириш зарур. Юқори сифатли маҳсулотнинг айрим турларига харид нархлари шу қадар пастки, бу нархлар ихтисослаштирилган юксак сифатли товар етиштирадиган ишлаб чиқаришларни ривожлантириш ва оқилона жойлаштиришни рағбатлантирмайди.

Буларнинг ҳаммаси эътибор билан иқтисодий таҳлил этишни ва тегишли қарорлар қабул қилишни талаб этади.

Сизларга тарқатилган ҳужжатларда 1990 йилнинг 1 январидан қишлоқ хўжалик маҳсулотларига янги харид нархларини жорий этиш кўзда тутилган. Бу нархларга ҳозирги мавжуд устама нархларни ҳам киритиш, нарх зоналари сонини кескин камайтириш, қулай шароитларга эга бўлган регионларда маҳсулот етиштиришни мумкин қадар кўпроқ рағбатлантириш кўзда тутилган. Шунингдек, нарх белгилашни тағин ҳам пухтароқ қилиш назарда тутилмоқда. Нарх белгилаш фақат идоранинг иши бўлиб қолмаслиги учун марказлаштирилган тартибда белгиланадиган нархлар доирасини қисқартириш керак, ва, аксинча, сўнгги вақтда кўпгина социалистик мамлакатларда қилинганидек, шартнома нархларини, айниқса, эртаги, мавсумий, тез бузиладиган маҳсулотлар — картошка, сабзавот ва мевалар шартнома нархларини жорий этиш учун кенг имконият яратиш керак.

Тажриба кўрсатаётганидек бундай ёндашув маҳсулот етиштиришни кўпайтириш ва сифатини яхшилашни рағбатлантиради. Бу дастлабки босқичда ана шу маҳсулотларнинг чакана нархлари бир оз ортишига олиб бориши мумкин, албатта. Бу нархларнинг кўтарилишини тўхтатиш учун маҳаллий Советларга картошка, сабзавот, мева учун чакана нархларнинг энг юқори даражасини белгилаб қўйиш ҳуқуқи берилади.

Нон, ун, ёрма, гўшт, балиқ, тухум, сут, қанд-шакар, сариёғ ва ўсимлик ёғи, болалар овқати маҳсулотлари каби асосий озиқ-овқат маҳсулотларининг чакана нархларига келганда эса, яқин икки-уч йил ичида бу маҳсулотларнинг давлат чакана нархлари ҳозирги даражада сақлаб қолинади.

Экономикамизнинг барча секторлари янги механизмга, ўз харажатларини ўзи қоплаш, ўзини ўзи пул билан таъминлаш ва ўзини ўзи бошқариш принципларига ўтди. Бунда кўпинча группа худбинлиги, нархни оширишга интилиш намоён бўлади. Аграр сектор билан халқ хўжалигининг бошқа соҳалари ўртасида тенг айирбошлашни сақлаб туриш учун саноат етказиб бераётган маҳсулот нархи ошириб юборилишига йўл қўймаслик жуда муҳимдир. Шу мақсадда нархларнинг янги тенглигини ишлаб чиқиш ва уни ушлаб туриш механизмини барпо этиш лозим. Бу иш устидан ҳукумат даражасида, балки эҳтимол ҳокимиятнинг олий органи даражасида тегишли назорат ўрнатиш лозим бўлар.

Янги саноат ва қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг пайдо бўлишини ва унинг сифати реал ошиши ҳисобга олиниши билан нарх-навода муайян ўзгаришлар бўлиши мумкин, албатта. Аммо бу ҳамиша мувофиқлаштирилиши ва ўзаро ҳисобга олиниши керак.

Паст рентабелли ва зарар кўрувчи колхоз ва совхозлар, қайта ишлаш корхоналарининг муаммолари, уларнинг мамлакат олдидаги масъулиятини ошириш алоҳида гаплашиб олиш ва кўриб чиқишга лойиқдир. Бу — кўпгина кишилар ва аграр секторимизнинг анча қисми тақдирига тааллуқли катта масаладир.

Ҳар бир шундай хўжаликка конкрет ёндашув зарур, деган фикрга ҳамма қўшилади. Афтидан, ореллик ўртоқлар тўплаган тажриба кўпчилик хўжаликларда қўлланса бўлади. Орелликлар қишлоқнинг социал-иқтисодий муаммоларини ҳал этиш учун, хўжалик юритиш самарадорлигини ошириш учун қизғин киришдилар ва шу асосда заиф хўжаликларни кадрлар билан таъминлаш учун зарур шарт-шароитни вужудга келтирдилар. Кўпчилигингиз Орел области қишлоқ хўжалигидаги вазият яхшилик сари ўзгараётганлигини, айни вақтда жадал ўзгараётганлигини кўрдингиз. Демак бу тажрибани қўлланиш керак.

Биз тоғли, шимолий ўлкалардаги хўжаликлар ва бошқа ғоят ноқулай табиий шароитдаги хўжаликларнинг тақдирини ҳам махсус муҳокама қилишимизга тўғри келади. Бу борада, ҳеч бўлмаганда дастлабки босқичда давлатнинг жиддий ёрдамисиз иш олиб бориб бўлмайди.

Қолоқ хўжаликлар орасида мустақил ривожланиш истиқболидан маҳрум бўлган хўжаликлар ҳам бор. Бунда, афтидан, кескин чоралар кўришга тўғри келар. Айрим ҳолларда эса ана шу хўжаликларнинг ерларини бақувват колхозлар, совхозлар ва бошқа корхоналарга, коллектив ва оилавий ижарачиларга топшириш, реал мавжуд имкониятлардан ёрдамчи хўжаликларни ривожлантириш учун фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Ўйлайманки, яқин бир-икки йил ичидаёқ жамият манфаатларини кўзлаб ҳамда ана шу колхоз ва совхозларда ишлаётган кишиларнинг манфаатларини кўзда тутиб, бу муаммоларни ҳал этиш учун ана шу иш билан албатта шуғулланиш керак.

Аграр секторнинг молия-кредит таъминоти такомиллашмаганлиги ҳам равшандир. Молия-кредит таъминоти воқеалардан орқада қолмоқда, илгаригидек ҳаддан ташқари олдиндан белгилаб қўйилмоқда, омилкорлик ва асосли дадилликни суст рағбатлантирмоқда.

Банклар, айниқса агросаноат банки фаолиятини тубдан қайта қуриш лозим. Улар ишлаб чиқаришни ривожлантиришдан реал манфаатдор бўлиб, амалий шериклар сифатида иш юритишни таъминлаши керак. Корхоналар ва хўжаликларнинг иқтисодий фаолиятини яхшилаш учун улар ходимларининг шахсий жамғармаларини фаол жалб этиш мақсадида кооператив банклар ва акционерлик жамиятлари системасини ривожлантириш зарур.

Бюджет билан маҳсулотни қайта ишловчи корхоналар ўртасидаги ўзаро муносабатларда ҳамма нарса кўнгилдагидек, деб бўлмайди. Маълумки, озиқ-овқат саноатининг кўпгина тармоқлари, ҳатто қанд-шакар саноати ғоят оғир молиявий аҳволда бўлиб, социал инфраструктурани реконструкциялаш ва нормал ривожлантириш учун маблағга эга эмас. Ана шу тармоқларда фойдадан олинадиган ажратмалар уларнинг нормал ривожланиши учун имкон бермайди. Бундай вазиятни ҳар томонлама таҳлил этишлари керак.

Биз корхоналарнинг давлат бюджети билан ўзаро молиявий муносабатлари механизми созланган ҳолда келгуси беш йилликка қадам қўйишимиз керак. Шу муносабат билан даромад солиғи ва рентадан келадиган даромад тўловлари асосида бюджетга ажратмаларнинг илмий асосланган нормативларини ишлаб чиқишни жадаллаштириш лозим. Маҳаллий Советлар бюджетига маблағлар тушуми тартибини белгилаш принципиал аҳамиятга эга.

Ўзини ўзи маблағ билан таъминлаш шароитида бюджет инвестицияси ўрнини белгилаш муҳимдир. Бюджет инвестицияси барча мамлакатларда қўлланилади ва айниқса ғоят қийин шароитда маҳсулот ишлаб чиқарувчиларнинг молиявий барқарорлигини сақлаб туриш имконини беради, уларга янги техникани харид қилишда, янги технологияларни ўзлаштиришда, социал муаммоларни ҳал этишда кўмаклашади. Бюджет маблағлари фан ва ишлаб чиқаришни оивожлантиришнинг катта пограммаларини амалга оширишнинг ҳал қилувчи манбаи ҳамдир.

Колхозлар, совхозлар ва агросаноат комплексининг бошқа корхоналарига ссуда бериш соҳасида кўп йиллардан бери ташкил топган жуда катта миқдордаги қарздорлик тўғрисидаги масалани сиёсий жиҳатдан ҳам, иқтисодий жиҳатдан ҳам четлаб ўтиб бўлмайди. Бундай қарздорлик юкини хўжаликларнинг ўзига бутунлай юклаб қўйиш адолатсизлик бўлур эди, чунки бундай қарздорлик хўжалик фаолиятидаги камчиликларнигина эмас, шу билан бирга нотенг айирбошлашнинг ҳам оқибатидир.

Бу масалани Пленум арафасида ҳукумат ҳам, Марказий Комитет Сиёсий бюроси ҳам пухта муҳокама қилди. Реал вазият шундан иборатки, мамлакатнинг катта камомад билан ифодаланувчи ҳозирги давлат бюджети вужудга келган қарздорликни тугатишда имкониятларимизни чеклаб қўймоқда. Шунга қарамай, бу муаммони айни вақтда асоссиз ёндашмай, балки ҳар бир хўжаликнинг иқтисодий аҳволини ҳисобга олиб ҳал этиш мақсадга мувофиқ деб топилди.

Ўртоқлар! Биз аграр муносабатларни қайта қуриш агросаноат комплексини бошқариш системасини тубдан ўзгартиришни, ошкора гапирадиган бўлсак, қишлоқ хўжалиги ва умуман экономиканинг аграр секторига раҳбарликнинг мавжуд маъмурий (идоравий ва территориал) системасини тугатишни тақозо этишини яхши биламиз.

Ҳозир бошқарув нуқтаи назаридан қараганда қишлоқ хўжалик корхоналари гўё икки томонлама қарам бўлиб қолмоқдалар. Бир томондан улар идоравий йўл билан ўзларининг юқори органларига бўйсунадилар. Аммо уларни район бўғинидан бошлаб маҳаллий партия ва совет органлари кам эмас, ҳатто кўпроқ даражада бошқариб туради.

Бундай система илгаридан, коллективлаштириш давридан бошлаб таркиб топган. Маҳаллий органлар қишлоқ хўжалик корхоналарининг бутун фаолиятини қаттиққўллик билан контрол қилиб турганлар. Амалда район маъмурлари ишлаб чиқариш ҳажми ва структурасига оид топшириқларни, ишларни бажариш муддатларини белгилаб, барча хўжалик ишларига аралашиб турардилар. Айни пайтда улар қабул қилинган қарорларнинг оқибатлари учун мутлақо иқтисодий жавобгар эмас эдилар.

Қайта қуриш барча даражалардаги аграр секторни бошқариш системасини тубдан ўзгартиришни тақозо этади.

Умуман агросаноат комплексини бошқаришнинг ҳозирги системаси иқтисодий ислоҳотимизнинг умумий принципларига асосланиши лозим.

Бунда гап экономиканинг асосий бўғинлари — хўжаликлар ва корхоналарнинг ҳақиқатдан ҳам устунлигини таъминлаш тўғрисида, раҳбарликнинг иқтисодий методларига қатъиян ўтиш, улгуржи савдо принципларини аста-секин жорий этиш, товар — пул муносабатлари воситаларини эгаллаш тўғрисида бормоқда. Янги система сиёсий ислоҳотларимизнинг талабларига тўла даражада мос келиши керак. Мен бунда энг аввало Советларнинг территориядаги тўла ҳокимиятига ўтишни, меҳнат коллективларининг ролини кескин оширишни, барча даражаларда бошқарувни чинакам демократиялашни назарда тутаяпман.

Пленумга тайёрланган таклифларда ҳамма жойда район агросаноат бирлашмалари (РАПО)ни тарқатиб юбориш тўғрисида гап боради. Бунда мен қаерда район агросаноат бирлашмалари қолган бўлса, ўша ерда улар тарқатилишини назарда тутаяпман.

Айни вақтда биз шу нарсага амал қиламизки, ҳеч ким колхоз ва совхозларнинг, айниқса деҳқонларнинг ва шахсий ёрдамчи хўжаликларнинг оператив — хўжалик фаолиятига аралашмаслиги керак.

Шу нарса ҳам назарда тутиладики, хўжаликлар қатъиян ихтиёрий, коммерция асосида, ўзаро манфаатдорлик принципида ремонт-техникавий, қурилиш вазифаларини ва хизмат кўрсатишнинг бошқа турларини бажариш, маҳсулотни ташиш ва сотиш, қўшма корхоналар ёки социал объектлар қуриш учун тегишли хўжалик ҳисобидаги ташкилотлар тузишлари мумкин.

Районда хўжаликлар ва корхоналар вакилларининг йиғилишлари демократик асосда ўзаро манфаатли бўлган у ёки бу масалаларни ҳал этишда амалий ҳамкорликни мувофиқлаштириш учун кенгаш тузишлари мумкин. Кенгаш ва унинг аппаратига маъмурий — идора қилиш вазифаларини бажариш ҳуқуқи берилмайди.

Ўйлаймизки, бу принципиал аҳамиятга эгадир, чунки пировард натижада барча таклифларимиз маҳсулот ишлаб чиқарувчиларнинг тўла мустақиллигига бориб таянади. Меҳнат коллективининг ўзи ишлаб чиқариш структураси ва характерини белгилайди, барча амалий масалаларни ҳал этади ва ўзининг хўжалик натижалари учун тўла жавобгар бўлади.

Аслида агросаноат комплексини бошқаришнинг янги формаларини қарор топтириш жараёни бормоқда, айни вақтда ишга ёндошувлардаги ғоят хилма-хиллик яққол кўриниб турибди. Буни фақат табриклаш керак.

Деярли икки мингта районда РАПОнинг маъмурий аппарати ўрнига демократик йўл билан, меҳнат коллективларининг хоҳишига кўра сайлаб қўйиладиган органлар ташкил этилди.

Биз агрокомбинатлар, агрофирмалар ва бирлашмаларнинг иш тажрибасига эътибор билан муносабатда бўлишимиз лозим. Ҳозирнинг ўзидаёқ мамлакатда 300 дан ортиқ шундай агрокомбинат, агрофирма ва бирлашмалар ишлаб турибди. Улар орасида 110 та кооператив агросаноат бирлашмаси бор.

Ўйлаймизки, бошқарув формаларини танлашда ҳар қандай тазйиқ ўтказишга барҳам бериш керак. Бошқарув формалари хилма-хил бўлса-да, мустақиллик ва ўзини-ўзи бошқариш, хўжалик фаолиятига раҳбарликнинг иқтисодий методлари, кооператив ҳаракатнинг ривожлантирилиши, ишлаб чиқаришда, маҳсулотни қайта ишлаш ва реализация қилишда интеграция алоқаларини йўлга қўйиш ҳамма учун умумий бўлиши зарур.

Ҳужжатларда баён этилган бошқарувнинг область, ўлка ва республика бўғинларига тааллуқли таклифлар ҳам қишлоқда иқтисодий муносабатларни тубдан қайта қуриш натижасида келиб чиқадиган вазифаларга асосан мувофиқдир.

Хусусан, бундай ҳолатда биз ҳозирнинг ўзида реал мавжуд бўлган тажрибага таянамиз. Мен бунда агросаноат комплексини бошқаришнинг янги формалари область даражасида ҳам ўзига йўл очаётганлигини назарда тутяпман. Агросаноат комплексини бошқаришнинг идора қилувчи функцияларига эга бўлган органлари ўрнига қуйидан билдирилган ташаббусга кўра хўжалик ташкилотлари тузилмоқда.

Уларнинг функциялари ҳам тубдан ўзгармоқда. Бундай ташкилотлар фаолиятининг моҳияти район доирасидан ташқаридаги ташкилотларга бориб тақаладиган ва янада юксак даражада мувофиқлаштиришни талаб этадиган масалаларни ҳал этишда реал ёрдам беришдан иборат.

Шу муносабат билан биз сиёсий ислоҳотнинг навбатдаги босқичида бир томондан, Советлар ва уларнинг ижроия органларининг ҳамда иккинчи томондан, район, область ва ўлка даражасидаги янги аграр ташкилотларнинг ўзаро муносабатларини қай тариқа янгича йўлга қўйишимиз кераклиги тўғрисидаги масала ўртага қўйилиши бутунлай табиийдир. Маҳаллий ўз-ўзини бошқарув ва маҳаллий хўжалик тўғрисидаги қонун тайёрланаётган ҳозирги пайтда мана шу масалаларнинг бутун комплекси Советларнинг мавқеи ўзгаришини, шунингдек умуман қишлоқдаги иқтисодий вазият тубдан ўзгаришини ҳисобга олган ҳолда пухта ўйлаб кўрилиши керак. Бинобарин, ўзаро муносабатларнинг янги механизмлари ишлаб чиқилиши лозим.

Иттифоқдош республикалар даражасида агросаноат комплексини бошқариш ҳақидаги масалани иттифоқдош республикаларда уларнинг суверен ҳуқуқлари, ўзини-ўзи бошқаришини ва ўзини-ўзи маблағ билан таъминлашини кенгайтириш асосида экономикага ва социал соҳага раҳбарликни қайта қуришнинг умумий принциплари тўғрисида тайёрланган ва эълон қилинган ҳужжат лойиҳаси негизида кўриб чиқиш зарур.

Аслида, гап агросаноат комплексининг барча муаммоларини ҳал этишда иттифоқдош республикаларнинг ҳуқуқларини кенгайтириш ва уларнинг ўз регионлари аҳолиси озиқ-овқат билан таъминланиши учун масъулиятини кучайтириш тўғрисида бормоқда. Бироқ бундай ҳолда ҳам тегишли органлар қишлоқда иқтисодий муносабатларни тубдан қайта қуриш моҳиятини ҳисобга олишлари даркор. Бу эса республика даражасида ҳам агросаноат комплекси билан боғлиқ бошқарув органлари колхоз ва совхозларнинг ҳамда агросаноат комплекси бошқа корхоналарининг хўжалик фаолиятига аралаша олмаслигини билдиради. Республикаларнинг агросаноат комитетлари ўз вазифаларини иқтисодий ёндашувлар ва жараёнларни бошқаришнинг иқтисодий методларидан фойдаланиш асосида ҳал этишлари лозим.

Иттифоқ даражасида бошқарувга келганда, бу масала ҳам ғоят диққат билан кўриб чиқилди. Натижада СССР Давлат Агросаноат комитетини тарқатиб юбориш ва ҳукуматнинг доимий ҳаракатдаги органи сифатида СССР Министрлар Советининг озиқ-овқат ва харид ишлари бўйича Давлат Комиссиясини тузиш тўғрисидаги таклифлар юзага келди.

Бу тадбир халқ хўжалигининг туб масалаларини, жумладан агросаноат комплексини ривожлантириш ва мамлакатни озиқ-овқат билан таъминлаш учун жавобгарлик масаласини ҳал этишда ҳукуматнинг ролини оширишга қаратилган йўлимизга мосдир.

Ўртоқлар! Қишлоқда иқтисодий муносабатларни қайта қуриш бизни кейинги йилларда жиддий ташвишлантираётган, аммо биз бу соҳада аслида силжишга эриша олмаган вазифани амалда ҳал этишга киришишнинг реал имкониятини очиб беради. Мен аграр секторда вужудга келтирилган потенциалдан самарали фойдаланишни назарда тутяпман.

Аслида ҳам, 1961—1988 йиллар давомида қишлоқ хўжалигига 884 миллиард сўм капитал маблағ сарфланди. Бугунги кунда агросаноат комплекси ихтиёрида жуда катта ишлаб чиқариш фондлари: қишлоқ хўжалигида салкам 360 миллиард сўм ва қайта ишлаш саноатида 68 миллиард сўм маблағ бор. Кейинги ўн йил ичида қишлоқнинг энергия билан таъминланиши, техника, ўғит етказиб бериш тахминан бир ярим баравар кўпайди.

Мен аввал айтганимдек, биз ана шу жуда катта потенциалдан зарур самара олмаяпмиз. Натижада маҳсулот қимматлашмоқда, фонд самарадорлиги ва рентабеллиги эса паст даражада.

Маблағ сарфлаш экономикаси ўзининг жамият учун барча салбий, хонавайрон қилувчи оқибатлари билан яққол кўзга ташланмоқда. Шунга аминманки, хўжалик юритишнинг янги иқтисодий формаларига ўтиш соҳасида кенг кўламли ишларни авж олдириб, мавжуд моддий-техникавий база билан яқин вақт ичидаёқ қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришида, умуман агросаноат комплексида катта натижаларга эришиш мумкин.

Биз барча таҳлиллар асосида ўзимиз учун айни шундай хулоса чиқаришимиз керак. Биз айнан шундан бугунги кундаёқ амалий ишда фойдаланишимиз лозим.

Лекин бошқа томондан, қишлоқда ишлаб чиқариш муносабатларини қайта қуриш — шуни ишонч билан айтиш мумкинки — янги техникани, илғор технологияларни қўлланишни талаб қилади.

Хўжалик юритишнинг янги формалари экономиканинг қишлоқ хўжалигига техника ва бошқа ресурслар етказиб берадиган тармоқларига тазйиқ ўтказишни кучайтиради деб олдиндан қатъий айтиш мумкин.

Ана шу тармоқларнинг шошилинч ҳал этиш керак бўлган энг биринчи вазифаси — яқин йиллар ичида қишлоқ хўжалигини комплекс механизациялашни тугаллаш, деҳқонлар меҳнатини янада унумдор, янада ижодий ва жозибали қилиш мақсадида деҳқончилик ва чорвачилик учун машиналар системасини яратишдан иборат.

Сабзавотчилик, лавлагикорлик, пахтачилик, зиғирчилик сингари тармоқларда ишларни механизациялаш муаммолари айниқса ўткир бўлиб турибди. Чорвачилик фермаларида, энг аввало қўл меҳнати 80 процентдан кўпроқни ташкил этадиган кичик фермаларда жараёнларни механизациялаш билан боғлиқ ишларнинг аҳволи яхши эмас. Озуқа ишлаб чиқариш, томорқа хўжалиги, тоғли шароитда, мамлакатда умумий майдони 30 миллион гектардан ошадиган кичик далалардаги ишлар учун мўлжалланган техника кам.

Кўп йиллар биз қайта ишлаш саноатининг моддий-техника базаси заифлигини таъкидлабгина келдик ва шу хусусда қарорлар қабул қилдик, аммо яхшилик сари муҳим ўзгаришлар бўлмади. Мамлакатнинг деярли барча регионларида маҳсулотни қайта ишловчи корхоналар тармоғи қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришининг ҳатто ҳозирги кўламларига мос келмайди, биз эса уни оширишни мўлжаллаяпмиз.

Бунда гап ана шу тармоқнинг ривожланмаганлигида эмас, балки корхоналарнинг техникавий даражаси паст эканлигида, маҳсулотни ҳар томонлама қайта ишлаш, уни қадоқлаш ва ўраш учун илғор технологик ускуналарнинг етишмаслигида ҳамдир, ўртоқлар.

Ҳозир биз, ниҳоят, маҳсулотни қайта ишлаш саноатини модернизациялашнинг реал программасини ишлаб чиқдик, деб ўйлайман. Ана шу мақсадлар учун 77 миллиард сўм капитал маблағ ажратилди. Мазкур программани рўёбга чиқаришга граждан машинасозлигигина эмас, шу билан бирга мудофаа саноатининг тармоқлари ҳам жалб этилди, социалистик ва капиталистик мамлакатлар билан ҳамкорлик ривожлантирилмоқда.

Иш жойидан силжиди. Унинг кўламлари кенгайиб бормоқда ва ҳозир бу вазифаларни яқин вақтлар ичидаёқ пухта ҳал этиш мумкинлигига ишонамиз. Аммо бу борада буюртмачилар, лойиҳачилар ва машинасозлар келишиб олган ҳолда кўп куч-ғайрат сарфлашлари зарур бўлади. Ҳозирча иш шундай аҳволдаки, 1986—1988 йиллар давомида ҳатто чет эллардан харид қилинган комплект ускуналардан фойдаланиб, қурилаётган корхоналарда капитал маблағларнинг атиги 78 проценти ўзлаштирилди.

Красноярск, Новокузнецк, Новосибирск, Свердловск, Ярославль сингари йирик саноат марказларида озиқ-овқат таъминоти муаммоси қанчалик ўткир бўлиб турганлиги маълум. Бироқ ана шу жойларда ҳам маҳсулотни қайта ишловчи саноат объектларини қуришга муносабат яхши эмас. Маҳаллий Советлар нима қиляпти? Партия ташкилотлари ва коммунист раҳбарлар-чи!

Йўқ, ўртоқлар, ишга бундай муносабат билан биз узоққа бора олмаймиз. Биз деҳқончилик учун ҳам, чорвачилик учун ҳам, маҳсулотни қайта ишлаш саноати учун ҳам, ижарачилар ва кооператорлар учун ҳам, шахсий ёрдамчи хўжаликлар ва мамлакатнинг турли зоналаридаги шароитлар учун ҳам машиналар, айниқса, хилма-хил машиналар ишлаб чиқаришни янада авж олдириш вазифасини ўртага қўяр эканмиз, техника, асбоб-ускуналар ва ишлаб чиқариш бошқа воситаларининг сифати ва пишиқ-пухталиги тўғрисидаги масалани ҳам ғоят кескин қилиб кўндаланг қўйишимиз зарур.

(Давоми 4-бетда).

М. С. ГОРБАЧЕВ ДОКЛАДИ

(Давоми. Боши 1-, 2-, 3-бетларда).

Аграр сектор ходимлари машинасозлар ўзларининг ҳукмронлик мавқеидан фойдаланиб, кўпинча қишлоққа конструкциялари эскирган ҳамда унчалик мустаҳкам бўлмаган ва кам самарали қимматбаҳо машиналарни тиқиштираётганликларини ҳаққоний айтмоқдалар. Бу фақат қишлоқ хўжалигини эмас, айни вақтда умуман мамлакатни ҳам хонавайрон қилади. Ахир бунда гап катта коллективлар меҳнат қилаётган, йирик қувватлар ишга солиниб кўп металл, ёқилғи, электр энергия истеъмол қилинаётган ғоят кенг кўламдаги ишлаб чиқариш тўғрисида бормоқда. Буларнинг ҳаммаси эса машинасозлик маҳсулотининг сифати пастлиги учун кўп даражада ўз қимматини йўқотади.

Сифатсиз техника қишлоқ хўжалигини ғоят қиммат турадиган ремонт хизматини сақлаб туришга мажбур этади. Ҳозирги вақтда ремонт хизмати соҳасида бир миллиондан ортиқ киши ишламоқда. Бу бутун қишлоқ хўжалик машинасозлигида банд бўлган ходимлардан кўпдир. Бошқа ҳеч бир мамлакат бундай исрофгарчиликка йўл қўймайди!

Биз жаҳонда ҳаммадан кўп тракторлар ишлаб чиқаряпмиз-у айни вақтда улар етишмаётганлиги тўғрисида кўплаб шикоятлар эшитаётганимизга нима дейсиз. Бу ишлаб чиқаришнинг қолоқ структураси, машиналар сифати пастлигининг бевосита натижасидир.

Машинасозлар колхоз ва совхозларда кадрларнинг профессионал даражаси етарли эмаслиги, уларни ишлатиш ва ремонт қилиш хизмати яхши эмаслиги туфайли техника тез ишдан чиқаётганлигини айтмоқдалар. Ўйлайманки, бу маълум даражада тўғридир. Аммо, ўртоқлар, малакали кадрларга, зарур ремонт базасига эга бўлган илғор хўжаликларда ҳам машиналар сифатига доир шикоятлар кам эмас.

Мамлакатимиз техникаси кўпгина жиҳатлардан чет эллардаги даражага нисбатан орқада қолаётганлигига тоқат қилсак бўладими, ахир? Ҳозирги вақтда масала шу тахлитда қўйилган. Аграр секторни техника билан таъминлаш — энг аввало, унинг сифатини ва мустаҳкамлигини ошириш демакдир.

Эҳтимол, ҳукумат, унинг машинасозлик бюроси, СССР Госплани олимлар ва мутахассислар, ишлаб чиқарувчилар ва истеъмолчилар иштирокида давлат аҳамиятига молик мана шу ғоят муҳим муаммони кенг миқёсда ишлаб чиқишлари ва уни ҳал этиш йўлини қидириб топишлари лозим.

Бу борада техникага оид сиёсатда келгусида структуравий ва сифат ўзгаришлари қилмай туриб, олға томон бориш қийин. Машинасозлар учун шундай иқтисодий шароит яратилиши керакки, унда ёмон техника ишлаб чиқариш истисно этилиши даркор.

Тажриба шуни кўрсатадики, улгуржи савдо кераксиз ва яроқсиз машиналарни тиқиштиришга қарши, ишлаб чиқарувчиларнинг ҳукмронлигига қарши курашнинг самарали воситасидир. Бундай савдо янги иқтисодий муносабатларга жуда яхши мос келади.

Озиқ-овқат муаммосини ҳал этиш соҳасида агросаноат комплексининг замонавий базасини вужудга келтириш тўғрисида гапирар эканмиз, қишлоқ хўжалик маҳсулотини йиғиштириб олиш, ташиш, сақлаш ва уни қайта ишлаш чоғидаги нобудгарчиликлар тўғрисидаги масалани четлаб ўтиб бўлмайди.

Дон йиғиштириб олиш ва уни қайта ишлашда кўраётган заримиз 15 ва ҳатто 20 миллион тоннага етмоқда. Ҳосилни сақлаш ва қайта ишлашда ҳам тахминан худди шунча нобудгарчиликка йўл қўйилмоқда. Ҳаммасини ҳисоблаганда, ўртоқлар, бу биз чет эллардан сотиб олаётган доннинг ҳажмига тенг келади.

Гўшт комбинатлари тармоғининг ривожланмаганлиги, уларнинг техникавий даражаси паст эканлиги, хом ашёдан самарасиз фойдаланиш туфайли камида карийб бир миллион тонна гўшт нобуд бўлишига йўл қўйилмоқда. Бу — озиқ-овқат маҳсулоти ғоят етишмаётган пайтда содир бўлмоқда. Муаммолар кўламлари ана шундай.

Маҳсулотни қайта ишлаш саноатининг замонавий базасини вужудга келтириш муҳимлигини таъкидлар эканмиз, кўп нарса хўжалик юритиш методларига, одамларнинг ишга муносабатига, уларнинг пировард натижалардан манфаатдорлиги камлигига бориб тақалишини назарда тутишимиз керак.

Агар одам бошқача иқтисодий шароитга қўйилганида эди, у бундай нобудгарчиликка, хўжасизликка ва исрофгарчиликка тоқат қила олмаган бўлур эди. Демак, бу вазифани ҳам ҳал этиш керак.

Ўртоқлар! Биз қишлоқдаги иқтисодий муносабатларни тубдан қайта қураётган ҳозирги пайтда қишлоқ хўжалигини фан-техника революцияси билан узвий боғлаш, янги технологияларга, биотехнология, селекция, агрохимия ютуқларидан, қишлоқдаги меҳнатнинг маҳсулдорлигини анча ошириши лозим бўлган барча нарсалардан фаол фойдаланишга ўтишни таъминлаш учун қулай вазият вужудга келмоқда. Бу борада жаҳон тажрибаси қандай? Озиқ-овқат ресурсларини кўпайтиришга эришган катта-катта ютуқлар кўп даражада «яшил революция» номини олган фан-техника тараққиёти ютуқларини ўзлаштириш билан боғлангандир.

Биз қишлоқ хўжалигини юритаётган конкрет табиий шароитлар ҳам илмий ютуқлардан фойдаланишга катта эътибор бериш зарурлигини тақозо этади. Маълумки, баъзи истисноллардан ташқари, ана шу табиий шароитларни қулай, деб айтиб бўлмайди. Аммо биз об-ҳавони ва иқлим шароитларини ўзгартира олмаймиз. Вазифа шундан иборатки, реал вазиятда ишлашга ўрганиш, ҳатто энг ноқулай йилларда ҳам мамлакатни озиқ-овқат билан ишончли тарзда таъминлаш зарур.

Илғор хўжаликларнинг намунаси қай жиҳатлари билан муҳим? Уларнинг тажрибаси илм-фан ютуқларидан, янги технологиядан фойдаланишни хўжалик юритишнинг, ходимларни рағбатлантиришнинг янги методлари билан узвий қўшиб олиб бориш зарурлигига ишонч ҳосил қилади.

Бир сўз билан айтганда, илм-фан иқтисодий муносабатлардаги ва аграр секторнинг моддий базасидаги туб ўзгаришларнинг узвий таркибий қисми бўлиб қолиши керак.

Илм-фаннинг роли ўзгача бўлиши, унинг корхоналар билан ўзаро алоқаси ўзаро манфаатга, хўжалик ҳисобига асосланиши зарур.

Бизга айни шу нарса етишмайди, деб ўйлайман. Биз ҳамон ана шу масала атрофидагина иш олиб боряпмиз. Амалиётни, ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишнинг конкрет вазифаларини ҳал этишни назарписанд қилмайдиган «шунчаки фан йўлидаги фан» ғояси жуда яшовчан бўлиб чиқди.

Мен буларнинг ҳаммаси тўғрисида гапирар эканман, илғор аграрчи олимлар олиб бораётган ишларнинг аҳамиятини мутлақо камайтирмоқчи эмасман. Агар илмий коллективлар ишлаб чиқариш билан бевосита алоқа ўрната олсалар, бу янада катта ва самарали ҳисса бўлур эди.

Шу боисдан яна бир бор таъкидлайман: илмий тадқиқот ташкилотларининг хўжалик ҳисобига, шартномавий муносабатларга ўтиши бунда энг муҳим масаладир.

Бошқа барча коллективлар каби илмий муассасалар маблағларни ишлаб топишлари ва ўзларининг кейинги тараққиётини ана шу маблағлар ҳисобидан пул билан таъминлашлари, илмий тадқиқотларни рағбатлантириш, олимларни моддий жиҳатдан рағбатлантириш имкониятларини кенгайтиришлари керак. Бундай ёндашув дарҳол ҳамма нарсани жой-жойига қўяди, ким нимага қодир эканлигини кўрсатади, тез ва сезиларли натижалар беради.

Бу илм-фандан ўз ишини қатъий равишда қайта қуришни, биринчи навбатда озиқ-овқат муаммосини ҳал этиш билан боғлиқ тадқиқотларни бошлаб юборишни талаб этади, албатта.

Бунда илмий-ишлаб чиқариш бирлашмалари, ишлаб чиқариш ва илмий-ишлаб чиқариш системалари кўп иш қилишлари мумкин, деб ўйлаймиз.

Аммо, бу яна ўша катта қайта қуришдир, ўртоқлар. Бизнинг аграр фанимиз айниқса унинг моддий-техника базасини таркиб топтириш борасида партия, совет ва хўжалик органларининг тушуниши ҳамда қўллаб-қувватлашига умид боғлашга ҳақлидир.

Турмуш ижтимоий фанлар соҳасидаги тадқиқотчилар олдига ҳам янги вазифалар қўймоқда. Мулкчилик, кооперация, ижара, товар-пул муносабатлари, турли социал группаларининг манфаатларига доир муаммоларни ишлаб чиқиш зарур. Иқтисодий ва социал прогноз қилиш аслини олганда «теша тегмаган» соҳадир. Структуравий силжишлар, пропорциялар ва мутаносиблик қонуниятлари етарлича тадқиқ этилмаган.

Ўртоқлар! Ҳозир жамият экология вазифаларини ҳал этишга фаол киришди. Совет жамоатчилигининг бундай позициясини ҳар жиҳатдан маъқуллаш ва қўллаб-қувватлаш керак. Гап ҳақиқатан ҳам хўжалик соҳасидаги ҳар бир қарорнинг илмий жиҳатдан асосланган, ҳар томонлама пухта ўйланган бўлиши тўғрисида бориши лозим. Бунда бошқача ёндашувлар номақбулдир.

Биз қишлоқ хўжалигини, агросаноат комплексини янада ривожлантириш масалаларини ҳал эта туриб, айни мана шундай ҳаракат қилишимиз, хўжалик фаолияти атроф-муҳитга зиён етказмай, балки, аксинча, экология соҳасидаги кескин вазиятни юмшатиб, бу борада йиғилиб қолган муаммоларни ҳал этиш тўғрисида ғамхўрлик қилишимиз керак.

Кейинги вақтларда мелиорациянинг фойдаси ва зарари тўғрисида мунозаралар — кўпинча ҳиссиётга жуда берилиб кетилаётган мунозаралар кўп бўлмоқда. Бу масалаларни ўткир қилиб қўйиш учун сабаблар жуда етарли: суғориладиган ерларни лойиҳалашда ҳам, бунёд этишда ҳам талайгина хатоларга йўл қўйилди. Қолаверса, мелиорация қилинган ерлардан бир қанча ҳолларда самарасиз фойдаланилмоқда. Бундай ерларнинг анчагина қисми оборотдан тушиб қолди, тушиб қолганда ҳам қайтмайдиган бўлиб тушиб қолди.

Аммо, бундан мелиорациянинг ўзи номақбул деган хулосани чиқариш нотўғридир. Биз қишлоқ хўжалигини юритаётган табиий шароитлар мураккаб: баъзи ҳолларда ерларни суғормасдан, бошқа баъзи ҳолларда эса ерларнинг захини қочирмасдан иложимиз йўқ. Кўпгина мамлакатларда мелиорация, аввало, суғориш қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини барқарор, гарантияли равишда етиштиришнинг ҳал қилувчи шарти эканлигидан бутун кўп асрлик тажриба далолат бериб турибди.

Америка Қўшма Штатларида, Хитойда, Ҳиндистонда, Европа мамлакатларида, хуллас, амалда ҳамма жойда мелиорация ишлари кенг миқёсларда амалга оширилмоқда. Халқаро ташкилотларнинг чамаларига кўра, ҳозир дунёда суғориладиган ерларнинг умумий майдони 200 миллион гектардан ошади.

Шундай қилиб, гап бошқа нарса ҳақида — мелиорацияни амалга ошира туриб, табиатга зиён етказмаслик, ерларнинг ёмонлашувига, халқ маблағлари исроф қилинишига йўл қўймаслик тўғрисида боряпти.

Бизнинг кўпгина регионларимизда эса худди мана шу нарса рўй берди: неча миллиард сўмлаб маблағ сарфландию, аммо тегишли самара олинмади. Бунинг устига бир қанча ҳолларда экологияга каттагина зиён етказилди.

Вужудга келган вазиятни идрок этиш, уни эътибор билан яхши билиб олиб, илмий асосланган аниқ-пухта ёндашувларни ишлаб чиқиш керак, деб ўйлаймиз. Лекин, ҳозирнинг ўзидаёқ шу нарса равшанки, биринчи навбатда мелиорация қилинган ерларда тегишли тартиб ўрнатиш, ер ва сувдан оқилона фойдаланиш борасидаги зарур тадбирларни ўтказиш керак. Шу билан бирга экология соҳасида йиғилиб қолган муаммоларнинг ҳал этилишини кечиктирмаслик зарур.

Химиялаш муаммолари теварагида ҳам худди шундай вазият вужудга келди. Нима учун? Бунинг сабаби ҳам ўша: ишлаб чиқаришнинг ҳам, химиявий маҳсулотларнинг қўлланиши ҳам одам яшаб турган муҳитта салбий таъсир этишига барҳам берадиган техник ва технологик ечимларга етарлича эътибор берилмаяпти. Демак, яна гап қарорларни қабул қилиш чоғида вазминлик билан ёндашув тўғрисида боряпти.

Ҳозирги кунда химиясиз иш битмайди, албатта. Аммо, биз ишлаб чиқаришда химия воситаларидан фойдаланишда, уларни ташиш, сақлаш ва айниқса тупроққа солиш чоғида маданият ва масъулиятни қатъиян оширишимиз зарур. Бунинг устига кадрларимиз ҳам кўпинча зарур малакага эга эмаслар. Буларнинг ҳаммасини моҳирлик билан тезда тузатиш керак.

Яна бир нарса. Бир қанча сабабларга кўра, биз ернинг қадрига унча етмайдиган бўлиб қолдик. Кўпгина регионларда ерларнинг унумдорлиги пасайиб кетмоқда. Катта-катта майдонлар чўлга айланмоқда, шамол ва сув эрозиясига учраган кўп районларда шўр босган ва тупроғи нордонлашган массивлар кенгайиб бормоқда.

Бундан буён ерга бундай муносабатда бўлиш мумкин эмас, ўртоқлар. Ер ва ердан фойдаланиш тўғрисидаги қонунни тайёрлаб, тасдиқлайдиган вақт келди. Экин майдонларини исрофгарчилик билан фойдаланишдан ҳимоя қилиш борасидаги қонун-қоидаларимизни кучайтириш зарур. Аммо, бу ҳам озлик қилади. Ердан фойдаланишнинг илмий методларига, алмашлаб экишни, тупроқни иҳота қиладиган технологияларни жорий этишга кўпроқ эътибор бериш керак. Бу эса, ердан фойдаланувчи барчанинг бевосита бурчидир.

Экология муаммоларининг мураккаблиги ва муҳимлигини англаш бизни миллий экология программасини тузиш зарурлигини тушуниб етишга олиб келди, ана шу программанинг рўёбга чиқарилиши йиғилиб қолган муаммоларни бартараф этган ва халқ хўжалиги вазифаларини ҳал этиш чоғида янгича ёндашувларга олиб чиққан бўлур эди. Ана шу программа кенг демократик асосда, ошкоралик шароитида, жамоатчиликнинг, амалиётчи ходимлар, олимларнинг иштирокида пухта ишлаб чиқилиши муҳимдир.

Инвестиция сиёсати тўғрисида бир-икки оғиз сўз. Бу соҳада янгича вазият вужудга келмоқда. Инвестиция сиёсатини шундай қайта қуриш вақти келдики, бу сиёсат аграр секторни ривожлантиришнинг реал эҳтиёжларини акс эттириши, «танг жойлар»ни бартараф этишга ёрдам бериши, моддий-техника базасининг ҳам, социал соҳанинг ҳам пропорционал ривожлантирилишини таъминлаши лозим.

Сизларга тарқатилган ҳужжатларнинг лойиҳаларида капитал маблағларни аввало қишлоқ хўжалигининг техникавий даражасини оширишга, қайта ишловчи саноатни, маҳсулотни ташиш ва сақлаш соҳасини тубдан қайта жиҳозлашга, нобудгарчиликни кескин камайтиришга сарфлаш таклиф этилади.

Биз қишлоқ хўжалик маҳсулотини «етиштириш — ташиш — сақлаш — қайта ишлаш — сотиш — истеъмол қилиш» бутун занжирини мутаносиб равишда ривожлантиришни таъминлашимиз керак.

Капитал маблағларнинг бундай структураси, аввало, нобудгарчиликни камайтириш ва қайта ишлашни чуқурлаштириш ҳисобига камроқ чиқим қилиб кўпроқ самара олиш имконини беради. Ўн учинчи беш йилликда қишлоқ хўжалик маҳсулотини 16 процент ошириб, пировард натижада озиқ-овқат маҳсулотларини 26—30 процент кўпайтириш кўзда тутилмоқда.

Ҳозирги инвестиция сиёсати бошқа нарсани ҳам — пул билан таъминлаш манбаининг анча ўзгартирилишини ҳисобга олиши лозим. Илгари, капитал маблағлар асосан юқоридан ажратилиб, регионлар ва аграр секторни ривожлантириш соҳалари бўйича марказдан тақсимланган бўлса, эндиликда керакли маблағларни аввало ишлаб чиқариш коллективларининг ўзлари ишлаб топишлари керак.

Биз энди капитал маблағларнинг пропорцияларини бундай қаттиқ белгилаб қўя олмаймиз. Чунки, ҳар бир регионда, ва ҳатто ҳар бир хўжаликда вазият турлича, зотан хўжаликлар капитал маблағларни қандай ва нимага сарфлаш тўғрисидаги масалани ўзлари ҳал этишлари лозим. Бир жойда йўл қурилишига, бошқа жойда — маҳсулотни қайта ишлашга, учинчи бир жойда эса социал соҳага асосий эътибор берилиши керак. Масаланинг бундай қўйилиши асосли бўлиб, мустақилликни ривожлантиришга, хўжалик қарорларини жойларнинг ўзида қабул қилишга қаратилган йўлга мос келади, деб ўйлайман.

Биз жон куйдиришимиз керак бўлган нарса — ишлаб чиқариш коллективларининг маблағлари керакли машиналар, ускуналар ҳамда бошқа ресурсларда моддий ифодасини топа олиши учун зарур ресурс базасини вужудга келтиришдир.

Энди, ўртоқлар, миллионлаб кишиларнинг кундалик турмушига дахл қиладиган жуда нозик ва ўткир масалага — қишлоқни социал жиҳатдан қайта қуриш масаласига ўтаман. Шуни эътироф этиш керакки, бу мақсадларга сарфланаётган ресурслар қишлоқнинг шаҳардан чуқур сурункали қолоқлигини бартараф этиш имконини бермади. Қишлоқда медицина, савдо ва маданий-маиший хизмат анча ёмон йўлга қўйилган, уй-жой фондининг техникавий жиҳозланиш даражаси эса шаҳардагидан 2—5 баравар орқададир.

Деҳқонларнинг турмуш тарзи жозибадорлиги ва обрў-эътиборини йўқотди. Одамлар, аввало ёшлар қишлоқни тарк этишмоқда. Кўп йиллар мобайнида қишлоқ жойлардан аҳолининг жўнаб кетиши унинг табиий ўсишидан ортиқ бўлиб келди. Қишлоқда меҳнатга қобилиятли ёшдаги одамларнинг ўлими шаҳардагига қараганда 20 процент, болалар ўлими эса 50 процент юқоридир.

Ишлаб чиқарувчи кучларни жойлаштиришдаги нотўғри сиёсат қишлоққа катта зиён етказди. Ана шу сиёсат катта шаҳарларда тобора янги-янги саноат корхоналари қурилишини асосий вазифа қилиб қўйган эди. Иш шунгача бориб етдики, ҳатто ўзининг хом ашё базаси билан бевосита боғланган қишлоқ хўжалик маҳсулотини қайта ишлаш ҳам индустриал марказларда ривожлантирилди.

Қишлоқда кичик-кичик сут заводлари, ғишт заводлари, нонвойхоналар ҳамда бошқа керакли ишлаб чиқаришлар ғойиб бўлди. Кейинги ўн йиллар мобайнида бошланғич мактаблар, медицина муассасалари, қишлоқ магазинлари шошилинч равишда ёпиб қўйила берди.

Қишлоқ эҳтиёжларини унутиб қўйиш, шаҳарларнинг ҳаддан ташқари катталаштириб ривожлантирилганлиги катта социал бузилишларга олиб келди ва бутун-бутун регионлар экономикасининг нормал ишлашини мушкуллаштирди. Натижада қишлоқ аҳолисининг меҳнатидан фойдаланиш соҳаси торайиб борди, қишлоқдаги бусиз ҳам жуда оз меҳнат ресурслари бошқа ишларга чалғитилди. Пировард натижада бу ҳол шаҳарларда ҳам аҳволни жуда мушкуллаштирди, озиқ-овқат таъминотига ниҳоятда салбий таъсир қилди.

Энг ташвишлиси шундаки, қишлоқнинг аҳволи оғир бўлишига қарамай, бу ерда социал қурилиш планлари жуда паст қилиб белгиланмоқда. Оғизда ҳамма қишлоқни социал жиҳатдан жадаллик билан қайта қуришни ёқлаб чиқмоқда, амалда эса сусткашлик, тўғрисини айтганда масъулиятсизлик ва лоқайдлик ҳукм сурмоқда.

Ўртоқлар, қишлоқни социал ривожлантиришни жадаллаштириш борасидаги чора-тадбирларни белгиловчи қарорнинг лойиҳаси сизларнинг муҳокамангизга тақдим этилади. Асосан, уй-жойлар қурилишига ва коммунал жиҳатдан қайта қуришга афзаллик берилди. Қишлоқ уйсозлигининг замонавий базасини вужудга келтириш, шаҳар қурувчиларини кенг кўламда жалб этиш, уй-жойларни хўжалик усулида барпо этишни, шунингдек якка тартибдаги қурилишни бутун чоралар билан ривожлантириш лозим бўлади. Ўн учинчи беш йилликда қишлоқда уй-жойларни фойдаланишга топшириш суръатлари камида икки баравар оширилиши керак. Худди мана шундан келиб чиқиш лозим.

Газлаштириш, иссиқлик келтириш, электрлаштириш, сув таъминоти соҳасидаги ишларни кенг авж олдириб юбориш керак. Қишлоқ аҳолиси мамлакат шу қадар катта ресурсларга эга бўла туриб қишлоққа нима учун ҳеч нарса беришмаяпти ва деҳқонни бутун муаммолари билан ёлғиз қолдиришмоқда деган ҳаққоний саволни ўртага қўймоқда.

Аслини олганда биз қишлоқни коммунал жиҳатдан ободонлаштириш масалаларини ҳал этишга принципиал ўзгача ёндашмоғимиз керак. Ривожланган кўпгина мамлакатларда бу масалалар ҳаёт таъминоти мустақил системалари ёрдамида ҳал этилмоқда. Умуман буларнинг ҳаммасини эътибор билан ўрганиб чиқиш лозим.

Қишлоқ уйига, қишлоқ қўрғонига янгича назар ташлаш лозим. Аввало иморатларнинг катта-кичиклиги, уларнинг неча қават бўлиши ва архитектурасига нисбатан ҳар қандай чеклашлар олиб ташланиши зарур. Одамлар ўзлари хоҳлаганларича қураверишсин. Қишлоқ аҳолисининг кўпгина авлодлари учун истиқболни ўйлаб барпо этилган кўркам, сифатли, шинам уй ҳақиқатан ҳам қадрдон уй бўлиб қолади. Айни шундай уйлар қишлоқнинг қиёфасини ўзгартириб юборади.

Йўллар қуриш — кечиктириб бўлмайдиган вазифаларнинг биридир. Биз янги планларни ишлаб чиқа туриб, мана шунга асосландик. Беш йиллик план лойиҳасига мувофиқ, 1991—1995 йилларда мамлакатда ички хўжалик йўлларининг ўзидангина қаттиқ қопламали 226 минг километрини барпо этиш, шунингдек барча колхоз ва совхозларнинг марказий қўрғонларини район марказлари билан қулай трассалар орқали боғлаш, мунтазам транспорт алоқаларини йўлга қўйиш лозим бўлади. Маълумки, РСФСРнинг Ноқоратупроқ зонасида йўл қурилишини тубдан яхшилашга доир махсус программа қабул қилинган. Бу мақсадлар учун 35 миллиард сўмдан кўпроқ капитал маблағ ажратилган.

Қишлоқни социал жиҳатдан қайта қуриш мактаблар, касалхоналар, маданият, спорт муассасалари, шунингдек савдо ва маиший хизмат корхоналари кенг кўламда барпо этилишини ўз ичига олди. Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар ва ҳунармандчиликларни ривожлантириш, шунингдек саноат корхоналарининг филиалларини, айниқса халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарувчи филиалларини очиш йўли билан аҳолининг қиш мавсумида иш билан банд бўлмаслигини талай даражада тўлдириш мумкин. Қишлоқ меҳнатчи аёлларининг меҳнат ва турмуш шароитларини тубдан яхшилаш давлат аҳамиятига молик масаладир. Чунки, жамоат ишлари ҳам, уй-рўзғор ишлари ҳам шу меҳнатчи аёлнинг зиммасидадир. Буларнинг ҳаммасини бажариш керак, ўртоқлар. Бажарганда ҳам ҳеч кечиктирмай ва кенг кўламда бажариш лозим.

Пленумга тайёргарлик давомида қишлоқ район партия комитетларининг секретарлари, колхоз ва совхозларнинг раҳбарлари колхозчиларнинг социал ва пенсия таъминотини яхшилаш тўғрисидаги масалани ўткир қилиб қўйдилар. Ҳозир пенсиялар тўғрисидаги янги Қонуннинг лойиҳасини ишлаб чиқиш ниҳоясига етказилмоқда, ана шу Қонунда мазкур масалалар адолатли ҳал этилган бўлиши керак.

Кимсасиз бўлиб қолган районларнинг ва одамларнинг кўчиб кетиш жараёнини ҳозирча тўхтатиб қолишга муваффақ бўлинмаётган территорияларнинг тақдири алоҳида ғамхўрлик мавзусидир. Бунда аниқ мақсадни кўзловчи давлат программаси бўлмаса иш битмайдиганга ўхшайди, бундай программа меҳнаткашларнинг бошқа регионлардан кўчиб келишини рағбатлантирган ва уларга янги жойда нормал турмуш учун зарур шарт-шароитларни вужудга келтирган бўлур эди.

Эҳтимол, лойиҳаларда бу хусусда конкрет таклифлар киритилганлигига эътибор берган бўлсангиз керак. Бу таклифлар шинам квартиралар ва уйларни барпо этиб, кейинчалик уларни имтиёзли шартлар билан хусусий мулк қилиб олиш учун, сотиш, шахсий уйлар қурилишини рағбатлантириш, бунинг учун материаллар ва имтиёзли кредитлар ажратиб бериш, хўжаликни бутлаб олиш учун бир йўла нафақалар бериш, кўчиб келганларни чорва ва парранда билан текин таъминлаш каби масалаларни ўз ичига олади.

Шаҳарларда уй-жойларни қишлоқда меҳнат қилишга қарор қилган кишиларга бириктиб қўйиш масаласи ўртага қўйилади.

Бундай ёндашувни, айниқса, меҳнат ресурслари ошиб-тошиб ётган регионлардаги шаҳар ва қишлоқларнинг аҳолиси маъқуллайди, деб ўйлаймиз.

Қишлоқда социал ўзгартишларнинг бундай кенг миқёсли ва аниқ мақсадга қаратилган программаси бутун жамиятнинг жуда зўр куч-ғайрат сарфлашини, партия ташкилотлари, халқ депутатлари Советлари эътиборини ва сабот билан ишлашларини тақозо этади.

IV.

Шундай қилиб, ўртоқлар, КПССнинг аграр сиёсатида туб бурилишни кўзда тутувчи чора-тадбирлар сизларнинг муҳокамангизга тақдим этилади. Шундай кенг миқёсли сиёсий ва социал-иқтисодий ўзгартишлар тўғрисида гап боряптики, ана шу ўзгартишлар қишлоқ ва шаҳарнинг, деҳқонлар, ишчилар, зиёлиларнинг манфаатларига бошқача сўзлар билан айтганда, бутун жамиятимизнинг манфаатларига мос бўлиб тушади.

Мамлакат қишлоқда рўй берадиган чуқур ўзгаришлар олдида турибди. Бундай ўзгаришларни шунчаки осонгина, гўё ўз-ўзидан амалга ошириш мумкин, деб ўйлаш соддалик бўлур эди.

Ҳар қалай янги аграр сиёсатнинг, кадрларимизни қатъиян янги йўналишга буриб юборишнинг моҳияти ва аҳамиятини тушунтириш борасида ҳам, партия, совет, хўжалик органларининг фаолиятидаги услуб ва ёндашувларни тубдан ўзгартириш борасида ҳам ишлаш, ишлаганда ҳам сабр-тоқат билан зўр бериб қизғин ишлаш талаб этилади.

Зўрлик билан тазйиқ ўтказиш методларидан, қишлоқни қайта қуришни сунъий равишда жадаллаштиришдан батамом воз кечиш бу ишнинг ғоят муҳим сиёсий хусусияти бўлади. Агар биз оз бўлсада маъмуриятчиликка берилиб кетсак, жиддий хатога йўл қўямиз. Бундай раҳбарлик услуби батамом обрўсизланди ва аграр секторда кризисли ҳолларга, озиқ-овқат таъминотида ҳозирги вазиятга олиб келди.

Қишлоқда иқтисодий муносабатларни қайта қуришга, хўжаликни мустақил юритишга, инсоннинг ташаббусини намоён этадиган хилма-хил формаларга қаратилган изчил йўл янги сиёсатнинг бошланғич нуқтаси бўлиши лозим. Ўз-ўзидан равшанки, бундай йўл фан-техника тараққиётига, деҳқоннинг меҳнат ва турмуш шароитига, қишлоқни социал жиҳатдан қайта қуришга зўр эътибор бериш билан қўшиб олиб борилиши керак.

Партия ташкилотларининг вазифаси буйруқ бермай раҳбарлик қилишдан, одамлар билан ишлашда маҳорат кўрсатиб ҳаракат қилишдан, улар ўзгартишларнинг зарурлигини англаб етишга эриша бориб, одамларнинг ўзларигина ўз тақдирини белгилашлари мумкин ва лозимлигига ишончни мустаҳкамлашдан иборатдир. Бу нарса иқтисодий муаммоларни ҳал этишга ҳам ёрдам беради, совет жамиятини демократик асосда ривожлантириш йўлида бундан буён қўйилган қадам ҳам бўлиб қолади.

Колхозчилар, совхозларнинг, бошқа корхоналарнинг ходимлари, кооператорлар, ижарачилар, агросаноат комплексининг барча меҳнатчилари янги сиёсатнинг барқарорлигига ва узоқ муддатли характерда эканлигига ишончлари комил бўлиши учун янги аграр сиёсат мустаҳкам ҳуқуқий асосга эга бўлиши керак.

Мана шуларнинг ҳаммаси ортида катта сиёсий, социал, иқтисодий, ташкилий муаммолар, маданият ва таълимга доир муаммолар турибдики, уларни идрок этиш ва амалий ишларда рўёбга чиқариш керак.

Хўш, ишни нимадан бошлаш, биринчи навбатда нимага қўл уриш керак, деган савол мутлақо ҳаққонийдир. Агар биз бу ерда, Пленумда турмушнинг ҳамма ҳоллари учун йўл-йўриқ бера бошласак, шошқалоқлик қилган бўлур эдик, деб ўйлайман. Чунки, янги аграр сиёсат у ёки бу районнинг, у ёки бу хўжаликнинг конкрет шароитида амалга ошириладн.

Баъзи коллективлар ҳозирнинг ўзидаёқ хўжалик ҳисобида ишлаш, оила пудрати ва ижара формаларини қўллаш борасида тажриба тўпладилар. Бошқалари эса янги вазифаларни эндигина мўлжалламоқдалар. Зарар келтирувчи хўжаликларда, кадрлар муаммоси ўткир бўлиб турган ҳувиллаган қишлоқларда вазият мутлақо бошқача.

Шунга қарамай, барча партия ташкилотларига, меҳнат коллективларига тўпланиб, янги аграр сиёсатнинг асосий қоидаларини, Пленум ҳужжатларини муфассал муҳокама қилиш, маҳаллий шароитларни пухта ҳисобга олиш асосида хўжалик юритишнинг шаклларини танлаб олиш лозим, деб маслаҳат бериш мумкин бўлса керак.

Бунда партия ташкилотларининг роли нақадар катталиги ва уларнинг ўрнини бошқа ҳеч ким боса олмаслиги тушинарлидир. Янги аграр сиёсатни амалга ошириш давомида партиявий ишнинг замонавий мазмуни, партия комитетлари фаолиятининг услуби ва усуллари намоён бўлиши лозим. Улар одамларни хўжалик юритишнинг янги шакллари афзал эканлигига ишонтиришлари керак.

Хуллас, ғоят кенг демократизм асосида иш олиб бориш лозим, бундан бошқа йўл йўқ.

Таклиф этилаётган сиёсатни жиддий идрок этиш учун вақт керак бўлади. Бунда шошилмаслик, ўйламай мулоҳаза юритишга ва юзаки хулоса чиқаришга йўл қўймаслик жуда муҳимдир. Ваҳимага тушишга ғайри оддий вазиятда, янгича ва чуқур ўзгаришлар олдида ўзини йўқотиб қўйишга айниқса йўл қўйиб бўлмайди, албатта. Эски кўникмалар, сиққа тафаккур, турмуш укладининг ўнлаб йиллари давомида қарор топган ва сақланиб қолган иш услуби таъсирида янгиликка қаршилик кўрсатишни ҳам истисно қилиш мумкин эмас. Хуллас, қишлоқ меҳнатчиларининг, жумладан раҳбар кадрларнинг психологиясини жиддий равишда қайта қурмай илож йўқ.

Партиянинг янги аграр сиёсатини амалга оширишда халқ депутатлари Советлари барча бўғинларининг янги вазифалари тўла-тўкис намоён бўлиши ҳам жуда муҳимдир. Уларнинг аграр ташкилотлар, қишлоқ меҳнатчилари билан ўзаро муносабатлари мустаҳкам ҳуқуқий, норматив асосларга қурилиши керак. Ер ва бошқа табиат ресурсларидан оқилона фойдаланиш тўғрисида ғамхўрлик қилиш, ижарачиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, қишлоқнинг социал маданий базасини ривожлантириш — мана шу ишларнинг ҳаммасида Советлар беқиёс роль ўйнайди. Янги имкониятлар уларга аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашни яхшилашга тағин ҳам самаралироқ таъсир ўтказишга ёрдам беради.

Ҳозирнинг ўзидаёқ тўпланган тажрибани ўзлаштириш, уни ижодий қўллаш қишлоқда иқтисодий муносабатларни қайта қуришнинг қудратли ва самарали воситасидир.

Сиёсатнинг янгилиги ҳам партия, ҳам совет ходимларида, ҳам оммавий ахборот воситаларида, ҳам илмий муассасаларда қишлоқ хўжалигидаги новаторлик жараёнларини диққат билан ўрганиш, уларни кенг омма мулкига айлантириш иштиёқини уйғотиши лозим, албатта.

Янги аграр сиёсат кадрларнинг иқтисодий билимларни ўрганишини, хўжалик ҳисоби форма ва методларидан актив фойдалана олишини, омилкорлик билан мустақил ҳаракат қилишни ўрганишни ғоят долзарб вазифа қилиб қўймоқда.

Биз амалий ишнинг ана шу жиҳатини тўла-тўкис англаб етишимиз лозим, деб ўйлайман. Аграр сиёсатни амалга ошириш — қишлоқ меҳнатчилари зиммасига ишнинг асосий қисми юкланса ҳам — фақат улардан эмас, шу билан бирга бутун халқимиздан зўр куч-ғайрат сарфлашни талаб қилади.

Бу умумхалқ ишига машинасозлар, химиклар, қурувчилар, ёқилғи-энергетика тармоқларининг ходимлари, аслида халқ хўжалигининг барча меҳнат коллективлари ўз ҳиссаларини қўшишлари лозим. Энг аввало шартнома муносабатлари негизида қишлоқни социал жиҳатдан қайта қуришда реал ёрдам кўрсатилиши учун аграр секторнинг буюртмаларини ўз вақтида ва сифатли бажариш зарур.

Қишлоқни ривожлантиришда совет зиёлилари барча отрядлари — ўқитувчилар, врачлар, фан ходимлари, конструкторлик ва лойиҳалаш ташкилотлари ходимларининг роли катта.

Юқорида айтиб ўтганимдек, озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш масалаларини ҳал қилиш учун районлар, округлар, областлар, ўлкалар, республикалар роли ва масъулиятини кескин ошириш янги аграр сиёсатнинг таркибий қисмидир. Такрор айтаманки, бу соҳада биз тайёрга айёрликни қатъий тугатишимиз керак.

Энг муҳими — раҳбар кадрлар янги вазиятни ва ҳаётнинг ўзи олдимизга қўяётган вазифаларни яхши англаб олишидадир. Маҳаллий таъминотни яхшилаш учун эса, ўртоқлар, резервлар ҳар бир регионда бор. Бу резервлардан ҳар хил фойдаланилмоқда.

Ҳозирги иқтисодий вазиятда баъзи бировлар ишни шундай йўлга қўя олдиларки, улар марказлаштирилган фондларга маҳсулот етказиб бериш топшириғини муваффақиятли уддаламоқдалар ва ўзларида ҳам озиқ-овқат таъминотини анча яхшиламоқдалар. Бунинг устига гап икки-уч область ҳақида бораётгани йўқ. Бундай ўзгаришлар Россиянинг марказий қоратупроқ зонасида, Шимолий Кавказда, Волгабўйи, Сибир, Украина, Белоруссия, Қозоғистоннинг баъзи областларида юз берди.

Афсуски, озиқ-овқат билан таъминлаш ишларига, умуман қишлоқни ривожлантиришга нисбатан бошқача муносабатларга ҳам дуч келинмоқда. Мисол учун жуда катта ер ресурсларига эга бўлган Челябинск областида хўжаликда шундай ўпирилишга йўл қўйилдики, аграр сектор ўз ҳолига ташлаб қўйилди.

Ёки бўлмаса Горький ва Куйбишев областларини олиб кўрайлик, булар — хилма-хил маҳсулотлар етиштириш учун катта потенциал имкониятларга эга бўлган бой регионлардир, аммо бу имкониятлардан жуда ёмон фойдаланилмоқда. Шу сабабли бу ерда озиқ-овқат таъминотида катта қийинчилик бор.

Пермь, Кемерово, Днепропетровск областларида ўзларини сут маҳсулотлари билан таъминлаш учун резервлардан кам фойдаланилмоқда.

Янги аграр сиёсатни амалга ошириш ишини партия, совет ва хўжалик кадрларнинг қарашлари ва тафаккурини қайта қуришдан, чамаси жуда чуқур илдиз отган тайёрга айёрлик психологиясини бартараф этишдан бошлаш керак. Янги аграр сиёсатда тайёрга айёрлик психологиясига ўрин бўлмаслиги лозим.

Ўртоқлар! Жамиятимиз чуқур сифат ўзгаришларини бошидан кечирмоқда. Қайта қуриш авж олиб, ўз имкониятларини кўпайтирмоқда ва бу имкониятлар ҳозирнинг ўзидаёқ намоён бўляпти, ҳамда совет жамиятининг социал-иқтисодий ва маънавий тараққиётига муқаррар равишда тобора сезиларлироқ таъсир ўтказаверади.

Янгиланиш жараёни узвий тарзда иқтисодий ва сиёсий ислоҳотни ўз ичига олди, эндиликда эса аграр муносабатлар ислоҳотини ҳам ўз ичига олмоқда.

Олдимизда ҳақиқатан ҳам улкан вазифалар турибди. Уларни ҳал қилиш бутун партиядан, бутун халқдан зўр куч-ғайрат сарфлашни талаб этади. Олдинда забт этиш лозим бўлган яна бир довон турибди.

Ҳамма қийин ишга тайёр туриши лозим. Бу ишни партия онгли равишда ўз зиммасига олди. Ярим йўлда тўхтаб қолмасдан ҳаётга реалистик кўз билан ҳалол ва ошкора назар ташлашимиз керак — ҳозир бизга худди мана шу зарур.

Аммо энг муҳими — ҳар бир қадамимизни улуғ халқимизнинг манфаатларига, социализм манфаатларига қиёслаб қатъият билан олға боришдир.

ПАРТИЯНИНГ ДЕПУТАТЛИК МАНДАТЛАРИ

(Давоми. Боши 1-бетда).

Умуман рўй-ростлик, хайрихоҳлик, манфаатдорлик билан амалий равишда фикрлашиш вазияти ана шу учрашувларга хос хусусият бўлди. Партия ва давлат сиёсатининг катта масалалари тўғрисида ҳам, маҳаллий муаммолар ва ишлар ҳақида ҳам гап борди.

Коммунистлар, меҳнаткашлар учрашувларда сўзга чиқиб, Совет Иттифоқи Коммунистик партиясидан СССР халқ депутатлигига номзодларни қўллаб-қувватлашларини билдирдилар. Партиядан депутатликка номзодлар йиғилишларда билимдон, серғайрат, замонавий фикрловчи, қайта қуришни муваффақиятли олиб боришга қодир бўлган кишилар сифатида таърифландилар. Депутатликка номзодларнинг кўпчилиги маҳаллий ҳамда марказий радио ва телевидение орқали чиқдилар, матбуотда уларнинг мақолалари ва суҳбатлари эълон қилинди.

Бўлиб ўтган учрашувлар чоғида ҳозир бошдан кечирилаётган қайта қуриш босқичи қийинчиликларини бартараф этиш йўлларига тааллуқли кўпдан-кўп таклифлар айтилди. Партия XXVII съезди ва XIX Бутуниттифоқ партия конференцияси белгилаган йўлдан олға бораверишиш учун яна нималар қилиш, нимани ишлаб чиқиш, назарий жиҳатдан идрок этиш, амалда рўёбга чиқариш керак? Бу таклифларнинг асосий мазмуни мана шундай эди.

Амалда барча учрашувларда совет халқининг сиёсий авангарди бўлмиш КПССнинг обрў-эътиборини муттасил ошириб бориш, мамлакат қонун чиқарувчи олий ҳокимият органида партиянинг йўлини қатъият билан ўтказиш зарурлиги тўғрисида гапирилди. Коммунистлар халқ депутатлигига номзодларнинг диққат-эътиборини XIX Бутуниттифоқ партия конференциясининг партия ва давлат органлари вазифаларини аниқ белгилаб қўйиш ҳамда қуйидан юқоригача Советларнинг тўла ҳокимиятини тиклашдан иборат йўл-йўриқлари изчил амалга оширилишига қаратдилар. Конференцияда ва Марказий Комитетнинг кейинги Пленумларида айтилган қонунларни ишлаб чиқиш ҳамда қабул қилишни жадаллаштиришни сўрадилар.

Ҳозирги сайлов кампаниясини ўтказиш тажрибасини ҳисобга олиб, сайлов системасини янада такомиллаштириш масалаларига тааллуқли фикр-мулоҳазалар айтилди. Учрашувларда миллатлараро муносабатларга доир муаммолар асосий ўринлардан бирини эгаллади. Бўлғуси депутатларга ана шу муносабатларни уйғунлаштиришга, иттифоқдош ва автоном республикаларнинг статусини аниқроқ белгилашга давлат позицияларида туриб кўмаклашиш, мамлакатда тил сиёсатининг ленинча концепцияси тикланишига эришиш истаклари билдирилди. Айрим иттифоқдош республикалардаги аҳволни нормаллаштириш жараёнларини жадаллаштириш муҳимлиги ҳамда экстремист кайфиятдаги миллатчи унсурларнинг фаолиятига қатъийроқ қаршилик кўрсатиш зарурлиги таъкидланди.

Кутилганидек, таклифларнинг кўпи хўжалик ва социал-маданий қурилиш масалалари билан боғланган. Уларнинг асосий мазмуни иқтисодийислоҳотни чуқурлаштиришдан, тўла хўжалик ҳисобини жорий этишга, меҳнатнинг ижара ва кооператив формаларини ривожлантиришга, социал масалаларни ҳал этишда корхоналарнинг реал мустақиллигига, мамлакатда регионал хўжалик ҳисобини амалга оширишга дадилроқ ўтишдан иборатдир.

Ватан машинасозлигини жадал ривожлантиришга, илм-фан ютуқларининг ишлаб чиқаришга тезроқ жорий этилишига кўп эътибор берилди.

Бўлғуси депутатларга бюджет камомадини қисқартириш программасини ишлаб чиқиб, амалга ошириш, бошқарув аппаратини сақлаб туришга харажатларни камайтириш чораларини кўриш таклиф қилинди. Шу хилдаги наказларнинг ҳаммаси меҳнаткашларнинг экономика тезроқ соғломлаштирилишидан ва ҳар бир оила, қолаверса ҳар бир киши буни ўз турмушида реал равишда сезиб туришидан иборат табиий истаги билан йўғрилгандир. Кўпгина таклифлар мамлакатда агросаноат комплексини ривожлантириш муаммосига дахлдор эди. Уларнинг кўпчилиги Марказий Комитетнинг ушбу Пленумида иккинчи масала сифатида муҳокама қилиниши лозим бўлган муаммоларга бевосита боғлиқдир. Фақат шуни қайд этиб ўтиш кераккки, коммунистлар КПССдан сайланадиган бўлғуси депутатларни қишлоқда иқтисодий муносабатларни қайта қуришда, деҳқоннинг ерда соҳиблик туйғусини тиклашда, қишлоқдаги меҳнатни йўлга қўйиш ва механизациялашда ўзини фаол намоён этадиган куч, деб билмоқдалар.

Таклифларнинг анчагина қисми экология муаммоларига тааллуқлидир. Жумладан, мамлакатнинг комплекс экология программасини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни жадаллаштириш зарурлиги тўғрисида гапирилди. Учрашувларда кўтарилган бир қанча катта масалалар партиянинг социал сиёсатини янада чуқурлаштиришга тааллуқлидир. Коммунистлар ва меҳнаткашлар турмушнинг амалда ҳамма томонларига эътибор бердилар. Хотин-қизларнинг меҳнат шароитини яхшилаш, кўп болали оналарни таъминлаш, кам таъминланган оилаларга ёрдам бериш тўғрисида, медицина хизмати ҳақида, ишчилар учун отпускалар тўғрисида, пенсия таъминоти ҳақида ва бошқа кўп нарсалар тўғрисида ҳам гап борди.

Коммунистик партиядан халқ депутатларига наказлар деб қаралиши мумкин бўлган барча таклифлар умумлаштирилиб, Марказий Комитет Пленумларининг қатнашчиларига, шунингдек бу ерда ҳозир бўлган СССР халқ депутатлигига номзодларга тақдим этилди. Бу нарса мени мазкур мавзуга муфассалроқ тўхталиб ўтиш заруратидан халос этади.

Шуни таъкидлаш кераккки, бу Совет Иттифоқи Коммунистик партиясидан халқ депутатлигига номзодлар билан учрашувлар бўлганлиги учун, табиийки, бу учрашувлар чоғида партия фаолиятининг турли жиҳатлари ҳақида гапирилди. Партия комитетлари ҳар доим ҳам демократиялаш ва қайта қуриш руҳида ҳаракат қилмаётганликлари туфайли улар номига кўплаб танқидий мулоҳазалар айтилди. Айрим бошланғич партия ташкилотлари эскичасига яшаётганликлари, коммунистлардан, айниқса раҳбар коммунистлардан талаб ҳамон бўшлиги ҳақида айтилди. Шу муносабат билан КПСС Марказий Комитети ва бўлажак депутатлар шанига ниҳоятда диққат-эътиборга сазовор конкрет таклифлар айтилди. Улар КПСС Марказий Комитети комиссияларининг мажлисларида муҳокама қилинаётган муаммоларни акс эттираётгани учун ҳам биз бу таклифларни мазкур комиссияларга тақдим этдик.

КПССдан СССР халқ депутатлигига номзодларнинг партия ташкилотлари, меҳнат коллективлари билан бўлиб ўтган учрашувлари асосий якунлари ҳақида ахборот берар экан, нотиқ маҳаллий турмушнинг барча жиҳатларини акс эттирадиган илтимослар ва танқидий мулоҳазаларга, одамлар ҳар куни дуч келадиган масалаларга тўхталди, бир нечта мисоллар келтирди. Масалан, халқ депутатлигига номзод Н. В. Бородинга КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг Узоқ Шарқ иқтисодий районининг, Бурятия автоном республикаси ва Чита областининг ишлаб чиқарувчи кучларини 2000 йилгача комплекс ривожлантириш тўғрисидаги қарорлари сўзсиз бажарилишига эришиш истаги билдирилган. М. Л. Мкртчянга эса Арманистондаги зилзила муносабати билан қабул қилинган қарорлар бажарилиши устидан назоратни кучайтиришга кўмаклашиш лозимлиги айтилган. Депутатликка номзодлар З. С. Гулова, Т. Б. Қирғизбоева, В. П. Никонов, И. С. Селезнев ва Н. Н. Слюньков билан учрашувларда эса сифатли қишлоқ хўжалик техникаси билан таъминлаш, маҳсулот тайёрлаш қатъий планлари, пухта харид нархларини белгилаш, қайта ишлаш базасини ривожлантириш масалалари муҳокама қилинди. Турли регионларда уй-жойлар, мактаблар, медицина муассасаларини қуриш суръатлари пастлигидан ташвишланиб гапирилди. Бошқирдистон автоном республикасидан З. С. Валеева, Красноярск ўлкасидан Н. М. Смик, Хабаровск ўлкасидан А. С. Шукшин, Олтой ўлкасидан В. Г. Филиппова, Томск областидан В. А. Остроухова, Новгород областидан В. Н. Аверкин, Смоленск областидан А. И. Лукьянов, Чечен-Ингушия автоном республикасидан С. З. Умалатова, Қирғизистон республикасидан З. Бейшекеева, Қозоғистон республикасидан М. С. Мендибоев ва бошқа бир қанча депутатликка номзодлардан энг аввало социал-маданий объектлар қурилишига куч ва маблағларни жамлашда кўмаклашиш илтимос қилинган.

Амалда ҳар бир номзодга у депутат қилиб сайланган тақдирда маҳаллий масалаларни ҳал этишга кўмаклашиш ҳақида наказлар берилган. Бу топшириқ ва илтимослар, гарчи улар маҳаллий тусда бўлса-да, эътиборсиз ҳамда тегишли муносабат билдирилмай қолмаслиги керак.

Нотиқ сайлов комиссияси сайлов кампанияси қандай бораётганини муттасил таҳлил этиб, процедура масалалари юзасидан оператив тарзда зарур қарорлар қабул қилганини, комиссиянинг қабулхонаси доимо ишлаб, у ерда комиссия аъзоларининг навбатчилиги йўлга қўйилганини маълум қилди. КПСС Марказий Комитетининг 1989 йил январь Пленумидан сўнг сайлов комиссиясига халқ депутатлари сайлови билан боғлиқ бўлган 300 дан ортиқ хат ва телеграмма келди. Бу галги сайлов кампаниясида хат-хабарларнинг асосий хусусияти шундан иборатки — ўтган сайловлардагига нисбатан мурожаатлар хусусияти анча ўзгарган. Илгари КПСС Марказий Комитетига одатда шахсий илтимослар билдирилган мактублар келган бўлса, ҳозир эса уларнинг аксарияти ижтимоий-сиёсий йўналишга эгадир. Одамлар умумий муаммоларимизни ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқишда қатнаша олажаклари ва қатнашишлари зарурлигини ҳис этдилар.

Мактубларда сиёсий системанинг, ижтимоий турмуш барча жиҳатларининг туб сифат ўзгаришларидан самимий манфаатдорлик намоён бўлмоқда, Пленум қатнашчиларига шундай тилак ва наказлар баён этилганки, улар Пленум қатнашчиларига тақдим этилган материалларда инобатга олинган. Депутатликка номзод қилиб кўрсатилганлар ва рўйхатга олинганларга бевосита тааллуқли бўлган мактубларга алоҳида тўхталиб ўтиш керак, чунки сайлов комиссияси сайлов тўғрисидаги низомга мувофиқ улар ҳақида Пленумга маълумот беришга мажбур.

Таклифлар ва танқидий мулоҳазалар билдирилган жами юздан ортиқ хат ва телеграмма олинди. Коммунистларнинг мактубларида умуман КПСС Марказий Комитети январь Пленумида кўрсатилган халқ депутатлигига номзодлар улар депутат қилиб сайланган тақдирда шубҳасиз Совет ҳокимиятининг олий органида актив куч бўлажагига ишонч билдирилган. Мактубларда ва йиғилишларнинг протоколларидан кўчирмаларда кўпчилик номзодлар шахсан қўллаб-қувватланажаги баён этилган. Айни бир вақтда танқидий тусдаги мулоҳазалар жуда кўп бўлди. Уларнинг маълум қисми субъектив характерга эга бўлишига қарамай сайлов комиссияси уларни Пленум қатнашчилари эътиборига ҳавола қилишни зарур, деб ҳисоблайди. Номзодлар буни тўғри тушунишларига ишончимиз комил. Масалан, айрим мактубларда 60 ёшга тўлган ва ундан ҳам кекса номзодларнинг барчаси рўйхатдан чиқариб ташланиши таклиф этилган. Хатлардан бирида рўйхатда ишчилар кам, ижодий ва илмий зиёлиларнинг вакиллари эса бениҳоя кўп, деган фикр билдирилган. Муаллифнинг фикрича, уларни рўйхатдан чиқариб ташлаш керак. Айрим регионларнинг вакиллари номзодлар рўйхатида йўқлиги ҳам таъкидланган.

Умумий эмас, балки конкрет, шахсий тусдаги мулоҳазалар баён этилган мактублар ҳақида қисқача тўхталиб ўтаман. Уч мактубда М. С. Горбачев номзодига доир мулоҳазалар билдирилган. Жумладан, бу мулоҳазалар у қайта қуришдан аввалги йилларда партия раҳбариятининг аъзоси бўлгани туфайли мамлакатда вужудга келган аҳвол учун у ҳам жавобгар, деган мазмунодадир. Тўққиз мактубда Л. Н. Зайков шанига эътирозлар билдирилган. Булар асосан Москвадаги социал турмуш шароитларига дахлдордир. 25 мактубда Е. К. Лигачевнинг XIX Бутуниттифоқ партия конференциясида сўзлаган нутқидаги айрим қоидаларга қўшилмаслик билдирилган. Икки мактуб муаллифи А. Н. Яковлевнинг демократиялаш йўлидан ҳаракат ва бозор муносабатлари роли хусусидаги айрим масалаларга доир нутқларига қўшилмасликларини изҳор этадилар. Н. Н. Слюньков яқинда Литва ССРда бўлган чоғида иқтисодий масалалар хусусида билдирган айрим қоидалардан қониқмаганлик таъкидланади. Айрим мактубларда муаллифлар ҳеч қандай сабабсиз В. П. Никонов депутат қилиб сайланишига қарши чиқишган. В. А. Медведев шанига мамлакатдаги идеология вазиятининг бир қанча жиҳатлари муносабати билан танқидий мулоҳазалар билдирилган. Хатлардан бирида СССР Олий Совети Президиуми қабул қилган айрим қонун актларидан қониқмаганлик баён этилган бўлиб, шу муносабат билан Г. П. Разумовскийга СССР Олий Совети Иттифоқ Совети Қонун лойиҳаларини тайёрлаш комиссиясининг раиси сифатида эътирозлар билдирилади.

Кўпчилик ҳолларда мактубларда конкрет номзод машғул бўлган участкалардаги ишларнинг аҳволига тўхталиб ўтилган. Масалан, «Правда» газетасининг бош муҳаррири В. Г. Афанасьев шанига мактублар муаллифларининг фикрича, газета қайта қуришнинг йирик масалаларида етарлича актив позицияни эгалламаётгани муносабати билан бир қанча мулоҳазалар билдирилади. Қатор мактубларда илгари СССР Олий Советига депутат қилиб сайланган, раҳбарлик лавозимларида бўлган ва ҳозир ҳам шундай лавозимларни эгаллаб турган айрим номзодлар турғунлик ҳолатларига қарши курашда етарлича принципиаллик кўрсатмаганликлари ёки қайта қуриш вазифаларига мос келадиган ижобий программаларни ишлаб чиқиб, уларни қаттиқ туриб ҳимоя қилишда етарлича фаоллик кўрсатмаётганликлари таъкидланади. В. Н. Голубева, М. И. Клепиков. Г. И. Марчук, М. С. Мендибоев, Е. М. Примаков шаънига ана шундай фикрлар билдирилди. А. Д. Лизичевга тааллуқли уч мактубда партия ва жамиятда содир бўлаётган қайта қуриш жараёнлари Совет Армияси ва Ҳарбий-Денгиз Флоти партия ташкилотларига фаолроқ дахл қилсин, деган истаклар билдирилган. Қуролли Кучларда тарбиявий ишларни кучайтириш зарурлиги таъкидланган.

Бир қанча хатларда академик Л. И. Абалкиннинг социализм даврида иқтисодий муносабатларни ривожлантириш хусусидаги назарий қарашларига тааллуқли танқидий мулоҳазалар билдирилган. Мамлакат экономикасини ривожлантиришнинг илмий асосланган принципларини ишлаб чиқишни жадаллаштириш зарурлиги уқтирилади.

Атом электр станциялари хавфсизлиги ҳамда уларни қуриш ва ишлатишнинг атроф муҳитга таъсири масалаларига етарлича баҳо бермагани учун Е. П. Велиховга таъна қилинган.

Меҳнаткашлар билан учрашувда атом энергетикаси соҳасида қарорлар қабул қилиш чоғида ошкораликка бутун чоралар билан кўмаклашиш истаги билдирилди.

Баъзи ўртоқлар хатларида Ч. Айтматов билан В. И. Беловнинг асарлари ва мақолаларида баён этилган айрим масалалардаги позицияларга қўшилмасликларини изҳор этадилар. Б. И. Олейник ва М. А. Ульянов ҳақида мулоҳазалар бор.

Бир қанча хатларда авторларнинг назарида уларнинг аризалари ва шахсий шикоятлари нохолис кўриб чиқилганлиги муносабати билан у ёки бу номзодга қарши эътироз билдирилади. Н. Н. Воробьев билан А. Я. Ишин шанига шу хилдаги мулоҳазалар айтилган. Киевдаги техник қоғоз фабрикасининг вакиллари В. И. Татарчук бошчилик қилаётган комбинат фабрикага махсус қоғозни кам етказиб бераётганлигига асосланиб, унинг номзодига қарши фикр билдиришди. Хатларнинг бирида Г. Г. Штойк раҳбарлик қилаётган комбинатда атроф муҳитни муҳофаза қилиш масалаларига етарли эътибор берилмаётганлиги муносабати билан унинг номзодига қарши эътирозлар билдирилган.

Совет Иттифоқи Коммунистик партиясидан халқ депутатлигига номзодлар ўз шанларига айтилган танқидий фикр-мулоҳазалар билан таништирилди. Сайлов комиссияси комиссия номига келган хатларнинг яна бир группаси тўғрисида Пленумни хабардор қилишни ўз бурчи деб ҳисоблайди. Ана шу хатларда коммунистлар КПССдан юзта депутатлик мандатига юзта номзод кўрсатилганига қўшилмаганликларини билдирадилар. Сайлов чоғида мусобақа элементини йўқотиш ниҳоятда номатлуб деб ҳисоблаб, келгусида буни ҳисобга олишни таклиф этадилар.

Пировардда нотиқ сайлов комиссияси СССР халқ депутатлари сайлови тўғрисидаги Қонуннинг 36-моддаси ўзига берган ҳуқуққа мувофиқ КПСС Марказий Комитетининг аввалги Пленуми тасдиқлаган овоз берувчилар рўйхатига тузатишлар киритди. Маълумки 1989 йил 10 январдаги Пленум СССР халқ депутатлари сайлови чоғида овоз беришни КПСС Марказий Комитети аъзолигига номзодлар, КПСС Марказий ревизия комиссиясининг аъзолари, шунингдек иттифоқдош республикалар Компартиялари Марказий Комитетларининг, ўлка ва область партия комитетларининг биринчи секретарлари, иттифоқдош республикалар Компартиялари Марказий Комитетларининг иккинчи секретарлари, иттифоқдош республикалар Олий Советлари Президиумларининг раислари ҳамда Министрлар Советларининг Раислари, министрлар ва марказий идоралар ҳамда ташкилотларнинг раҳбарлари, КПССнинг марказий органлари составига кирмайдиган ҳарбий округларнинг қўмондонлари иштирокида ўтказишга қарор қилган эди.

Шу билан бирга сайлов тўғрисидаги Қонуннинг 51-моддасида жамоат ташкилотларининг кенгайтирилган пленумлари шу ташкилотларнинг сайлаб қўйиладиган бошқа органлари вакилларининг иштирокида ўтказилиши мумкин, дейилган. Сайлов комиссияси КПСС Марказий Комитети Пленумида овоз берувчиларнинг мўлжалланган рўйхатини дастлабки тартибда кўриб чиқиб, Пленум қатнашчиларидан 35 киши (бир қанча министрлар, айрим идоралар ва ташкилотларнинг раҳбарлари, СССР мудофаа министрининг ўринбосарлари, ҳарбий округлар, қўшин группалари ва флотлар қўмондонлари) сайлаб қўйиладиган партия органларининг аъзолари бўлмаганлиги учун овоз беришда қатнаша олмаслигини аниқлади. Овоз берувчиларнинг рўйхатига тегишли ўзгартишлар сайлов тўғрисидаги Қонунда белгиланган муддатларда киритилди.

Сайлов комиссиясининг раиси Пленум қатнашчиларини овоз беришда қатнашишга таклиф этди. Овоз бериб бўлингандан кейин унинг натижалари ўқиб эшиттирилди — юз нафар номзоднинг ҳаммаси СССР халқ депутатлари этиб сайланди.

Пленум КПССдан СССР халқ депутатларига наказлар тўғрисида қарор қабул қилди, бу наказларда сайловолди учрашувларида киритилган таклифлар умумлаштирилган.

(ТАСС).

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ ХАЛҚАРО СИЁСАТ МАСАЛАЛАРИ КОМИССИЯСИНИНГ МАЖЛИСИ

14 март куни КПСС Марказий Комитети Халқаро сиёсат масалалари комиссиясининг мажлиси бўлди. КПСС билан Совет давлати ташқи сиёсий фаолиятининг марказида турган баъзи муаммолар, партия, давлат органлари, совет жамоат ташкилотларининг 1988 йил 7 декабрда М. С. Горбачев БМТда сўзлаган программ нутқида баён қилиб берилган янги концепциялар ва ташаббусларни рўёбга чиқариш юзасидан амалий ишларининг асосий йўналишлари муҳокама қилинди.

Совет Иттифоқи жаҳон ҳамжамиятига таклиф этган халқаро муносабатларнинг бутун системасини тинч ва демократик асосларда сифат жиҳатидан янгилаш философияси М. С. Горбачевнинг нутқида мужассам ифодаланганлиги мажлисда таъкидлаб ўтилди. Айни пайтда нутқда халқаро хавфсизликни мустаҳкамлашга, қуролсизланиш масалаларида реал силжишни таъминлашга, регионал можароларни тинч йўл билан адолатли ҳал этишга кўмаклашишга, кенг миқёсли сиёсий, иқтисодий ва экологик муаммоларни ҳал этишнинг мақбул йўлларини биргаликда излашга қаратилган амалий тадбирларга доир конкрет таклифлар баён қилиб берилган.

Комиссия мажлисида халқаро вазиятни соғломлаштириш ишидаги силжиш мамнуният билан қайд этилди. Европада хавфсизлик ва ҳамкорликка бағишланган кенгаш қатнашчилари бўлган давлатларнинг Венадаги учрашуви муваффақиятли тугалланганлигини ҳамда Европадаги 33 давлат, АҚШ ва Канада вакиллари ўртасида музокара бошланганлигини, турли қитъаларда халқаро кескинлик тугунларини ечиш йўлидаги ижобий ҳаракатни, БМТнинг сиёсий роли ошганлигини реал, умидбахш силжишлар қаторига киритиш мумкин.

Комиссия аъзолари Афғонистонда ва унинг теварагида вужудга келаётган вазиятга алоҳида тўхталдилар. Совет Иттифоқи билан Афғонистон Республикасининг раҳбарлари вазиятни кенг қамровли сиёсий нормаллаштириш мақсадида изчиллик билан куч-ғайрат сарфлаганликлари, Женева битимлари юзасидан ўз зиммаларига олган мажбуриятларни қатъий бажарганликлари таъкидлаб ўтилди. Шу билан бирга Афғонистондаги воқеаларнинг ҳозирги ривожланиб бориши, унинг Афғонистон ички можаросини авж олдириб юбориши мумкинлиги шундан далолат бермоқдаки, кенг асосдаги миллий яраш ҳақиқатга айланиши учун ҳамма томонлар ва айниқса Покистон билан АҚШ ўз зиммаларига олган мажбуриятларни қатъият билан бажаришлари зарур.

СССР билан ХХР ўртасидаги муносабатлар муаммолари юзасидан батафсил фикрлашиб олинди. Бу муносабатларни тўла нормаллаштириш ва тинч-тотув яшаш принципларига мувофиқ равишда, тенг ҳуқуқли шериклик ва яхши қўшничилик руҳида ҳамкорликни жўшқин ривожлантириш Узоқ Шарқдаги ва умуман дунёдаги вазият учун муҳим аҳамиятга эга эканлиги якдиллик билан таъкидланди.

Комиссия аъзоларига XIX партия конференцияси қарорларига мувофиқ КПСС Марказий Комитетининг Халқаро бўлими қайта қурилганлиги тўғрисида ахборот берилди.

Комиссия ўзининг шу йил охиригача мўлжалланган иш планини тасдиқлади. Янги сиёсий тафаккур базасида КПССнинг халқаро фаолиятига тааллуқли мулоҳазаларни тайёрлаш учун таклиф этиш кўзда тутилаётган марказий ва маҳаллий ташкилотлар белгиланди. Ташқи сиёсат ва халқаро муносабатларнинг айрим жиҳатлари юзасидан амалий тавсиялар ишлаб чиқиш мақсадида комиссиянинг ишчи группаларида ўрганиладиган конкрет масалалар комплекси белгилаб олинди.

Мажлис КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Комитетининг секретари А. Н. Яковлев раислигида ўтди. Комиссия ишида КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси аъзолигига кандидат, СССР Министрлар Совети Раисининг биринчи ўринбосари Ю. Д. Маслюков қатнашди.

Мажлисда СССР ташқи ишлар министрининг биринчи ўринбосари А. Г. Ковалев, Озарбайжон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари А.-Р. Х. Везиров, КПСС Марказий Комитети Халқаро бўлимининг мудири В. М. Фалин, СССР мудофаа министрининг биринчи ўринбосари, СССР Қуролли Кучлари бош штабининг бошлиғи М. А. Моисеев, СССР Фанлар академияси жаҳон экономикаси ва халқаро муносабатлар институтининг директори Е. М. Примаков, СССР Ташқи ишлар министрлиги Осиёдаги социалистик мамлакатлар бошқармасининг бошлиғи Г. В. Киреев, СССР Давлат хавфсизлиги комитети раисининг ўринбосари Л. В. Шебаршин, СССР Олий Совети Президиуми Раисининг маслаҳатчиси С. Ф. Ахромеев, СССР Фанлар академияси АҚШ ва Канада институтининг директори Г. А. Арбатов, Эстония Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари В. И. Вяляс, СССР Министрлар Совети Раисининг ўринбосари В. М. Каменцев, Украина Компартияси Киев область комитетининг биринчи секретари Г. И. Ревенко, Тожикистон Компартияси Марказий Комитетининг иккинчи секретари П. К. Лучинский, С. В. Ильюшин номли Москва машинасозлик заводининг бош конструктори Г. В. Новожилов, СССР Ташқи ишлар министрлигининг алоҳида топшириқларни бажарувчи элчиси Н. И. Козирев, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Р. Н. Нишонов сўзга чиқдилар.

(ТАСС).

ДЕПУТАТ ҲИССАСИ

Кегайли районидаги «Ҳалқобод» совхозининг Қ. Ерназарова бошлиқ пахтакорлар бригадаси экиш мавсуми олдидан ишларни қизитиб юбордилар. Бригадирнинг одатдаги хўжалик ташвишларидан бошқа кўп ишлари ҳам бор. Қолбека Ерназарова деярли ҳар куни уни 560-Кегайли миллий-территориал сайлов округидан СССР халқ депутатлигига номзод қилиб кўрсатган сайловчилар билан учрашади.

— Сайловолди программамнинг асосий бандларида, — дейди депутатликка номзод, — қишлоқ меҳнаткашларининг пишиб етилган муаммолари акс этган. Агар депутат қилиб сайланадиган бўлсам деҳқонлар ва чорвадорларга тиббий, маданий ва маиший хизмат кўрсатиш даражасини ошириш, савдо-сотиқда тартиб ўрнатиш, жисмоний тарбия-соғломлаштириш ҳаракати янада оммалашиши учун бутун куч-қувватимни сарфлайман.

Қолбека район ва овул Советларининг депутати сифатида ҳозирнинг ўзидаёқ анчагина ишларни қилиб улгурди. Унинг ташаббуси ва қатъият билан ҳаракат қилиши натижасида совхозда мактаб ва магазин қурилиши тезлаштирилди, хўжалик ичидаги йўлларнинг 28 километрига асфальт ётқизилди.

(ЎзТАГ).

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Идеология комиссиясида

ЎЗБЕКИСТОН КОМПАРТИЯСИ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ ИДЕОЛОГИЯ КОМИССИЯСИ ТИЛ МУАММОЛАРИНИ ЎРГАНУВЧИ ИШЧИ ГРУППАСИНИНГ ФАОЛИЯТИ ТЎҒРИСИДА

Республика матбуотида илгари маълум қилинганидек, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг Идеология комиссияси ҳузурида республикада тил муаммоларини ўрганувчи ишчи группа ташкил этилди. Группа составига ўзбек ва рус тиллари ҳамда адабиёти соҳасидаги етакчи олимлар ва мутахассислар, жамиятшунослар, партия ва совет ходимлари кирдилар. Ишга республикадаги барча гуманитар, жамиятшунослик соҳасидаги илмий тадқиқот муассасалари, олий ўқув юртларининг бир қанча кафедралари жалб этилди.

Ишларнинг аҳволини янада чуқурроқ аниқлаб олиш мақсадида марказий, республика ва район газеталарида ана шу мавзуда эълон қилинган мақолалар, ишчи группа номига келаётган кўпдан-кўп мактублар таҳлил этилди. Ўзбекистон олимларининг илмий тадқиқотларига оид материаллар умумлаштирилди. Группа аъзолари жойларга бориб, бу масалада Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистонда амалга оширилаётган ишларни ўрганиб чиқдилар.

Шу бугунгача ишчи группа номига 900 тадан ортиқ хат, шу жумладан коллектив бўлиб ёзилган хатлар келди. Ана шу хатларнинг аксариятида мамлакатда ва республикада КПСС XIX Бутуниттифоқ конференциясининг миллатлараро муносабатларни уйғунлаштириш, барча миллатлар меҳнаткашларининг миллий-маданий эҳтиёжларини янада тўлиқроқ қондиришга оид қарорлари асосида мамлакатда ва республикада амалга оширилаётган тадбирлар маъқулланади, тил муаммоларини тўғри ҳал этиш, шу асосда барча халқлар маданияти, адабиёти, санъатини ривожлантириш, қайта қуриш жараёнларида уларнинг дўстлигини мустаҳкамлаш, фаоллигини ошириш зарурлиги таъкидланади. Коллектив бўлиб ёзилган хатларнинг кўпгина муаллифлари кейинги ўн йилликлар давомида ўзбек тилининг ижтимоий вазифалари чекланганлиги, муассасалар ва корхоналарда, маиший хизмат, медицина, фан ва маданият, транспорт ва алоқа соҳаларида, кўчаларни безашда ҳамда шу сингариларда ундан фойдаланишдаги мавжуд нуқсонлар тўғрисида куюниб ёзадилар. Хусусан ишчилардан Б. Раҳимов, Ш. Каримов ўртоқлар ва бошқалар шу ҳақда ёзишади. Улар кинотеатрларда ҳам ўзбек тилидаги фильмлар кам намойиш қилинишини айтадилар. Қарши давлат педагогика институтининг ўқитувчилари Т. Нафасов, Д. Тўраев ўртоқлар, студентлардан Х. Муқимова ва С. Мўминовалар олий ва ўрта ўқув юртларида ўзбек тилида дарс беришни кенгайтириш ва яхшилаш, ўрта мактаблар учун ўзбек тилига оид янги дарсликлар яратиш зарурлиги, рус мактабларида ўзбек тилини ўқитишни яхшилаш тўғрисида ёзадилар.

Меҳнаткашларнинг хатларида кўпдан-кўп шунга ўхшаш бошқа мисоллар келтирилади. Шу муносабат билан турмуш фаолиятининг барча соҳаларида ўзбек тилининг ролини оширишга қаратилган таклифлар ўртага қўйилади. Муаллифлар қонун йўли билан ўзбек тилига республиканинг давлат тили статуси берилишини таклиф этадилар.

Чунончи, Тошкент шаҳрининг Чилонзор районидаги Тинчлик маҳалласи аҳолиси Марказий Комитет комиссиясининг ишчи группасига йўллаган ўз мактубида шахсга сиғиниш ва турғунлик даврида миллий масалада ҳам йўл қўйилган қонун бузилишларини бартараф этиш чоралари кўрилаётганлиги ҳақида ёзадилар. Шундай шароитда, уларнинг фикрича, ўзбек тилига давлат статусининг берилиши социалистик давлатимизнинг ўзбек халқини, унинг анъаналарини, байрамлари, расм-русумларини янада ва ҳар томонлама ривожлантириш тўғрисидаги ғамхўрлигининг ёрқин намунаси бўлади.

Бошқа бир гуруҳ хатлар ҳам борки, уларнинг муаллифлари кўп миллатли республикамиз турмуши учун нормал шарт-шароитни таъминлаш мақсадида ўзбек тилига ҳам, рус тилига ҳам давлат тили статуси бериш зарурлигини айтадилар. Кўпгина мактубларга хос хусусият шуки, уларда рус тилининг миллатлараро алоқа воситаси сифатида жаҳон фани ҳамда маданияти ютуқларини ўрганишдаги шубҳасиз аҳамияти ҳамда ўрни таъкидланади.

Вобкент районидан ўртоқ И. Муродова, жумладан қуйидагиларни ёзади: «Бизнинг Кумушкент қишлоғимизда етти миллат вакиллари яшайди. Уларнинг ҳаммаси она тили билан бир қаторда ўзаро алоқа воситаси сифатида рус тилидан кенг фойдаланади. Рус тили СССР халқларининг маданиятини, тарихини, турмуш тарзини ўрганишда, илғор тажриба билан танишишда катта ёрдам бермоқда. Ҳар бир киши ўз она тили билан бир қаторда рус тилини ҳам билишини ғоят муҳим, деб ҳисоблайман».

Ишчи группа ўз фаолияти давомида ўзбек тилидан фойдаланиш соҳасини кенгайтириш, миллий — рус икки тиллилигини, республикада истиқомат қилувчи барча халқлар тилларини ривожлантиришни таъминлашга қаратилган бир қанча таклифлар киритди. Уларнинг бир қисми ҳозирдаёқ амалга оширилмоқда. Чунончи, ўзбек тилини мустақил ўрганиш, ўзбекча-русча, ўзбекча-русча-тожикча гаплашув қўлланмалари, эски ўзбек графикасини ўрганишга оид қўлланмалар, ўзбек ва рус тилларини мустақил ўрганувчилар учун видеофильмлар яратиш соҳасида ишлар олиб борилмоқда. Дарслар рус тилида олиб бориладиган ўрта мактабларда ўзбек тилини ўқитиш, уни биринчи синфдан бошлаб ўрганиш ва ўзбек тили бўйича битириш имтиҳонларини жорий этиш учун дарс соатларини кўпайтириш тўғрисидаги масала ҳал этилди. Олий ўқув юртларида зарур ҳолларда табиий-техник профилдаги фанларни ўзбек тилида ўқитишга ўтилмоқда. Бир қанча шаҳарлар ва районларда кўчалар ҳамда уй-жой массивларига ном қўйиш масалаларини кўриб чиқиш учун топономия комиссиялари тузилди. «Ўзбек тили» республика комплекс программасини ишлаб чиқиш ниҳоясига етказилмоқда.

Ишчи группа номига мактублар ҳамон келмоқда. Уларда ўртага қўйилган таклифларни умумлаштиришга оид ишлар тугагандан кейин республика турмуш фаолиятининг барча соҳаларида ўзбек тилининг ролини янада ошириш, миллий — рус икки тиллилигини, Ўзбекистонда яшовчи халқлар ва миллий группалар тилларини ривожлантириш тадбирлари тўғрисидаги якунловчи ҳужжат лойиҳаси тил тўғрисидаги қонун лойиҳасини ишлаб чиқиш учун ва ўз ўзидан равшанки, ана шу қонун лойиҳасини кенг умумхалқ муҳокамасига қўйиш учун Марказий Комитет Идеология комиссиясининг муҳокамасига қўйилади.

ЎЗБЕКИСТОН ССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИДА

1989 йилнинг январь-февраль ойларида капитал қурилиш якунлари 13 март куни область ижроия комитетларининг, республика органларининг, буюртмачи корхоналарнинг раҳбарлари иштирокида батафсил кўриб чиқилди, белгиланган планларни бажаришдаги қолоқликнинг конкрет сабаблари очиб ташланди, қолоқликка йўл қўйган раҳбарларнинг номлари айтиб ўтилди.

Қорақалпоғистон АССРда, Наманган, Сурхондарё, Тошкент областларида ўтган йилнинг шу даврига нисбатан капитал маблағ лимитларини ўзлаштириш ва қурилиш-монтаж ишлари суръатлари анча — 30 процент ва ундан ҳам кўпроқ камайиб кетганлиги айтилди.

Ўтган икки ой ичида йиллик ҳажмнинг салкам 10 проценти миқдорида уй-жой фойдаланишга топширилди, Қашқадарё, Андижон, Бухоро, Сурхондарё, Тошкент ва Хоразм областларида эса бу кўрсаткич 5 процент ва ундан ҳам камроқ.

Социал соҳа, енгил саноат ва қайта ишловчи тармоқ объектлари қурилиши қандай бораётганлигига, республикада маҳаллий бинокорлик материаллари саноатини ривожлантиришга алоҳида эътибор берилди.

Йилига 30 миллион жуфт пайпоқ ишлаб чиқариш қувватига эга бўлган ва фойдаланишга топшириш муддати 1988 йилнинг учинчи кварталидаёқ барбод этилган Жиззахдаги пайпоқ фабрикасини, Урганч ва Жиззах шаҳарларидаги гўшт комбинатларини қуриб битказишга нисбатан муносабатни, Андижон, Сирдарё, Тошкент ва Фарғона областларидаги пойабзал фабрикалари филиалларида қурилиш ишларининг суръати сустлигини республикада халқ истеъмоли моллари етишмаётган бир пайтда масъулиятсизликдан бошқа нарса, деб баҳолаб бўлмайди.

Ўзбекистон ССР Давлат Қурилиш комитети бош пудратчи ташкилотлари қониқарсиз ишлаётган бир пайтда буюртмачи — Ўзбекистон ССР Енгил саноат министрлиги ҳам ана шу объектлар қурилишидаги ишнинг оғир аҳволини тағин ҳам қийинлаштирмоқда. Министрлик ана шу объектларга технология ускуналарини тайёрловчи заводлар бундай ускуналарни етказиб бериш муддатларини ҳам шу вақтгача аниқ билмайди.

Кенгаш қатнашчилари қурилиш ташкилотларини материал ресурслари билан таъминлаш масалаларини ҳал этиш юзасидан республика Госснаби ва унинг область территориал органлари номига, маҳаллий қурилиш материаллари ишлаб чиқариш юзасидан республика Госстройининг «Ўзстройматериали» ишлаб чиқариш бирлашмаси номига бир қанча таклифларни айтдилар.

Бу камчиликлар халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш борасидаги ишларнинг натижаларига, республика уй-жой программасини, касалхоналар, поликлиникалар, мактабгача тарбия болалар муассасалари ва мактабларни фойдаланишга топшириш юзасидан беш йиллик планни бажариш ишига салбий таъсир қилиши мумкин.

Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Раиси Ғ. Х. Қодиров кенгашга якун ясаб, ҳукумат аъзолари ва Министрлар Совети аппаратининг, халқ депутатлари Советлари ижроия комитетлари, министрликлар ва идоралар раҳбарларининг эътиборини бу йил бошланадиган ҳамма қурилишларни пул билан таъминлаш, ер участкалари ажратиб бериш, қурилиш ташкилотларининг молиявий аҳволини яхшилаш масалаларини тезроқ ҳал этиш, шу йилнинг охирига қадар республика регионларида тугалланмаган қурилишлар ҳажмини бир йил учун кўзда тутилган капитал маблағлар умумий ҳажмининг 65 процентига қадар қисқартириш зарурлигига қаратди. Кенгаш халқ депутатлари маҳаллий Советлари ижроия комитетларининг раҳбарларига, республика Госснаби ва унинг территориал органларига, ишга тушириладиган объектларни материал-техника ресурслари ва машина-ускуналар билан ўз вақтида комплектлаш юзасидан шошилинч чоралар кўришни, ана шу ишнинг боришини ҳар ойда кўриб чиқиш ва якун чиқаришни тавсия қилди. Халқ депутатлари маҳаллий Советлари ижроия комитетлари раислари ўринбосарларининг, министрликлар ва идоралар раҳбарларининг йилнинг қурилиш программаси қандай бажарилаётгани ҳақидаги ҳисоботини Ўзбекистон ССР Министрлар Советида ҳар уч ойда эшитиб туришга қарор қилинди.

Кенгаш ишида Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Президиумининг аъзолари — республика Госплани раиси А. Р. Отажонов, Ўзбекистон ССР Молия министри И. И. Маматисаев, Ўзбекистон ССР Госснаби раиси Т. Я. Шарипов иштирок этдилар.

ФАН ВА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ:

ИНТЕГРАЦИЯ ЙЎЛЛАРИ

ВАСХНИЛ Ўрта Осиё бўлимининг 14 март куни Тошкентда бўлиб ўтган йиллик йиғилиши аграр фанда, қишлоқ хўжалигини, бутун агросаноат комплексини илмий жиҳатдан таъминлашда туб қайта қуришнинг принципиал масалаларига бағишланди.

Йиғилишда ўтган йил агросаноат комплексини илмий жиҳатдан таъминлаш тармоғини вужудга келтиришда бурилиш йили бўлганлиги айтиб ўтилди. Ўзбекистоннинг ўзидагина еттита янги илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси ўз фаолиятини бошлади. Мазкур ташкилотлар маҳсулот ишлаб чиқарувчи хўжаликларнинг ишини илмий институтларнинг фаолияти билан узвий боғлаш имконини беради. Тожикистонда иккита ва Туркманистонда битта шундай бирлашма иш бошлади.

Нотиқлар эндиликда регионда қишлоқ, ўрмон, сув хўжалиги илмий муассасаларини, маҳсулотни қайта ишловчи ва хизмат кўрсатувчи тармоқларни бирлаштирувчи яхлит система асосан ташкил этилганлигини таъкидладилар. Бу эса илмий муассасалар ва маҳсулот ишлаб чиқарувчи корхоналар ишидаги тарқоқликни бартараф этиш, илм-фанни практикага яқинлаштириш имконини беради. Бу ВАСХНИЛ Ўрта Осиё бўлимининг барча муассасалари ва корхоналари шу йилнинг бошидан бошлаб тўла хўжалик ҳисоби ва ўзини-ўзи пул билан таъминлаш шароитида ишлаётганлиги учун ҳам айниқса муҳимдир.

«Агроном — фан» тадбиқ қилувчи кооперативи ва вируссиз уруғлик картошка етиштирадиган «Мерисистема» кооперативи далалар ва фермаларда, маҳсулотни қайта ишловчи корхоналарда фан-техника тараққиёти ютуқларини жадал жорий этишга кўмаклашиши лозим.

Йиғилишда агросаноат комплекси ишини таъминлашда илм-фан ютуқлари анчагина эканлиги айтиб ўтилди. Айни вақтда олимлар асосий эътиборни ҳал этилмаган муаммолар ва камчиликларга қаратдилар.

Регионнинг илмий муассасалари ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга ҳали суст таъсир ўтказаётганлиги тўғрисида гапирилди. Ўрта Осиё республикаларида пахта ва сабзавот (айниқса усти ёпиқ майдонларда), бошоқли дон экинлари ва шоли, озуқа экинлари, боғ ва токзорлар ҳосилдорлиги ҳамон пастлигича қолмоқда. Чорвачилик Озиқ-овқат программасида белгиланганига нисбатан икки-уч баравар суст ривожланмоқда. Регионда қорамол маҳсулдорлиги мамлакатда энг паст даражада ва моллар қисир қолиши энг юқори даражададир.

Пахта, озуқа ва сабзавот экинлари, картошка уруғчилиги илгаригидек танг соҳа бўлиб қолмоқда.

Йиғилиш қатнашчилари пахтачиликда вужудга келган ташвишли аҳволни алоҳида таъкидладилар. Сўнгги чорак аср мобайнида ғўзани парвариш қилиш технологияси деярли ўзгармади. Бунда «Союзхлопок» илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси ҳам, «Ғўза селекцияси ва уруғчилиги» илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси ҳам айбдордир. Пахтачиликни механизациялашга оид тадқиқотларнинг аҳволи жиддий шикоятларга сабаб бўлмоқда. Чигитни аниқ экиш, қатор ораларига ишлов бериш сифатини ошириш, суғоришни механизациялаш, пахтани машинада териш ва подбор теришда нобудгарчиликка барҳам бериш муаммолари шу пайтгача ҳал этилмаган.

Дон етиштиришни илмий таъминлаш тубдан яхшиланишни талаб этади, дейилди йиғилишда. Институтлар истиқболли навлар яратилганлиги, тавсиялар ишлаб чиқилганлиги тўғрисида рапортлар бераётганлигига қарамай, дончиликда сезиларли силжишга эришилмади. Дон экинлари экишга мўлжалланган суғориладиган ерлардан яхши фойдаланилмаяпти. Суғорма ерлардаги бошоқли экинлар ҳосилдорлиги паст.

Жадаллаштириш йўли агросаноат комплекси барча бўғинларининг қатъиян қайта қуришни тақозо этади. Деҳқонлар бу борада ҳам иқтисодчи олимлардан фаол ёрдам кутмоқдалар. Афсуски, деб таъкидланди йиғилишда, агроиқтисодий фан шу пайтгача хўжалик юритишнинг объектив шартларини, агросаноат комплексининг барча даражаларида бошқаришни мақбул ҳолга келтиришни назарда тутувчи планлаштиришни яхшилашга, меҳнат ва моддий ресурслардан тўлиқ фойдаланишга оид яхши амалий тавсиялар бермади.

Регионда 80 дан ортиқ илмий тадқиқот, лойиҳа-конструкторлик, технология ташкилотлари ва олий ўқув юртлари агросаноат ишлаб чиқариши муаммолари билан шуғулланмоқдалар. Уларда 25 мингдан ортиқ илмий ходим, 300 га яқин фан доктори ва икки мингдан кўпроқ фан кандидати меҳнат қилмоқда. Бироқ дейишди сўзга чиққан кишилар, кейинги йилларда илм-фан амалиёт эҳтиёжларидан орқада қолаётганлиги тобора кескин сезилмоқда.

Ҳозирги замон амалий фани фундаментал фан билан мустаҳкам алоқа боғламай, самарали ишлай олмайди. Бироқ Ўзбекистон Фанлар академиясининг институтлари тармоқ олимларини фундаментал ишланмалар билан ҳали етарли таъминламаяпти.

Қабул қилинган қарорда агросаноат комплексида фан-техника тараққиётини жадаллаштиришнинг конкрет йўллари белгиланди, аграр фаннинг биринчи галдаги ва истиқболдаги вазифалари аниқлаб берилди, унинг ишлаб чиқариш билан алоқасини чуқурлаштириш зарурлиги таъкидланди.

Йиғилиш ишида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг секретари Д. Д. Берков, Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Раисининг биринчи ўринбосари, республика Давлат агросаноат комитетининг раиси И. Х. Жўрабеков иштирок этдилар.

(ЎзТАГ).

ЭЛ ХИЗМАТИДА

Юсуфжон Акбаров ўттиз йилдан буён медицина соҳасида хизмат қилиб, меҳнат аҳлининг саломатлиги учун сидқидилдан курашиб келаётган шифокор. У ҳозирги кунда «Чортоқ» санаторийсининг иккинчи бўлимида катта фельдшерлик лавозимида самарали ишлаб келаётир. Ўз касбининг устаси, ширин сўз, очиқ кўнгилли шифокорнинг бутун фаолияти инсонларга хизмат қилишдир. У ҳалол меҳнати туфайли СССР курорт ишлари аълочиси, СССР касаба союз иши аълочиси унвонларига сазовор бўлди ва кўплаб фахрий ёрлиқлар билан тақдирланди. Лекин унинг учун энг юксак мукофот элюртнинг эъзози ва ташаккури ҳисобланади. Суратда: Юсуфжон Акбаров.

Т. ҲАМРОҚУЛОВ фотоси.

РЕСПУБЛИКА ДАВЛАТ СТАТИСТИКА КОМИТЕТИНИНГ МАЪЛУМОТИ

Ўзбекистон ССР Давлат статистика комитети республика хўжаликлари 1989 йил ҳосили учун донли ва дуккакли дон экинлари уруғлиги (маккажўхори бунга кирмайди, кузда экилган уруғликни қўшиб ҳисоблаганда) 126,3 процент таъминланган ҳолда планга нисбатан Хоразм областида 3,0 минг тонна (44,5 процент), Қорақалпоғистон АССРда 1,6 минг тонна (7,2 процент), Андижон областида 0,4 минг тонна (17,3 процент) уруғлик етишмаётганлиги ҳақида хабар беради.

Республика колхоз ва совхозлари буғдой ҳамда арпа уруғлиги билан таъминланган, планга нисбатан атиги 83,6 процент миқдорида уруғлик шоли бор. Хоразм области хўжаликларида уруғлик шоли 50,8 процент таъминланган. Андижон ва Тошкент областларида планга нисбатан 26-27 процент етишмайди, Наманган областида планда 421 тонна ва Фарғона областида 115 тонна бўлгани ҳолда уруғлик умуман йўқ.

Колхоз ва совхозларни маккажўхори уруғлиги билан таъминлаш борасида ташвишли аҳвол вужудга келди: областларнинг хўжаликлари 11,7 процент ва Қорақалпоғистон АССР хўжаликлари 44 процент уруғлик билан таъминланган. Фақат Наманган, Тошкент ва Хоразм областларида маккажўхори уруғлигига эҳтиёж 50 процентдан зиёд миқдорда қондирилган.

Хўжаликларни уруғлик картошка билан таъминлаш иши ҳам яхши эмас ва умуман республикада уруғлик картошка планга нисбатан 18,4 процент етишмайди. Бухоро областининг хўжаликларида атиги 2,3 процент уруғлик картошка бор. Қашқадарё ва Фарғона областларининг хўжаликларигина уруғлик картошка билан таъминланган.

Республиканинг кўпгина хўжаликларида донли ва дуккакли дон экинлари уруғлигини (маккажўхори бунга кирмайди) экишга тайёргарлик ҳали тугалланмаган. Сифати текширилган 144,4 минг тонна уруғликдан 5,7 проценти экиш кондицияларига мос келмайди. Бухоро, Сирдарё, Тошкент ва Хоразм областларида кондицияга мос келмайдиган уруғлик салкам 11 процентни ташкил этади.

Андижон (текширилганига нисбатан 44,4 процент), Сирдарё (64,5 процент), Самарқанд (95,5 процент) областлари хўжаликларида кондицияга мос келмайдиган кўплаб миқдорда уруғлик шоли бор.

Республика хўжаликларида кўп йиллик ўтларнинг кондицияга мос келмайдиган уруғлиги салкам 29 процентини (текширилганига нисбатан) ташкил этади. Қорақалпоғистон АССР колхоз ва совхозларида кондицияга мос келмайдиган уруғлик 60 процентдан кўпроқни, Тошкент области хўжаликларида 46 процентни, Сурхондарё области хўжаликларида 22 процентни, Сирдарё области хўжаликларида 25 процентни ташкил этади.

РЕГИОН МУСУЛМОНЛАРИНИНГ ҚУРУЛТОЙИ

15 март куни Тошкентда Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонларининг IV қурултойи ўз ишини тугатди. Унда Ўрта Осиё ва Қозоғистондаги барча мачитлар ва қозиятларнинг вакиллари қатнашдилар.

Қурултойнинг очилиш маросимида Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Раисининг ўринбосари П. М. Абдураҳмонов диндорларга республика ҳукумати номидан VII асрдаги халифа Усмон Қуръонини топширди. Ислом динининг бу ноёб дурдонаси Ойбек номли Ўзбекистон халқлари тарихи музейида сақлаб келинарди.

Қурултойда Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диния бошқармаси ҳайъатининг янги раиси сайланди. Тошкентдаги олий Ислом институтининг собиқ ректори М. Мамаюсупов бошқарма раиси этиб сайланди. У диния бошқармаси ҳайъатининг ички диний ҳамда ташқи тинчликсеварлик фаолияти тўғрисида маъруза қилди. М. Мамаюсупов ислом муқаддас китобини бергани учун республика ҳукуматига миннатдорчилик изҳор қилди. У халифа Усмоннинг муқаддас Қуръони давлат билан диний ташкилотлар ўртасидаги муносабатларда туб ўзгаришлар рўй бераётган ҳозирги вақтда диндорларга қайтарилганлиги чуқур рамзий маънога эга эканлигини таъкидлади.

Икки кун давом этган қурултойда диний фаолият масалалари, мусулмонларнинг тинчлик учун курашда, жамоат ташкилотларининг фаолиятида қатнашиш масалалари муҳокама қилинди. Диния бошқармасининг кенгаши, Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диния бошқармасининг раҳбарияти, Тошкентдаги олий Ислом институти ректори ва Бухородаги «Мираъраб» мадрасасининг директори сайланди. Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диния бошқармасининг янги уставини ишлаб чиқувчи комиссия тузилди.

Қурултой қатнашчилари КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси М. С. Горбачевга мурожаатнома, Ўзбекистон ССР Министрлар Совети номига мактуб, шунингдек Ўрта Осиё ва Қозоғистоннинг барча мусулмонларига мурожаатнома қабул қилдилар.

Қурултой ишида СССР Министрлар Совети ҳузуридаги дин ишлари кенгашининг раиси К. М. Харчев иштирок этди. Анжуманда СССР территориясидаги барча мусулмонлар диния бошқармаларининг вакиллари меҳмон сифатида ҳозир бўлдилар.

(ЎзТАГ).

СУД МУНОЗАРАЛАРИ

Ҳаво террорчилари — П. Якшиянц, В. Муравлев, Г. Вишняков, В. Анастасов ва Т. Жафаров иши устидан суд мунозаралари 14 март куни давлат қораловчиси, СССР Бош прокурорининг ёрдамчиси А. Врублевский сўзи билан очилди. Ана шу кимсалар зўровонлик, қаллоблик йўли билан давлат мулкини ўғирлаш ва СССР Давлат чегарасидан ғайриқонуний ўтишда айбланмоқдалар. Процессни РСФСР Олий суди жиноий ишлар судлов коллегияси олиб бормоқда. РСФСР Олий судининг аъзоси В. Мухин суд мажлисига раислик қиляпти.

Илгари хабар берилганидек, 1 декабрь куни қуролланган газандалар Орджоникидзе шаҳридаги мактабнинг 4-синф ўқувчиларини ва уларнинг муаллимасини гаровга ушлаб олдилар. Газандалар гаровга олинган кишиларни ўлдирамиз, деб дағдаға қилишиб, маъмурлардан жуда кўп валюта пул, қурол-яроғ ва Исроилга учиб кетиш учун самолёт талаб қилдилар ва бунга эришдилар. Болалар ҳаётини сақлаб қолиш учун СССР Ички ишлар министрлиги ва СССР Давлат хавфсизлиги комитети органлари «Момақалдироқ» операциясини ишлаб чиқдилар, шу режага кўра босқинчиларнинг барча талаблари қондирилди. 2 декабрь куни совет гражданавиациясининг «ИЛ—76Т» самолёти Тель-Авив аэропортига қўнди. Аммо Якшиянцнинг нияти тўла амалга ошмади: бир кундан кейин Исроил маъмурлари билан аҳдлашувга кўра, газандалар совет томонига қайтарилди.

А. Врублевский ўз нутқида жиноятчиларнинг асосий мақсади сиёсий, диний сабаблар ёки бошқа сабабларга кўра СССРни тарк этиш эмас, балки давлатдан миллион-миллион чет эл валютасини тортиб олишдан ва шундай қилиб бойлик орттиришдан иборат эди, деб таъкидлади. Улар чет элга қочишга мажбур бўлишди, чунки, босқинчилар жиноий йўл билан топилган пул билан Совет Иттифоқида қолишлари мумкин эмас эди.

Давлат қоралови вакили судга мурожаат қилиб, П. Якшиянцни 15 йил қамоқ жазосига ҳукм этишни, мол-мулкини мусодара қилишни сўради. У ўз таклифини асослар экан, жумладан қуйидагиларни эслатиб ўтди: дастлабки тергов маълумотлари шундан далолат бериб турибдики, Якшиянц жиноий тўданинг ташкилотчиси ва раҳбаридир. Илгари у уч марта судланган. Учала ҳолда ҳам ғаразгўйлик мақсадларидаги жиноятлари учун жазоланган.

Босқинчилар тўдасининг яна бир аъзоси В. Муравлев илгари икки марта жазо муддатини ўтаган, жумладан бир гал ғаразгўйлик мақсадидаги жинояти учун қамалган. Банг истеъмол қилган. Муравлев жиноятчи тўданинг фаол аъзоси бўлиб, Якшиянцнинг барча кўрсатмаларини бажариб келган. Прокурор уни 14 йил муддат билан озодликдан маҳрум этишни, мол-мулкини мусодара қилишни сўради. Шу муддатнинг 10 йилини қамоқда, қолганини эса қаттиқ режимли колонияда ўтказиши керак.

Г. Вишняков илгари судланмаган эди. У ҳам Муравлев сингари жиноий режаларни амалга оширишда Якшиянцга фаол ёрдам берди. Илгари судланмаган В. Анастасов ҳам худди ана шу «юмушлар»ни бажарган. Прокурор Анастасов ва Вишняковни ҳам 14 йил озодликдан маҳрум этишни, уларнинг мол-мулкини мусодара қилишни сўради. Улар 5 йилни қамоқда ўтказишлари, қолганини эса қаттиқ режимли ахлоқ тузатиш-меҳнат колониясида ўтказишлари керак.

Т. Жафаров давлат мулкини ўғирлашда, болаларни ўғирлаб кетишда, самолётни қўлга олишда, давлат чегарасидан ғайриқонуний ўтишда қатнашмади, аммо, шу жиноий тўда пайдо бўлганидан буён унинг аъзоси эди. Шунинг учун ҳам уни 5 йил муддатга озодликдан маҳрум этиш, жазони қаттиқ режимли колонияда ўташ билан чекланиш, мол-мулкини мусодара қилмаслик таклиф этилди.

А. Врублевский суд-психиатрия экспертизасининг хулосасига кўра, барча судланувчиларнинг эс-ҳуши жойида, улар қилган жиноятлари учун жавобгар бўлишлари кераклигини таъкидлади.

Шундан кейин адвокатлар сўзга чиқишди. Улар суддан ўз ҳимоясидаги кишилар учун давлат қораловчиси тилга олган жазо муддатларини қисқартиришни сўрадилар. Қонунга мувофиқ судланувчиларга сўнгги сўз берилади, шундан кейин суд иш юзасидан узил-кесил ажрим чиқариш учун маслаҳат хонасига киради.

Н. ДЕМИДОВ,
В. ИТКИН,
ТАСС мухбирлари.

Совет қўшинлари қисмларини МХРдан олиб чиқиш тўғрисида

Совет Социалистик Республикалари Иттифоқи ҳукумати билан Монголия Халқ Республикаси ҳукумати ўртасидаги аҳдлашувга мувофиқ 1989—1990 йилларда Монголиядан учта дивизия тўла составда, иккита танк дивизияси, иккита авиация дивизияси ва бир қанча айрим қисмлар билан биргаликда Совет Иттифоқига олиб чиқиб кетилади. Шулардан 1989 йил май — август ойларида битта танк дивизияси ва бир қанча айрим қисмлар, жумладан авиация қисмлари олиб чиқиб кетилади.

(ТАСС).

Редактор
У. УСМОНОВ.

РЕКЛАМА ВА ЭЪЛОНЛАР

ЧЕК ДАФТАРЧАСИ

У ЖУДА ҚЎЛ КЕЛАДИГАН ҚУЛАЙ ҲУЖЖАТ

Чек дафтарчаси СССР Жамғарма банки муассасасида сўров бўйича бериладиган жамғармангиз очилган счётдан Сиз олишингиз мумкин бўлган ва номингизга ёзиб бериладиган пулга оид ҳужжатдир. Чек дафтарчаси жамғарма доирасида ҳар қандай сумма учун ёзиб берилади.

Чек дафтарчаси у берилган кундан бошлаб икки йил муддатга амал қилади, аммо Сиз йиртиб олинадиган чекларнинг барча 12 тасидан фойдаланиб улгурмаган бўлсангиз, чек дафтарчасининг амал қилиш муддати яна икки йил муддатга узайтирилиши мумкин.

Сиз саноат товарларига ва маиший хизмат учун чек билан ҳақ тўлашингиз мумкин.

Бундан ташқари, чек дафтарчасининг эгаси мамлакат. Жамғарма банкининг ҳар қандай муассасасида мазкур чек билан нақд пулини олиши мумкин.

Чек паспортни кўрсатгандагина ҳақиқий ҳисобланади.

Чек дафтарчасининг эгаси жамғармачи фойдаланадиган барча имтиёзларга эга. У жамғармалар бўйича турли операцияларни амалга ошириши ва икки процент миқдорда даромад олиши мумкин.

СССР ЖАМҒАРМА БАНКИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКА БЎЛИМИ.

ЎЗБЕКИСТОН ССР АГРОСАНОАТ ДАВЛАТ КОМИТЕТИНИНГ
ЎРТА ОСИЁ ОЗИҚ-ОВҚАТ САНОАТИ ИЛМИЙ-ТАДҚИҚОТ ВА ЛОЙИҲА КОНСТРУКТОРЛИК ИНСТИТУТИ
лабораториялар бўйича
ҚУЙИДАГИ ЛАВОЗИМЛАРГА

КОНКУРС ЭЪЛОН ҚИЛАДИ

Мудирлар: озиқ-овқат оқсили, меҳнат муҳофазаси ва озиқ-овқат ишлаб чиқаришини автоматлаштириш, озиқ-овқат ёғлари (фан докторлари, фан кандидатлари);

катта илмий ходимлар: механизациялаш, меҳнат муҳофазаси ва озиқ-овқат ишлаб чиқаришини автоматлаштириш (фан кандидатлари ёки камида 10 йил меҳнат стажига эга бўлган мутахассислар);

илмий ходимлар: озиқ-овқат оқсили, ёғларни рафинациялаш, физика-химиявий тадқиқотлар ва ишлаб чиқариш назорати, меҳнат муҳофазаси ва озиқ-овқат ишлаб чиқаришини автоматлаштириш (фан кандидатлари ёки камида 5 йил иш стажига эга бўлган мутахассислар);

кичик илмий ходимлар: озиқ-овқат оқсили, ёғларни рафинациялаш, ёғ маҳсулотлари чиқиндиларидан ва оқава сувлардан оқилона фойдаланиш, физика-химиявий тадқиқотлар ва ишлаб чиқариш назорати (2), механизациялаш (2), меҳнат муҳофазаси ва озиқ-овқат ишлаб чиқаришини автоматлаштириш, экстракция ишлаб чиқариши (фан кандидатлари ёки мазкур соҳада камида 3 йил ишлаган кишилар).

КОНКУРС МУДДАТИ — 27 МАРТГАЧА.

Ҳужжатлар қуйидаги адресга жўнатилсин: 700011. Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 9-уй, кадрлар бўлими. Телефон: 41-04-83.

МАРҒИЛОН ЁҒОЧСОЗЛИК ЗАВОДИ
БУЮРТМАЧИ МАТЕРИАЛИДАН КОНТЕЙНЕР ТИПИДА

ҚУЙИДАГИ УЙЧАЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ИМКОНИЯТИГА ЭГА

— Ўзи юрар қисми бўлган «2 кишилик ётоқхона». Ҳажми 3х6м. Баҳоси — 3.375 сўм.

— «3 та ишчи ўрни бўлган идора». Ҳажми 3х6 м. Баҳоси — 2250 сўм.

БУ УЙЧАЛАР ФОЙДАЛАНИШ УЧУН ҚУЛАЙ ВА УНИВЕРСАЛДИР.

Справкалар учун қуйидаги адресга мурожаат қилинсин: 713712, Фарғона области, Марғилон шаҳри, Н. Холматова кўчаси, 65-уй.

Телефонлар: 7-15-15, 7-65-55, 7-25-25. 1666617 рақамли ДОЗ телетайпи.

17 МАРТДА
ЎЗБЕКИСТОН ССР ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИ ЮТУҚЛАРИ КЎРГАЗМАСИДА
Ўзбекистон ССР «ГОССНАБИ»НИНГ республика коммерция-ахборот маркази
КИМ ОШДИ САВДОСИ ТАШКИЛ ЭТАДИ.
КЎРГАЗМАГА ҚУЙИДАГИЛАР ҚЎЙИЛАДИ:

— «ЗИЛ-130» ва «ГАЗ-53» (янги) юк автомобиллари;

— «ЗИЛ» рўзғор холодильниклари;

— турли хил қурилиш материаллари ва бошқа маҳсулотлар.

Корхоналар, ташкилотлар ва кооперативларнинг вакиллари савдо битимлари тузиш учун ўзлари билан ишонч ёрлиқларини олиб келишлари лозим.

Аукцион соат 11.00 да «Ирригация ва мелиорация» павильонида бошланади.

Справкалар учун телефонлар: 41-11-20, 41-25-71, 41-30-93.

«ҲАҚИҚАТИ ЎЗБЕКИСТОН» ГАЗЕТАСИ **ҳафтада 5 марта чиқиши муносабати билан газетанинг обуна баҳоси — 2 сўм 52 тийинга кўпаяди.**

Ана шу муносабат билан мазкур газета обуначилари газетага обуна муддатини узайтиришлари зарур, чунки газетага илгари расмийлаштирилган обуна қиймати фақат 1989 йилнинг август ойигача етади. Йил охиригача эса, яна қўшимча ҳақ тўланиши лозим.

РЕСПУБЛИКА «СОЮЗПЕЧАТЬ» АГЕНТЛИГИ.

Ўзбекистон ССР Нашриёт, полиграфия ва китоб савдоси ишлари давлат комитети
ЎЗБЕК СОВЕТ ЭНЦИКЛОПЕДИЯСИ БОШ РЕДАКЦИЯСИ
камида 3 йил муҳаррирлик иш тажрибасига эга бўлган санъатшунос ихтисоси бўйича катта илмий редактор, илмий редакторлар
ВАКАНТ ВАЗИФАЛАРИГА
КОНКУРС ЭЪЛОН ҚИЛАДИ
КОНКУРС МУДДАТИ — 19 МАРТГАЧА.

Конкурслар ҳақидаги низомга мувофиқ ҳужжатлар қуйидаги адресга жўнатилсин: 700000, Тошкент шаҳри, ГСП, Жуковский кўчаси, 52-уй.

Театр

НАВОИЙ НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ АКАДЕМИК ДРАМА ТЕАТРИДА — 16/III да **Князь Игорь**, 17/III да **Севги тумори**, 18/III да **Отелло**.

ҲАМЗА НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ АКАДЕМИК ДРАМА ТЕАТРИДА — 16/III да **Юлдузли тунлар**, 17/III да **Зебуннисо**, 18/III да **Келинлар қўзғолони**.

МУҚИМИЙ НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ МУЗИКАЛИ ТЕАТРИДА — 16/III да **Хотинимнинг эри**, 17/III да **Нурхон**, 18/III да **Ака-ука совчилар**.

ТАШКИЛОТЛАР ВА КОРХОНАЛАРНИНГ РАҲБАРЛАРИ ДИҚҚАТИГА!
«СРЕДАЗРЕМЭНЕРГО» ИШЛАБ ЧИҚАРИШ БИРЛАШМАСИ
ҳажми: 1200х1200х1960 бўлган бригада инструменти учун
КОНТЕЙНЕР ТАЙЁРЛАБ БЕРАДИ
Баҳоси — 450 сўм.

Корхона адреси: 700000, Тошкент шаҳри, Муртазоев кўчаси, 8-уй. Телефонлар: 35-22-26, 35-37-32.

Тошкент политехника институти коллективи профессор Р. Мирзакаримовга рафиқаси **Норпошша Каримовна ЮСУПОВАнинг** вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон ССР Телевидение ва радио эшиттириш давлат комитети коллективи Болалар ва ўсмирлар учун кўрсатувлар бош редакциясининг бўлим мудири Т. Йўлдошевга отаси **Йўлдош МИРЗАЕВнинг** вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Р. — 01110. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Б. — 63. ИНДЕКС 64583. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12